

Putins grunnlovsreform 2020

En diskursanalyse av maktelite og opposisjon

Angele Keller



Masteroppgave i Russland-studier
Institutt for litteratur, områdestudier og europeiske språk
(ILOS)

UNIVERSITETET I OSLO

November 2022

Putins grunnlovsreform 2020
En diskursanalyse av maktelite og opposisjon

Angele Keller

Masteroppgave i RUS4590 – Russland-studier
(60 studiepoeng)

ILOS – Det humanistiske fakultet ved UiO

November 2022

Veileder: Pål Kolstø, professor – Russland, Sentral-Europa og
Balkan

© Angele Keller

2022

Putins grunnlovsreform 2020: en diskursanalyse av maktelite og opposisjon

Angele Keller

<http://www.duo.uio.no/>

Trykk: Representeren, Universitetet i Oslo

Sammendrag

Vladimir Putins forslag til grunnlovsendringer ble presentert som et tiltak for å styrke demokratiet ved at presidentens makt skulle deles med flere institusjoner og at presidentperioden skulle være kun to perioder. Men i mars 2020, etter at endringene til grunnlovsreformen nesten var ferdig utarbeidet, la Valentina Teresjkova fra partiet «Forent Russland» plutselig fram et nytt forslag om å nullstille Putins presidentperioder. På denne måten fikk Putin mulighet til gjenvalg som president etter 2024.

Denne oppgavens formål er å undersøke hvordan makteliten presenterte grunnlovsendringene for den russiske befolkningen, for så å se på hvordan hele prosessen rundt reformen og folkeavstemningen kom til uttrykk hos den liberale opposisjonen. Underveis søker oppgaven også å belyse årsaker til at det ikke kom noen betydelig reaksjon, i form av store masseprotester, fra de opposisjonelle. Ved å benytte diskursanalyse som teori og metode retter analysen søkelys mot de underliggende virkelighetsoppfatninger som legges til grunn når opposisjonen uttaler seg om reformen, oppfatninger som også gir retning til deres handlinger.

Analysen viser at i maktelitens diskurs fremstilles grunnlovsreformen som en nødvendighet for å sikre landets videre utvikling og velstand. I opposisjonens diskurs oppfattes den derimot helt fra starten av som en «løsning» for å sikre Putin makt på livstid. Det er denne oppfatningen av Putins grunnlovsreform som går igjen i hele analyseperioden. Forslaget om å nullstille Putins presidentperioder utgjør derfor ikke noe «vendepunkt» for de liberale, men oppfattes snarere som den siste brikken i spillet.

Den mangelfulle mobiliseringen mot Putins reform ser ut til å skyldes at de liberale helt fra starten av er splittet og uenige seg imellom. Selv om alle liberalerne oppfatter at det sentrale i grunnlovsreformen var å bevare president Putins makt, klarer de likevel ikke å komme til enighet om en felles handlingsstrategi. Denne mangelen på felles strategi skyldtes først og fremst deres ulike syn på den gjeldende grunnloven. En del av dem er villige til å forsvare den og tar til orde for å organisere gateprotester og andre aktive handlinger. Andre derimot gir uttrykk for at grunnloven av 1993 ikke er verdt å forsvare, og inntar en nøytral stilling. Først ved forslaget om «nullstilling» tar den liberale opposisjonen initiativ til protester, men da er det allerede for sent, Covid -19 pandemien er et faktum og samfunnet stenges ned. Senere klarer de heller ikke å utarbeide en felles strategi med hensyn til folkeavstemningen, og blir ikke enige om man skal oppfordre til å stemme «nei» eller til å boikotte folkeavstemningen.

Forord

Oppvokst i postsovjetiske Litauen, har jeg alltid hatt et sterkt ønske om å kunne forstå og forklare politiske standpunkter i Russland. Da jeg studerte i Vilnius, skrev jeg min bacheloroppgave om russisktalende i det postsovjetiske området. Jeg valgte også russisk politikk som tema for min bacheloroppgave ved UiO, der jeg analyserte det russiske regimets forhold til Øst-Ukraina (også kalt «Novorossija») og Krim. Russisk politikk under Putin er også valgt som tema for min masteroppgave, der jeg tar for meg reformen av grunnloven i 2020.

I denne oppgaven forsøker jeg å kartlegge det som på mange måter ble de siste utspillene fra den liberale opposisjonen – før regimet forsøker å nedkjempe liberalerne for godt. I august 2020 blir Aleksej Navalnyj forgiftet på et fly i Sibir, mens Dmitrij Gudkov og Vladimir Milov i 2021 ser seg nødt til å forlate Russland. I dag sitter Ilja Jasjin og Navalnyi i fengsel i Russland, mens store deler av den liberale opposisjonen befinner seg i selvpålagt eksil.

Det å analysere uttalelser til de ulike politiske aktører i Russland er en spennende prosess i seg selv. Men jeg vil ikke legge skjul på at det allikevel har vært en lang og utfordrende reise med både oppturer og nedturer. Først og fremst vil jeg takke min veileder Pål Kolstø for at han innså at det lå en mulighet for en interessant studie i det jeg presenterte for ham, og jeg vil også takke ham for hans nyttige og konstruktive tilbakemeldinger.

En stor takk går også til min norskspråklige medstudent og god venn, Karen Thorshaug, for hjelp med oversettelser og korrekturlesing, og for at hun alltid har oppmuntret og støttet meg når jeg mest trengte det. Eventuelle feil i oppgaven er selvsagt mine.

En spesiell takk til Solveig, datteren min. Du har alltid lyst opp dagen min.

Oslo, 31. oktober 2022

Angele Keller

Innholdsfortegnelse

1	Innledning.....	1
1.1	Problemstilling og datautvalg.....	2
1.2	Analytisk tilnærming.....	4
1.3	Kildeoversikt.....	5
1.4	Begrepsavklaring.....	6
1.5	Oppgavens struktur.....	8
2	Historisk bakgrunn.....	9
2.1	Russlands grunnlov av 1993.....	9
2.2	Forholdet mellom landets øverste maktorganer.....	9
3	Teori: diskursanalyse som teori og metode.....	11
3.1	På vei mot en diskursteori.....	11
3.2	Hovedbegreper i Laclau og Mouffes diskursteori.....	13
3.3	Laclau og Mouffe om det sosiale.....	15
3.4	Fremgangsmåte.....	20
3.4.1	Iver Neumanns trestegstilnærming.....	21
3.4.2	Metodologiske betraktninger.....	23
4	Den russiske maktelites diskurs.....	24
4.1	Analytisk tilnærming og valg av analysemateriale.....	24
4.2	Tekstanalyse.....	26
4.2.1	Vladimir Putins uttalelser: hvorfor endringer?.....	27
4.2.2	Talija Khabrievas, Andrej Klisjas og Pavel Krasjeninnikovs uttalelser.....	39
4.3	Maktelites diskurs om grunnlovsreformen.....	53
5	Den liberale diskursen.....	56
5.1	Analytisk tilnærming og valg av analysemateriale.....	56
5.2	Tekstanalyse.....	57
5.2.1	Aleksej Navalnyj, Vladimir Milov og Ilja Jasjevs uttalelser.....	57
5.2.2	Partiet Jablokos uttalelser.....	73
5.2.3	Dmitrij Gudkovs uttalelser.....	83
5.3	Opposisjonens diskurs om grunnlovsreform.....	92
6	Avslutning.....	97

6.1	Hovedfunn	97
6.2	Metodologiske betraktninger og forslag til videre forskning	99
	Litteraturliste	101

1 Innledning

Vladimir Putin har allerede styrt Russland i mer enn to tiår. I løpet av denne perioden har han klart å bygge opp en «vertikal maktstruktur» med seg selv på toppen. Etter Putins gjenvalg som president i mars 2018 begynte imidlertid mange å spekulere på hva som ville skje når hans presidentperiode utløp i 2024.

En «avklaring» fra toppen av maktpyramiden kom under Putins årlige tale til Den føderale forsamlingen og Russlands samlede elite den 15. januar 2020. I denne talen foreslo Putin omfattende grunnlovsreformer som skulle fordele presidentens makt på flere institusjoner. Forslaget gikk blant annet ut på å gi den russiske Nasjonalforsamlingen myndighet til å utnevne statsminister og medlemmer av regjeringen. Statsrådet, som ble opprettet av Putin selv i 2000, skulle omdannes til en grunnlovsfestet institusjon og presidentperioden skulle være kun to perioder.¹ Samtidig var det fortsatt uklart hvilken posisjon Putin selv skulle ha i det nye systemet.

Mens det pågikk et aktivt arbeid rundt de nye grunnlovsendringene, ble det plutselig lagt frem et nytt forslag i Dumaen som åpnet for Putins gjenvalg som president etter 2024. For dette forslaget stemte 380 representanter, mens 44 (kommunistene, AK) stemte imot.² Kun få dager etter avstemmingen i Nasjonalforsamlingen ble forslaget til grunnlovsreform levert til landets høyesterett, som på sin side bare brukte to dager på å beslutte at forslaget og prosedyren for å vedta reformen ikke var i strid med grunnloven.³ Da gjenstod kun en «folkeavstemning» for at reformen kunne bli endelig vedtatt. En slik avstemning ble gjennomført 1. juli 2020 der et flertall stemte for endringen av grunnloven. Det ble nå mulig for Putin å stille som president på nytt og å fortsette å styre landet fram til 2036.

Alt dette minner sterkt om begivenhetene som fant sted i Russland i 2011/2012 etter at Dmitrij Medvedjev hadde lansert Putin som sin arvtager til presidentembetet i Russland. Også da ble det utløst diskusjoner om Putin (ved hjelp av Medvedev som forlenget presidentperioden fra 4

¹ Владимир Путин. 2020. «Послание Президента Федеральному Собранию.» *Kremlin.ru*, 15. januar, <http://kremlin.ru/events/president/news/62582> (Oppsøkt, 22.01.2020)

² Государственная Дума. 2020. «Рассмотрение поправок в Конституцию. Второе чтение.» *Vk.com/duma*, 10. mars, https://vk.com/duma?z=video-138347372_456241004%2Fvideos-138347372%2Fpl_-138347372_-2 (Oppsøkt, 11.03.2020) se fra 4:08:50

³ Денис Дмитриев. 2020. «Конституционный суд поддержал поправки к Конституции.» *Meduza.io*, 16. mars, <https://meduza.io/feature/2020/03/16/konstitutsionnyy-sud-podderzhal-popravki-k-konstitutsii-on-ob-yasnil-pochemu-putinu-mozhno-obnulit-sroki-i-kakoy-narod-v-rossii-gosudarstvoobrazuyuschiy> (Oppsøkt, 18.03.2020)

til 6 år) kunne bli sittende helt til 2024. I 2020 er det Teresjkovas «fortjeneste» at Putin kan styre landet til han blir 83 år i 2036. Det jeg finner svært interessant er at reaksjonen fra den russiske befolkningen var mye sterkere ved Medvedjev-Putins skiftet enn hva den ble nå. I 2011-2012 ble det organisert store demonstrasjoner både i Moskva og i andre byer. Ved Putins grunnlovsreform i 2020 var det imidlertid ganske få protester.

1.1 Problemstilling og datautvalg

Det jeg ønsker med denne studien er å forstå hvordan hele denne prosessen rundt grunnlovsreformen kom til uttrykk i det offentlige rom. *Oppgavens overordnede problemstilling er å undersøke hvordan grunnlovsreformen ble fremstilt av myndighetene og oppfattet av den russiske opposisjonen.* Med dagens russiske opposisjon forstår jeg den ikke-systemiske opposisjonen som ikke er representert i det russiske parlamentet «Dumaen» (i pkt. 1.4.1. begrunner jeg dette valget). Den russiske opposisjonen består av forskjellige grupperinger, bevegelser og organisasjoner med ulike ideologiske synspunkter. I oppgaven har jeg valgt å fokusere på opposisjonelle fra den liberaldemokratiske retningen, som jeg oppfatter som den mest sentrale (og reelle) opposisjon i Russland.

På denne bakgrunn forsøker jeg i oppgaven å besvare følgende spørsmål:

Hvilke meninger kommer til uttrykk hos makteliten og den liberale opposisjonen med hensyn til Putins grunnlovsreform? Og hvor er de opposisjonelle (u)enige seg mellom i sine uttalelser om Putins grunnlovsreform, og hvorfor?

Min arbeidshypotese er at det først var forslaget om nullstilling av Putins presidentperioder som for alvor «trigget» opposisjonens motstand mot reformen, og at den mangelfulle mobiliseringen mot grunnlovsreformen skyldtes at forslaget om nullstilling først ble lagt fram etter at Covid-19 og restriksjonene forbundet med denne sykdommen var et faktum.

Arbeidet faller i to deler. Første del av oppgaven vil kartlegge regimediskursen for å avdekke elitens *eget* perspektiv på grunnlovsreformen og hvordan reformen ble presentert for den russiske befolkningen.

I oppgavens andre del vil jeg kartlegge den liberale opposisjonens diskurs ved å se på hvordan opposisjonen reagerer på det regimet sier og gjør med hensyn til grunnlovsreformen. I denne delen av analysen vil jeg fokusere på ulike syn i opposisjonen når denne uttaler seg om

grunnlovsendingene. Det vil si hvordan de reagerer på innspill fra Kreml og formulerer sine argumenter. Hensikten er å undersøke på hvilke områder de kritiserer Putin og hvor de eventuelt er uenige med hverandre.

I oppgaven skal jeg basere meg på den kildetype som i samfunnsvitenskapen beskrives som *dokumenter*.⁴ Samfunnsviteren Sigurd Grønmo skriver at dokumenter kan være svært forskjellige både i form og innhold. Ifølge Grønmo har dokumenter tre former: skriftlig fremstilling, muntlig fremstilling og visuell fremstilling. Når det gjelder innhold, kan dokumenter være *meningsytringer* som inneholder standpunkter hos den som står bak dokumentet, eller de kan være *faktainformasjon* om ulike forhold.⁵ I denne oppgaven skal jeg bruke dokumenter i form av skriftlig, men særlig muntlig fremstilling.

En sentral kilde i masteroppgaven er uttalelser fra russiske aktører og politikere. Svært mange av disse finnes bare som lyd – i hovedsak fra videoer.⁶ Jeg har valgt å transkribere slike muntlige uttalelser og å gjengi dem i original (på russisk) samt å oversette dem til norsk. Jeg har valgt å bruke Språkrådets nyeste transkripsjonssystem. Siden «ordbruken» er sentral i en diskursiv analyse, utgjør *måten* synspunkter uttrykkes på et viktig «råstoff» i en slik analyse. Ved å gjengi de opprinnelige uttalelsene på russisk ønsker jeg å dokumentere materiale som i liten grad finnes i skriftlig eller trykt form og å bevare den originale ordbruken. Oversettelsene i oppgaven representerer et forsøk på å gjøre den russiske diskursen rundt grunnlovsreformen tilgjengelig i en norskspråklig fremstilling.

For å systematisere datamateriale basert på dokumenter som kilde, vil jeg bruke kvalitativ innholdsanalyse. En slik innholdsanalyse er ifølge Grønmo en viktig fremgangsmåte med sikte på å få innblikk i hvilke standpunkter, holdninger eller verdier som står sentralt i ulike tekster.⁷

For å finne relevant materiale som er nødvendig for å belyse problemstillingen, har jeg i stor grad brukt Internett. Dette fordi Internett representerer et mye større tilfang av kilder enn fjernsyn og trykte aviser, som i stor grad er kontrollert av regimet. Nils B. Weidmann og Espen Geelmuyden Rød fremhever at særlig i autokratiske politiske systemer med sterke reskripsjoner på media og kommunikasjon gir Internett muligheter for å skape egne

⁴ Sigurd Grønmo. *Samfunnsvitenskapelige metoder*. Bergen: Fagbokforlaget. 2016. S. 134

⁵ *Ibid.* S. 135

⁶ Kilden til uttalelser fra videoopptak er angitt i fotnoter. Tidsangivelsen bakerst i fotnoten viser til plassering i opptaket, f.eks. angir 4:08:50 i fotnote 2 tidspunktet opplysningene er hentet fra (4 timer, 8 minutter og 50 sekunder), mens «fra 3:37» i fotnote 111 angir at sitatet begynner 3 minutter og 37 sekunder ut i opptaket.

⁷ Sigurd Grønmo. *Samfunnsvitenskapelige metoder*. Bergen: Fagboklaget. 2016. S. 142

kommunikasjonskanaler.⁸ Slik kan politisk engasjerte aktører spre informasjon og ideer i befolkningen på en måte som regimet vanskelig kan ha kontroll over.

Etter å ha startet datainnsamlingen fant jeg raskt ut at aktørene i den russiske opposisjonen brukte Internett meget aktivt. For å belyse synspunkter på grunnlovsreformen på den liberaldemokratiske siden, valgte jeg derfor å basere meg mest på sosiale medier og *YouTube*-kanaler. De sosiale medier folk flest benyttet i 2020 var *Vkontakte*, *Odnoklasniki*, *YouTube* og *Instagram*.⁹ I oppgaven er *YouTube*-kanaler de mest brukte kilder. En fordel med denne kanalen er at den er åpent tilgjengelig for alle og at regimet ikke kan hindre tilgang. Andre sosiale medier som *Facebook*, *Instagram* og *Twitter* brukes i mindre grad i oppgaven. Popularitet på sosiale medier (og andre nettsider) i form av antall følgere eller besøkere er også tatt i betraktning.

Når det gjelder å avdekke elitens eget perspektiv på grunnlovsreformen, benytter jeg meg av offisielle nettsteder som *Kreml.ru*, *duma.gov.ru*, *Rossijskajagazeta.ru* og *aif.ru*. I noen tilfeller bruker jeg også andre statlige nyhetsbyråer som *Tass.ru* (Itar Tass) og *Ria.ru* (Ria Novosti).

1.2 Analytisk tilnærming

For å besvare problemstillingen var det naturlig for meg å velge en diskursanalytisk tilnærming. Sammenlignet med andre teoretiske tilnærminger, som for eksempel idéanalyse, legger diskursanalysen betydelig sterkere vekt på det kollektive og språklige i meningsdannelsen. Her retter forskeren sin oppmerksomhet mot hvordan kollektive forestillinger skapes, speiles og opprettholdes gjennom språket. Forskeren kan analysere diskurs empirisk i tekst, men analysen skal først og fremst gi oss *innsikt i forestillingene som ligger til grunn for teksten*.¹⁰ Formålet med denne studien er nettopp å avdekke hvilke forestillinger som legges til grunn når den russiske opposisjonen uttaler seg om Putins grunnlovsreform. Analyse av språkbruk er i seg selv «en vesentlig nøkkel til å forstå de interne politiske spenningene i dagens Russland».¹¹

På denne bakgrunn har jeg valgt å benytte meg av Ernesto Laclau og Chantal Mouffes diskursteori, som representerer den poststrukturalistiske retningen. Mens noen

⁸ Nils B. Weidmann, Espen Geelmuyden Rød. *The Internet and Political Protest in Autocracies*. New York: Oxford University Press. 2019. S. 26

⁹ Levada.ru. 2020. «Российский медиа-ландшафт 2020: Телевидение, интернет, социальные сети и мессенджеры.» *Levada.ru*, mai, s.1, <https://www.levada.ru/cp/wp-content/uploads/2020/05/Medialandshaft-2020-fin-1.pdf> (Oppsøkt, 15.09.2020)

¹⁰ Øivind Bratberg. *Tekstanalyse for samfunnsvitere*. 2 utg. Oslo: Cappelen Damm. 2018. S. 36

¹¹ Geir Flikke. *Russlands rebeller. Protest og reaksjon i Putins Russland (2011-2020)*. Oslo: Cappelen Damm. 2020. S. 38

diskursanalytiske tilnærminger fokuserer mer på systematiske empiriske analyser av taler og skriftspråk, er de i sin diskursteori mer opptatt av de store linjer, og forsøker mer abstrakt å kartlegge de diskursene som sirkulerer i samfunnet på et bestemt område. Selv om i Laclau og Mouffes diskursteori er mest interessert i mer abstrakte «avpersonifiserte» diskurser, impliserer teorien likevel at disse diskurser skapes, vedlikeholdes og forandres i myriader av konkrete hverdagspraksiser.¹² Hovedantakelsen i Laclau og Mouffes diskursteori går ut på at diskurs konstruerer den sosiale verden og gir den mening, og at mening aldri kan fastlåses på grunn av språkets grunnleggende ustabilitet. Hele det sosiale feltet må forstås som *en diskursiv kamp* hvor mening både konstrueres og rekonstrueres, hvor forskjellige konkurrerende forståelser av virkeligheten hele tiden kjemper mot hverandre for å oppnå hegemoni.¹³ Det vil si at alternative virkelighetsoppfatninger undertrykkes, og kun én bestemt oppfatning av verden står igjen som den naturlige. En slik diskursiv kamp kan være hvordan makteliten og de opposisjonelle oppfatter Putins grunnlovsreform.

Selv om Laclau og Mouffe tilbyr en teoretisk ramme for diskursanalysen, leverer de ikke så mange praktiske redskaper for gjennomføring av en slik analyse. Derfor er det vanlig å kombinere deres teori med andre forfatters.¹⁴ I denne oppgaven har jeg valgt å kombinere Laclau og Mouffes teori med Iver B. Neumanns teknikker.

1.3 Kildeoversikt

Temaet for masteroppgaven er ganske ferskt, og det eksisterer foreløpig lite om den siste tids utvikling. Det er imidlertid mulig å finne noen relevante artikler på Internett, men de fleste som omhandler Putins grunnlovsreform fokuserer lite på den russiske opposisjonens reaksjon på reformen. De fleste forskere forsøker å forklare hvorfor reformen ble gjennomført og hva den kan bety for den videre politiske utvikling i Russland. Én av dem er amerikanske statsviteren Henry E. Hale. I sin artikkel «Putin's End Game?» (2020) forklarer Hale hvordan grunnlovsreformen kunne være en løsning på Putins suksesjonsproblem i 2024. Hale argumenterer at når systemets viktigste maktaktører begynner å forutse presidentens avgang, vil de i mindre grad legge vekt på truslene og løftene hans, samtidig som de begynner å posisjonere seg for enten å få makt selv eller for å alliere seg med den mest sannsynlige

¹² Marianne Winther Jørgensen, Louise Phillips. *Diskursanalyse som teori og metode*. Roskilde: Roskilde Universitetsforlag. 1999. S. 30

¹³ Ibid. S. 15

¹⁴ Ibid. S. 34

etterfølgeren.¹⁵ En slik politisk situasjon beskriver Hale som «lame-duck». Hale tar opp «lame-duck» dilemma også i sin bok «*Patronal Politics*» (2015).

Når det gjelder kilder som kan si noe om hvordan det russiske samfunnet har reagert på grunnlovsreformen, er det verdt å nevne Tatjana Stanovaja og Jekaterina Shulman.

Ifølge Tatjana Stanovaja, forsker ved Carnegie Moskvasenteret og grunnlegger av *R.Politik*, er den russiske befolkningen stort sett likegyldig til grunnlovsreformen. På den ene siden støtter et stort flertall de sosiale tiltakene i denne reformen, men på den annen side er en stor del av befolkningen skeptisk til den. Når det gjelder opposisjonen, forklarer Stanovaja videre, befinner den seg i en vanskelig posisjon ettersom mange av dens representanter har kritisert den nåværende grunnloven helt siden den ble vedtatt i 1993. Samtidig er det umulig for dem å fordømme de sosiale komponentene i reformen, komponenter som er avgjørende for flertallet av russerne.¹⁶

Jekaterina Shulman, førsteamanuensis i statsvitenskap ved Russlands presidentakademi for økonomi og administrasjon, peker på andre faktorer som kan forklare hvorfor grunnlovsendringene gikk gjennom uten motstand eller betydelig redigering. I sin artikkel trekker hun frem at parlamentets rolle i behandlingen og vedtakelsen av grunnlovsendringene var liten. Det var ikke mye diskusjon i vurderingsfasen, og det ble ikke innført mange endringer i parlamentet. Samtidig ble det (uplanlagt) nødvendig å iverksette omfattende koronatiltak – det perfekte dekket for innføring av ny lovgiving.¹⁷

1.4 Begrepsavklaring

Den ikke-systemiske opposisjon

Når jeg i oppgaven skriver «den russiske opposisjon» mener jeg, som nevnt i innledningen, opposisjonen som befinner seg utenfor det russiske parlamentet - Dumaen. I analysen velger jeg altså å utelukke Kommunistpartiet som utgjør den viktigste «parlamentariske opposisjonen»

¹⁵ Henry E. Hale. 2020. «Putin's End Game?» *Ponarseurasia.org*, 11. mars, <https://www.ponarseurasia.org/putin-s-end-game/> (Oppsøkt, 18.12.2020)

¹⁶ Tatjana Stanovaja. 2020. «President Putin's Constitutional Reform: a Political Coup?» *Institutmontaigne.org*, 2. mars, <https://www.institutmontaigne.org/en/blog/president-putins-constitutional-reform-political-coup> (Oppsøkt, 02.06.2021)

¹⁷ Jekaterina Schulman. 2021. «The Russian Parliament and the Pandemic: A State of Emergency, Post-constitutional Changes, Retaliatory Laws.» *Ponarseurasia.org*, 16. februar, <https://www.ponarseurasia.org/the-russian-parliament-and-the-pandemic-a-state-of-emergency-post-constitutional-changes-retaliatory-laws/> (Oppsøkt, 15.04.2021)

i dagens russiske politiske system. Det russiske parlamentet er (etter valget i 2021) representert av fem partier: Kommunistpartiet, Rettferdig Russland, Russlands liberaldemokratiske parti, det nye partiet Nye folk og Putins lojale parti Forent Russland. Det er imidlertid bredt anerkjent at det ikke finnes noen reell politisk opposisjon i Dumaen. Vladimir Gelman skrev for eksempel i sin artikkel i 2014 at «selv om opposisjonspartiene i Dumaen tar til orde for endringer i den politiske kursen på enkelte områder, er de av en eller annen grunn ikke tilbøyelige til å søke endringer i det politiske regimet, [...] de ser snarere ut som [...] juniorpartnere til de regjerende gruppen».¹⁸ Helge Blakkisrud har på sin side uttrykt at alle Putin-kritiske partier er blitt luket bort underveis, og at Dumaen er blitt fylt av bare Putin-vennlige partier. Blakkisrud kaller de opposisjonelle i Dumaen for «den lojale opposisjonen».¹⁹

For å betegne den russiske opposisjonen som befinner seg utenfor systemet velger jeg å bruke det russiske begrepet - den ikke-systemiske opposisjon (*nesistemnaja oppozitsija*).

Begrepet ble først lansert av statsviteren Ivan Bol'sjakov i artikkelen «Nesistemnaja Oppozitsija» i 2011. Her skriver Bol'sjakov at studiet av den russiske opposisjonen etter at Putin overtok makten har vært basert på en klassifisering som deler den inn i en systemisk- og en ikke-systemisk opposisjon; ofte beskrives den andre gruppen også som *vnesistemnaja oppozitsija*. Den ikke-systemiske opposisjonen inkluderer partier som er «ekskludert» fra det politiske systemet, siden de mangler representasjon i maktstrukturer og samspill med den herskende gruppen. De bruker stort sett ukonvensjonelle metoder for politisk kamp, har begrensede ressurser og er spesielt aktive på sosiale medier.²⁰

I sin bok *Russlands rebeller: Protest og reaksjon i Putins Russland (2011-2020)* bruker Geir Flikke, professor i Russland-studier, begrepet den ikke-systemiske opposisjon. Dette betegner, ifølge ham, den delen av opposisjonen som står i konsekvent opposisjon til Putin-systemet. Han skriver at blant disse er de fleste politiske partier som omtales som liberale og vestvendte.²¹

¹⁸ Владимир Гельман. 2014. «Трудное возрождение российской Оппозиции.» *Pro et Contra*, januar – april, s. 107, https://carnegieendowment.org/files/ProEtContra_62_106-123.pdf (Oppsøkt, 11.07.2021)

¹⁹ Ole Kristian Strøm. 2021. «Russland-ekspert om valget: alle Putin-kritiske partier er luket bort.» *VG*, 19. september, <https://www.vg.no/nyheter/utenriks/i/0GLIQB/russland-ekspert-om-valget-alle-putin-kritiske-partier-er-luket-bort> (Oppsøkt, 28.09.2021)

²⁰ Иван Большаков. 2011. «Несистемная оппозиция.» *Res Publica*, (No. 3, (1622)). S. 109 - 110

²¹ Geir Flikke. *Russlands rebeller. Protest og reaksjon i Putins Russland (2011-2020)*. Oslo: Cappelen Damm. 2020. S. 40

Den franske forskeren Marlène Laruelle bruker derimot begrepet «extra-parliamentary» for å definere forskjellige ekstremistiske grupperinger og bevegelser som befinner seg utenfor Dumaen.²²

1.5 Oppgavens struktur

Kapittel 2 redegjør for bakgrunnen for denne studien. Her trekker jeg linjene tilbake til den politiske situasjonen i Russland etter Sovjetunionens fall. Hensikten med kapittelet er å kartlegge det konstitusjonelle systemet som ble innført i grunnloven av 1993.

Kapittel 3 presenterer studiens teoretiske rammeverk. Jeg har valgt å ta utgangspunkt i en diskursanalytisk tilnærming idet jeg mener det er hensiktsmessig ut fra studiens problemstilling. Tilnærmingen bygger på Ernesto Laclau og Chantal Mouffes teori der hele det sosiale feltet må forstås som en diskursiv kamp hvor mening både konstrueres og rekonstrueres. For å gjennomføre analysen bruker jeg Iver B. Neumanns teknikker.

I kapittel 4 analyserer jeg den russiske elitens uttalelser om grunnlovsreformen. For å klargjøre elitens eget perspektiv på grunnlovsreformen, har jeg valgt å se nærmere på Putins uttalelser samt uttalelser fra tre av lederne i arbeidsgruppen ansvarlig for utforming av grunnlovsendringene: Andrej Klisjas, Pavel Krasjeninnikov og Taliya Khabrieva. Til sammen representerer deres uttalelser i denne oppgaven den russiske elites diskurs.

Kapittel 5 kartlegger opposisjonens reaksjoner på det regimet sier og gjør med hensyn til grunnlovsreformen. Her legger jeg vekt på hvordan opposisjonen konstituerer virkeligheten med hensyn til reformen. Hvor står de i motsetning til hverandre og hvor fungerer de implisitt side om side? Denne delen av studien kartlegger uttalelser fra aktører innenfor den liberaldemokratiske retningen, og til sammen utgjør deres uttalelser den liberale diskurs.

I avslutningen, kapittel 6, oppsummer jeg hovedfunn og viser hvordan den liberale diskursen skiller seg fra elitediskursen og hva som har utgjort de viktigste konfliktlinjene innenfor den liberaldemokratiske leiren.

²² Marlène Laruelle. *In the name of the nation: Nationalism and politics in contemporary Russia*. New York: Palgrave Macmillan. 2009. S. 49

2 Historisk bakgrunn

2.1 Russlands grunnlov av 1993

Da Jeltsin ble valgt som president den 12. juni 1991, satt Russland igjen med en sovjetisk grunnlov fra Brezjnev-tiden, en grunnlov som på ingen måte gjenspeilte den nye politiske situasjon i landet. Ansvarsfordelingen mellom president og parlament var uoversiktlig og dårlig definert, og begge statsmakter hadde formell makt til å blokkere hverandre. Situasjonen tilspisset seg etter at det oppstod sterk uenighet mellom Jeltsin og parlamentet om den økonomiske reformpolitikken og om hvem som skulle ha avgjørende ordet her. Forhandlinger førte imidlertid ikke fram, og i september 1993 besluttet parlamentet å reise riksrettssak mot presidenten. Jeltsin valgte på sin side å oppløse Det øverste sovjet ved dekret, men flertallet av parlamentarikerne nektet å forlate parlamentsbygningen. Situasjonen var i ferd med å utløse en borgerkrig i landet, der store folkemengder, som støttet parlamentet, forsøkte å innta fjernsynstårnet og borgermesterkontoret i Moskva. Konflikten endte med at Jeltsin beordret beskytning av parlamentet med stridsvogner og arrestasjoner av sine viktigste motstandere. Etter at det gamle parlamentet ble oppløst ved militær makt, skrev Jeltsin ut valg til en ny nasjonalforsamling, Statsdumaen. Valget skulle holdes den 12. desember samme år, og samtidig skulle Jeltsins grunnlovsforslag legges ut til folkeavstemning. Grunnlovsforslagene ble imidlertid ikke diskutert i det offentlige rom, og for folket gjensto kun å stemme for eller mot siden ingen alternativer ble lagt frem. Jeltsins grunnlov ble ifølge offisielle tall vedtatt med 58,4 % av innbyggernes stemmer.²³

2.2 Forholdet mellom landets øverste maktorganer

Etter en to år lang konflikt med Det øverste sovjet, sto Jeltsin igjen som vinneren, og han kunne dermed formulere grunnloven etter sine preferanser. Det er kanskje ikke så overraskende at det konstitusjonelle systemet som ble innført i grunnloven av 1993 skulle innebære en sterk presidentmakt.

I grunnloven av 1993 ble det nedfelt at makten i landet skal utøves av presidenten, Den føderale forsamling (Statsdumaen og Føderasjonsrådet), regjering og domstol.²⁴ Men i realiteten er det presidenten som har den sentrale utøvende makt i landet. Det er han som bestemmer de store

²³ Jørgen Holten Jørgensen, Geir Hønneland. *Russisk politikk*. Bergen: Fagbokforlaget. 2013. S. 32

²⁴ Grunnlovens artikkel 11, tilgjengelig på: <https://konstitucija.ru/1993/15/> (Oppsøkt, 11.02.2021)

linjene for landets utenriks-, innenriks- og sikkerhetspolitikk, og han har også stor innflytelse på sammensetningen av regjeringen. De viktigste ministeriene – Utenriks-, Forsvars-, Justis- og Krisehåndteringsministeriet – er for eksempel direkte underlagt presidenten. Regjeringen har som oppgave å foreslå og å iverksette statsbudsjettet, sikre en enhetlig pengepolitikk i landet og har ansvar for politikkområder som utdanning, helse og kultur. Men selv på regjeringens ansvarsområder skal utnevning av hver eneste minister godkjennes av presidenten.²⁵

Ved siden av sin sterke innflytelse på regjering og ministerier, får presidenten også en omfattende presidentadministrasjon, som han selv utformer.²⁶ Administrasjonen er fordelt på tjue avdelinger som til dels dupliserer og overstyrer arbeidet til regjering og ministerier. Dermed framstår administrasjonen som en skyggeregjering med mye makt, men lite direkte ansvar.²⁷

Grunnloven av 1993 ga også presidenten en viktig lovgivende funksjon. Presidenten får myndighet til å utstede dekreter som har juridisk kraft så lenge de ikke strider med loven. I tillegg kan presidenten komme med lovforslag og legge ned veto mot lover etter at de har gått gjennom behandling i Den føderale forsamling. Statsdumaen har på sin side en viss innflytelse over regjeringdannelsen ved at den får myndighet til å godkjenne presidentens statsministerkandidat. Men velger Statsdumaen å forkaste en statsministerkandidat tre ganger på rad, kan den imidlertid bli oppløst. Statsdumaen får også myndighet til å reise mistillitsforslag mot regjeringen, men presidenten kan velge å ignorere dette. Dersom Statsdumaen gjentar et mistillitsforslag innen tre måneder, må presidenten enten avsette regjeringen eller oppløse Statsdumaen.²⁸

Selv om grunnloven av 1993 ga presidenten vide fullmakter, mens regjering og Statsdumaen ble til aktører med mindre innflytelse over utformingen av landets politikk, satte grunnloven likevel et ganske klart skille mellom den lovgivende, den utøvende og den dømmende makt. I tillegg etablerte grunnloven en rekke grunnleggende rettigheter som kjennetegner et liberalt demokrati. Den garanterte rettigheter for alle sine borgere uavhengig av nasjonalitet, religion, livssyn, inkludert retten til ytringsfrihet og til å stifte politiske partier.²⁹

²⁵ Jørgen Holten Jørgensen, Geir Hønneland. *Russisk politikk*. Bergen: Fagbokforlaget. 2013. S. 248 - 249

²⁶ Grunnlovens artikkel 83, tilgjengelig på: <https://konstitucija.ru/1993/15/> (Oppsøkt, 03.08.2020)

²⁷ Jørgen Holten Jørgensen, Geir Hønneland. *Russisk politikk*. Bergen: Fagbokforlaget. 2013. S. 249

²⁸ Ibid. S. 248 - 250

²⁹ Grunnlovens kapittel 2, tilgjengelig på: <https://konstitucija.ru/1993/15/> (Oppsøkt, 03.08.2020)

3 Teori: diskursanalyse som teori og metode

I dette kapittelet vil jeg etablere et analytisk rammeverk, med det formål å kartlegge en diskurs om grunnlovsreformen hos den russiske makteliten, for så å se på den russiske opposisjonens diskurs om grunnlovsendringene. Her baserer jeg meg på Laclau og Mouffes diskursteori. Først redegjør jeg for de to teoretiske utgangspunktene: strukturalisme og poststrukturalisme som språkteorier, siden disse danner grunnlaget for all diskursanalyse. Deretter redegjør jeg for sentrale begreper innenfor diskursteorien. Her legger jeg vekt på noen konkrete begreper i teorien som egner seg som redskaper i en konkret diskursanalyse (og viser hvordan de vil bli brukt i analysen). Til slutt introduserer jeg Iver B. Neumanns teknikker for gjennomføring av analysen.

I denne redegjørelsen har jeg valgt å ta utgangspunkt i Laclau og Mouffe (1985), Jørgensen og Phillips (1999) og Neumann (2010). Laclau og Mouffes verk *Hegemoni and Socialist Strategy – Towards a Radical Democratic Politics* (1985) er den viktigste kilden til å forstå deres teori om det sosiale. Boken er imidlertid skrevet på en ganske innfløkt måte, men teorien kan forenkles ved å ta i bruk Jørgensen og Phillips (1999) som presenterer denne diskursteorien på en mer tilgjengelig måte.

3.1 På vei mot en diskursteori

Alle diskursanalytiske tilnærminger tar utgangspunkt i strukturalistisk og poststrukturalistisk språkfilosofi, som hevder at vår tilgang til virkeligheten alltid går gjennom språket.³⁰ For å vise grunnlaget som diskursteori er bygget på, vil jeg i denne delen redegjøre for strukturalisme / poststrukturalisme som språkteori, og vise hvordan Laclau og Mouffe kombinerer de to store teoretiske tradisjonene i sin teori.

Ifølge Ferdinand de Saussure, en av strukturalismens sentrale teoretikere, har forholdet mellom språk og virkelighet et arbitrært preg, og dette forholdet får sin betydning gjennom sosiale konvensjoner, hvor bestemte *ting* forbindes med bestemte *tegn* (dvs. ord).³¹ Øivind Bratberg bruker for eksempel ordet «ungdom» for å presentere strukturalismens språkoppfattelse. Han skriver at det ligger ingen nødvendighet i at unge mennesker som verken er helt små eller fullt

³⁰ Marianne Winther Jørgensen, Louise Phillips. *Diskursanalyse som teori og metode*. Roskilde: Roskilde Universitetsforlag. 1999. S. 17

³¹ *Ibid.* S. 18 - 19

voksne skal betegnes som ungdom. Det mønsteret som oppstår, er i grensedragningen mot det ordet ikke refererer til. Ordet «ungdom» er nettopp kjennetegnet av at de verken er barn eller voksne; de er hva barn og voksne *ikke* er.³² Strukturalismens språkoppfattelse er altså bygd på at ord får sin betydning ved å stå i en gitt, fastlåst relasjon til hverandre. Her er det *språket som system* som er det primære studieobjektet. Når mennesker bruker språket i konkrete situasjoner, så er det språkstruktur som gjør konkrete utsagn mulig.

Poststrukturalisme viderefører strukturalismens tanker, men med noen kraftige modifikasjoner. Det som ble ført videre, var tanken om at tegnene ikke får sin betydning fra virkeligheten, men fra hverandre i en strukturert tegnstruktur. Det som ble endret, var forståelsen av stabilitet og flyt i tegnstrukturen. Kritikken gikk ut på at tegnenes betydning aldri kan fastlegges entydig og endelig. Fordi vi bruker språket, er tegnene i stadig endring, noe som gjør at denne strukturen blir stadig mer flytende. Tegnene i strukturen forflytter seg i forhold til hverandre og på denne måten endrer tegnene betydningen av ting vi ser. For eksempel, når politikere holder sine taler trekker de på språkstrukturen (ellers ville taler ikke gitt mening), men de «bruker» også strukturen for å gi nettopp sitt forslag (bud) på hvordan betydningen av ord skal fikseres.³³

Laclau og Mouffe følger denne kritikk av den strukturelle lingvistikk, og utvikler sin teori ved å kombinere og moderere to teoretiske tradisjoner, marxisme og strukturalisme / poststrukturalisme. Marxismen gir et utgangspunkt for å tenke på det sosiale, og strukturalismen tilbyr en teori om betydning. Laclau og Mouffe smelter disse tradisjonene sammen til én teori, hvor hele det sosiale felt forstås som en prosess hvor betydning skapes.³⁴ Samtidig tar deres teori utgangspunkt i det poststrukturalistiske argumentet at diskurs konstruerer den sosiale verden og gir den mening, og at mening aldri kan fastlåses på grunn av språkets grunnleggende ustabilitet. Derfor er ingen diskurs en lukket enhet; diskursen omformes snarere konstant i kontakten med andre diskurser.³⁵

Betydningsdannelse som sosial prosess går i deres teori ut på å fikserer betydning *som om* det fantes en saussuresk struktur, som om det var mulig å fastlåse tegnenes betydning ved å sette dem i et bestemt forhold til hverandre. Dette vil til syvende og sist vise seg å være umulig, fordi enhver konkret fastleggelse av tegnenes betydning er *kontingent*, den er mulig, men ikke

³² Øivind Bratberg. *Tekstanalyse for samfunnsvitere*. Oslo: Cappelen Damm Akademisk. 2018. S. 46

³³ Marianne Winther Jørgensen, Louise Phillips. *Diskursanalyse som teori og metode*. Roskilde: Roskilde Universitetsforlag. 1999. S. 19 -21

³⁴ Ibid. S. 35

³⁵ Ibid. S. 15

nødvendig.³⁶ Det er nettopp disse stadige forsøk (som aldri lykkes fullt ut), som gir plass til stadige sosiale kamper for å etablere entydighet i det sosiale på alle nivåer.

3.2 Hovedbegreper i Laclau og Mouffes diskursteori

I denne delen redegjør jeg for Laclau og Mouffes hovedbegreper. Underveis introduserer jeg også enkelte andre begreper som er relevante for denne oppgaven.

I sitt verk *Hegemony and Socialist Strategy* definerer Laclau og Mouffe diskurs som *en strukturert helhet av utsagn innenfor et bestemt område*. Alle tegnene som inngår i en diskurs, er *momenter* i et system.³⁷ Deres betydning blir holdt fast ved at de er forskjellige fra hverandre, men betydningsdannelsen er aldri endelig fastlåst. For å stoppe strømmen av forskjeller lanserer Laclau og Mouffe et nytt begrep som de kaller for *nodalpunkter*.³⁸ En diskurs etableres nettopp ved at betydning utkrystalliseres rundt noen nodalpunkter. Et nodalpunkt er et privilegert tegn, altså et ord hvor andre ord posisjoner seg omkring det privilegerte ordet, og får sin betydning i forhold til det.³⁹

Diskursen etableres som en totalitet, hvor hvert tegn er entydig fastlagt som moment gjennom relasjonene til andre tegn, og det gjør den ved å utelukke alle de andre mulige betydninger tegnene kunne ha, og de andre mulige måter de kunne være relatert til hverandre på.⁴⁰ I denne analysen har jeg valgt å benytte meg av klare standpunkter, meningsytringer, og idéer som er gjennomgående i maktelitens og de opposisjonelles uttalelser om grunnlovsreformen. Diskursen(e) vil da etableres som en totalitet, hvor meningsytringer og standpunkter utgjør et sett av utsagn om hva som er negativt og hva som er positivt i denne reformen. Alle andre mulige måter for å forstå Putins grunnlovsreform utelukkes under denne prosessen. En diskurs er på denne måten en reduksjon av muligheter, og et forsøk på å stanse tegnenes glidning i forhold til hverandre og dermed et forsøk på å etablere entydighet.

De mulighetene som diskursene utelukker er, ifølge Laclau og Mouffe, det nødvendige terrenget for konstitueringen av enhver sosial praksis. For en diskurs konstituerer seg alltid i

³⁶ Ibid. S. 35 - 36

³⁷ Ernesto Laclau, Chantal Mouffe. *Hegemony and Socialist Strategy*. Towards a Radical Democratic Politics. London: Verso. 1985. S. 105

³⁸ Ibid. S. 112

³⁹ Marianne Winther Jørgensen, Louise Phillips. *Diskursanalyse som teori og metode*. Roskilde: Roskilde Universitetsforlag. 1999. S. 37

⁴⁰ Ibid. S. 37

forhold til det den utelukker - det diskursive felt.⁴¹ Men nettopp fordi en diskurs alltid konstitueres i forhold til det diskursive feltet, er den også alltid i fare for å bli undergravd av dette ytre feltet. De andre tegnenes betydning vil alltid true med å destabilisere diskursens entydighet.⁴² For å minimalisere tegnenes betydningsglidninger innfører Laclau og Mouffe begrepet *elementer* som er ikke-artikulerte forskjeller mellom tegn.⁴³ Det er altså alle de tegn som ikke har fått endelig fiksert sin mening. Med dette begrepet forsøker Laclau og Mouffe å gjøre elementene om til momenter ved å redusere deres flertydighet til entydighet. På denne måten etablerer Laclau og Mouffe en midlertidig stans i tegnenes betydningsglidninger – en lukking. Men denne overgangen fra elementer til momenter kan aldri bli så fullstendig at den ikke kan forandres av det diskursive felts flertydighet. Derfor er denne lukkingen aldri total.⁴⁴

La oss ta ordet «grunnlovsreform» som et eksempel. I Laclau og Mouffes diskursteori er ordet «grunnlovsreform» et element, fordi det finnes flere konkurrerende måter å forstå det på. Hvis vi for eksempel ser på den russiske elites diskurs der grunnlovsreformen oppfattes som en nødvendighet for å sikre landets videre utvikling, blir ordet «grunnlovsreform» forsøkt redusert til et moment ved å bli definert på en bestemt og entydig måte. I en alternativ diskurs om grunnlovsreformen vil man tilsvarende forsøke å definere grunnlovsformen entydig, men annerledes enn i diskursen der reformen oppfattes som et tiltak for landets videre utvikling. Ordet «grunnlovsreform» sier derfor ikke så mye i seg selv. Det skal settes i relasjon til andre ord for å gi mening, og dette skjer gjennom *artikulasjon*. Laclau og Mouffe kaller enhver praksis artikulasjon, når den etablerer en relasjon mellom elementer, slik at elementets identitet omdannes som resultat av den artikulatoriske praksisen.⁴⁵ Når man setter ordet «grunnlovsreform» i relasjon til andre ord i en konkret artikulasjon, forandres dets identitet. Men ingen artikulasjon er kun en gjentakelse av noe allerede ervervet - det er heller en konstruksjon med nye forskjeller i seg.⁴⁶

⁴¹ Ernesto Laclau, Chantal Mouffe. *Hegemony and Socialist Strategy*. Towards a Radical Democratic Politics. London: Verso. 1985. S. 111

⁴² Marianne Winther Jørgensen, Louise Phillips. *Diskursanalyse som teori og metode*. Roskilde: Roskilde Universitetsforlag. 1999. S. 38

⁴³ Ernesto Laclau, Chantal Mouffe. *Hegemony and Socialist Strategy*. Towards a Radical Democratic Politics. London: Verso. 1985. S. 105

⁴⁴ Marianne Winther Jørgensen, Louise Phillips. *Diskursanalyse som teori og metode*. Roskilde: Roskilde Universitetsforlag. 1999. S. 38

⁴⁵ Ernesto Laclau, Chantal Mouffe. *Hegemony and Socialist Strategy*. Towards a Radical Democratic Politics. London: Verso. 1985. S. 105

⁴⁶ Ibid. S. 113 - 114

Med dette tilbyr Laclau og Mouffe en første inngang til den konkrete diskursanalysen. Ved å se nærmere på konkrete artikuleringer kan man avdekke hvilke(n) diskurs(er) en konkret artikulering trekker på, eller hvilke(n) diskurs(er) den reproducerer. Samtidig kan man begynne å avdekke hvilke kamper som foregår om betydningsdannelsen, ved å se på de konkurrerende «innholdsutfyllinger». Dermed kan man undersøke hvilke betydninger man kjemper om å definere, og hvilke betydninger som er relativt fastlagt og uimotsagte (momenter).⁴⁷

Diskursteoriens begrepsapparat er imidlertid ikke fullstendig. Vi har allerede vært innom at en diskurs alltid konstituerer seg i forhold til det diskursive felt. Men i diskursteorien er det ikke helt klart, om det diskursive felt er et ustrukturert hav av all mulige slags betydningsdannelser, eller om det består kun av konkurrerende diskurser som dekker det samme terreng.⁴⁸ I Laclau og Mouffes diskursteori forbli dette uavklart. Jørgensen og Phillips foreslår derfor å innføre et begrep om *diskursorden* – et begrep som Normann Faircloughs kritiske diskursanalyse leverer, men som de også mener kan passe inn i en diskursteoretisk ramme. Diskursorden betegner et sosialt rom der flere diskurser dekker det samme område, et område de konkurrerer om å «innholdsutfylle» på hver sin måte.⁴⁹ Dermed kan maktelites og opposisjonens diskurser om grunnlovsreformen plasseres i denne konstruksjonen på diskursordensnivå.

3.3 Laclau og Mouffe om det sosiale

De diskursive prosesser som jeg har beskrevet, omfatter i diskursteorien ikke bare språk, men hele det sosiale felt. Det er fordi Laclau og Mouffes diskursteori ser hele det sosiale felt som en diskursiv konstruksjon, hvor alle sosiale fenomener i prinsippet kan analyseres med samme diskursanalytiske redskaper som diskurs, artikulering, lukning osv.

Innenfor det sosiale feltet oppfører vi oss som om samfunnet, de gruppene vi tilhører, og vår identitet var objektivt gitt - som om virkeligheten rundt oss hadde en fast og entydig struktur. Men på samme måte som språkets struktur aldri er helt fastlagt, er også identitet og samfunn flytende og foranderlige størrelser som aldri er endelige og totale. Diskursanalysens mål er derfor ikke å avdekke den objektive virkelighet, som for eksempel å finne ut av hvilke grupper samfunnet «i virkeligheten» består av, men å kartlegge *hvordan* vi skaper virkeligheten, slik at

⁴⁷ Marianne Winther Jørgensen, Louise Phillips. *Diskursanalyse som teori og metode*. Roskilde: Roskilde Universitetsforlag. 1999. S. 40

⁴⁸ Ibid. S. 37

⁴⁹ Ibid. S. 69

den blir en objektiv og selvfølgelig omverden.⁵⁰ Diskursteoriens utgangspunkt er altså at det er mennesker som skaper «objektivitet».

Klassisk marxisme oppfatter «samfunnet» som en objektiv og total struktur, hvor økonomien produserer grupper (klasser) som står i et motsetningsforhold til hverandre. Laclau og Mouffe hevder derimot at «samfunnet» i form av en objektiv totalitet, ikke finnes.⁵¹ All samfunnsmessighet i Laclau og Mouffes diskursteori må forstås som resultat av diskursive prosesser, og det er disse prosessene diskursanalysen skal forfølge. Deres teori ser «samfunnet» ikke som en objektivt eksisterende størrelse, men som menneskets forsøk på å skape entydighet i det sosiale. Hos Laclau og Mouffe kan det ikke på forhånd avgjøres hvilke grupper som vil bli politisk relevante. Dette er fordi menneskets identitet (både kollektivt og individuelt) er et resultat av kontingente diskursive prosesser. Her er det politiske prosesser som er utgangspunktet. Det er politiske artikuleringer som avgjør hvordan vi handler og tenker, og dermed hvordan vi skaper samfunnet.⁵²

Økonomiens determinerende rolle er altså helt avskaffet i Laclau og Mouffes diskursteori, men det betyr ikke at alt reduseres til språk. Det er fordi alle diskursive fenomener hos Laclau og Mouffe også har materiell karakter. Som de skriver, utgjør «språklige og ikke-språklige elementer en strukturert helhet av posisjoner - det vil si en diskurs».⁵³ Det betyr at en diskurs blir sett på som det språklige og det materielle under ett. Når barn i vårt samfunn for eksempel betegnes som en gruppe som på mange måter er annerledes enn andre mennesker, så blir denne forskjellen etablert ikke bare språklig. Materielt sett konstitueres barn også som en gruppe i det fysiske rommet: de har sine egne institusjoner som barnehager og skoler, egne avdelinger på bibliotek og de får egne rom i parkene, nemlig lekeplasser. Disse egne rom er en del av samfunnets diskurs om barn.⁵⁴

For diskursteorien eksisterer det både en sosial og en fysisk virkelighet, men vår kjennskap til denne virkeligheten formidles alltid av diskurser. De fysiske objektene inneholder ikke noen

⁵⁰ Ibid. S. 44

⁵¹ Ernesto Laclau, Chantal Mouffe. *Hegemony and Socialist Strategy*. Towards a Radical Democratic Politics. London: Verso. 1985. S. 111

⁵² Marianne Winther Jørgensen, Louise Phillips. *Diskursanalyse som teori og metode*. Roskilde: Roskilde Universitetsforlag. 1999. S. 44 - 45

⁵³ Ernesto Laclau, Chantal Mouffe. *Hegemony and Socialist Strategy*. Towards a Radical Democratic Politics. London: Verso. 1985. S. 180

⁵⁴ Marianne Winther Jørgensen, Louise Phillips. *Diskursanalyse som teori og metode*. Roskilde: Roskilde Universitetsforlag. 1999. S. 46

mening i seg selv, det er noe vi tillegger dem.⁵⁵ Laclau og Mouffe skriver for eksempel at et jordskjelv eller en murstein som faller, er hendelser som eksisterer uavhengig av menneskets vilje. Men om de oppfattes som «naturfenomener» eller som et «uttrykk for Guds vrede», avhenger av hvilken diskursiv kontekst hendelsen plasseres i.⁵⁶

Diskurs og politikk

I diskursteorien analyseres alle sosiale handlinger etter samme prinsipp som språk. På samme måte som tegnene i språket kun får sin betydning ved å være forskjellige fra hverandre, så får også sosiale handlinger betydning i relasjon til andre handlinger. Menneskets handlinger er på denne måten kontingente artikuleringer, som reproducerer eller forandrer de herskende diskurser og dermed samfunnets innretning. I bred forstand er våre handlinger også politiske handlinger, men politikk i diskursteorien må ikke forstås snevert, som for eksempel partipolitikk. Det å skape samfunnet på en bestemt måte, og dermed utelukke alle andre mulige måter, er det Laclau og Mouffe forstår ved politikk. Politikk er dermed ikke bare en overflate som avspeiler en dypere sosial virkelighet. Selve den sosiale organisering er et resultat av vedvarende politiske prosesser.⁵⁷

Til enhver tid kan det være en kamp om bestemte diskurser, og forskjellige aktører kan prøve å fremme ulike innretninger av samfunnet. Samtidig kan andre sosiale praksiser virke så naturlige at man glemmer at de er sosialt konstruerte størrelser. De diskursene som er så fast etablerte at man glemmer deres vilkårlighet, er i diskursteorien betegnet som «objektive». Objektiviteten er et historisk resultat av politiske prosesser og kamper; den er en «utkrystallisert» diskurs. På denne måten er grensen mellom objektivitet og det politiske (det selvfølgelig og det det er kamp om) både en flytende og en historisk grense, hvor de tidligere «utkrystalliserte» diskurser når som helst kan problematiseres i nye artikuleringer.⁵⁸

På samme måte som det objektive igjen kan bli politisk, kan tidligere konflikter i historiske forløp forsvinne og erstattes av objektivitet, hvor det er konsensus om én synsvinkel som det naturlige. Veien fra politisk konflikt til objektivitet går over *hegemoniske intervensjoner*. Det betyr at enkelte virkelighetsoppfatninger undertrykkes og en spesiell oppfatning av verden står

⁵⁵ Ibid. S. 47

⁵⁶ Ernesto Laclau, Chantal Mouffe. *Hegemony and Socialist Strategy*. Towards a Radical Democratic Politics. London: Verso. 1985. S. 108

⁵⁷ Marianne Winther Jørgensen, Louise Phillips. *Diskursanalyse som teori og metode*. Roskilde: Roskilde Universitetsforlag. 1999. S. 47

⁵⁸ Ibid. S. 47 - 48

igjen som den naturlige.⁵⁹ Objektivitet er altså et begrep for det som *ser ut* til å være gitt og uforanderlig, det som ikke får sin betydning ved å være forskjellig fra noe annet. Men det er bare tilsynelatende, for utgangspunktet i diskursteori er jo at det finnes kun midlertidige betydningsdannelser og alle diskurser er kontingente.

Identitet og gruppedannelse

Som jeg har vært inne på, kan det være kamp om bestemte diskurser hvor forskjellige aktører forsøker å gjøre nettopp sitt eget bilde av «samfunnet» til det gjeldende. Men hvordan skal man forstå de aktørene som deltar i kampene om å definere og utforme virkeligheten innenfor diskursteoriens ramme?

Tidligere nevnte jeg at Laclau og Mouffes diskursteori ser identitet (både kollektivt og individuelt) som et resultat av diskursive prosesser. Det betyr altså at identiteten er noe man tar på seg, noe sosialt og relasjonelt foranderlig. Og i diskurser finnes det alltid noen bestemte posisjoner som subjekter kan innta.⁶⁰ I et konsultasjonsmøte med Putin finnes for eksempel posisjonene «statsoverhode» og «underordnet». Til disse posisjonene knytter det seg noen forventninger om hvordan man skal oppføre seg, og hva man kan si og ikke kan si.⁶¹ Det er for eksempel Putin som har autoriteten til å uttale seg om hvordan grunnlovsreformen skal gjennomføres. Hvis Putins synspunkter på grunnlovsendingene blir oversett, så har de underordnede overskredet grensene for det tillatte i posisjonen som underordnet og blir stemplet som illojale.

I Laclau og Mouffes diskursteori er subjektet også fragmentert. Subjekter posisjoneres ikke bare ett sted av en konkret diskurs, men i mange forskjellige posisjoner av forskjellige diskurser. Det betyr at man i løpet av dagen kan innta mange forskjellige subjektposisjoner (som for eks.: ektefelle, mor eller datter) uten å tenke over det. Men hvis motstridende diskurser samtidig forsøker å organisere det samme rom, blir man posisjonert i forskjellige posisjoner på én gang.⁶² Man kan for eksempel til folkeavstemningen om Putins grunnlov la seg «interpellere» som en tilhenger av den konservative ortodokse tradisjonen, som en nasjonalist eller som en menneskerettighetsforkjemper. Alle disse «posisjonene» representerer flere motstridende diskurser, som det oppstår konflikter mellom. Subjektposisjoner som ikke er i synlig konflikt med andre

⁵⁹ Ibid. S. 47 - 48

⁶⁰ Ibid. S. 53

⁶¹ Ibid. S. 53

⁶² Ibid. S. 53 - 54

posisjoner, er resultat av hegemoniske prosesser – et resultat av at alternative muligheter er blitt utelukket, og en bestemt diskurs fremstår som den objektivt sanne.⁶³

I diskursteorien kan altså individer ha flere identiteter (fordi subjektet er fragmentert). De har også mulighet til å identifisere seg som forskjellige i konkrete situasjoner, men hvordan skal man forstå grupper innenfor diskursteoriens ramme? Laclau og Mouffe forstår gruppedannelse som en reduksjon av muligheter. Folk konstitueres som gruppe idet noen identitetsmuligheter fremheves som relevante og andre undertrykkes. Gruppedannelser er alltid lukninger i et uavgjort terreng, og som enhver annen diskurs fungerer de kun ved å stenge alternative fortolkninger ute. Eller som Mouffe uttrykker det, «innenfor feltet av kollektive identiteter blir 'vi' alltid bare etablert i en avgrensing mot 'dem'». ⁶⁴ I diskursive gruppedannelser lukker man dels «den andre» – den man identifiserer seg i motsetning til – ute, og dels ignorerer man de ulike syn som er i gruppen, og på den måten også alle andre måter man kunne ha dannet grupper på. I den forstand er gruppedannelser politiske.⁶⁵

Hos Laclau og Mouffe konstitueres grupper alltid i kontrast til andre grupper, og de er i konflikt med hverandre om hvordan samfunnsbildet skal innholdsutfylles. Hvilket samfunnssyn som slår igjennom og hvilken gruppeoppdeling dette innebærer, har ifølge Laclau og Mouffe avgjørende konsekvenser for våre handlinger.⁶⁶

Antagonisme og hegemoni

I innledningen skrev jeg at hele det sosiale feltet i Laclau og Mouffes diskursteori må forstås som en diskursiv kamp om betydningsdannelse, og kampen om betydningsdannelse har vært et gjennomgangstema i dette kapitlet. Men hvordan skal man forstå konflikter innenfor diskursteoriens ramme?

Antagonisme er diskursteoriens begrep for konflikt, hvilket er det som oppstår når forskjellige identiteter gjensidig forhindrer hverandre. Selv om man har forskjellige identiteter, så behøver de ikke å befinne seg i et antagonistisk forhold til hverandre.⁶⁷ Man kan for eksempel godt være en «ortodoks» og en «nasjonalist» samtidig. Men hvis ortodoksidentiteten forhindrer

⁶³ Ibid. S. 54

⁶⁴ Chantal Mouffe. *Om det politiske*. Oslo: Cappelen Damm. 2015. S. 22

⁶⁵ Marianne Winther Jørgensen, Louise Phillips. *Diskursanalyse som teori og metode*. Roskilde: Roskilde Universitetsforlag. 1999. S. 56 - 57

⁶⁶ Ibid. S. 58

⁶⁷ Ibid. S. 60

vedkommende fra å delta i nasjonalistiske protestdemonstrasjoner som oppfordrer til å bruke vold mot alle som ikke er etniske russere, så oppstår det et antagonistisk forhold mellom de to identitetene. De to identitetene stiller motstridende krav til ens handlinger, og dermed blokkerer den ene diskursen den andre.

Antagonismer oppløses gjennom hegemoniske intervensjoner. En hegemonisk intervensjon er en artikulering, som gjennom bruk av kraft gjenoppretter entydigheten. «Kraft» i diskursteorien er ikke det samme som «makt». Kraft henviser til en undertrykkelse av faktisk tilstedeværende muligheter, mens makt henviser til en prinsipiell utelukkelse av andre muligheter i en konkret konstruksjon av en bestemt orden.⁶⁸ Begrepet «hegemoni» i diskursteorien betegner en fastsettelse av elementer i momenter, og derfor kan det sies at «hegemoni» ligner «diskurs». Men den hegemonistiske intervensjon foretar denne fastsettelsen på tvers av diskurser som står i et antagonistisk forhold til hverandre. En diskurs blir undergravd av en annen diskurs ved at denne reartikulerer dens elementer. Hvis én diskurs igjen alene dominerer der hvor det før var konflikt, er antagonismen oppløst og nytt hegemoni etablert.⁶⁹

Som vi ser er diskursteoriens begrep antagonisme presentert som en konflikt hvor identiteter støter sammen. Men hvordan skal vi forstå det politiske som antagonisme? I sin bok «*Om det politiske*» (2015) skriver Mouffe at kollektive identiteter blir etablert ved å skille et «oss» fra et «dem». På denne måten etableres det en vi / dem relasjon. Denne relasjonen kan under visse betingelser forvandles til en venn / fiende – relasjon. Dette skjer når en gruppe oppfatter at «de» stiller spørsmål ved identiteten til et «vi», og dermed truer dets eksistens. Fra det øyeblikket vil enhver form for vi / dem - relasjon bli stedet for en antagonisme.⁷⁰ Mouffe mener at vi aldri kan utelukke at det vokser fram en antagonisme, ettersom alle former for politisk identitet rommer en vi / dem distinksjon. Derfor er det naivt å tro at det kan oppstå samfunn uten antagonisme.⁷¹

3.4 Fremgangsmåte

Jørgensen og Phillips skriver at Laclau og Mouffe ikke selv lager detaljerte analyser av empirisk materiale. Når de interesserer seg for å identifisere konkrete diskurser, er det snarere som abstrakte størrelser enn som ressurser man trekker på og omskaper i hverdagens konkrete praksis. Ifølge Jørgensen og Phillips betyr det imidlertid ikke at Laclau og Mouffes teori ikke

⁶⁸ Ibid. S. 60

⁶⁹ Ibid. S. 61

⁷⁰ Chantal Mouffe. *Om det politiske*. Oslo: Cappelen Damm. 2015. S. 22

⁷¹ Ibid. S. 23

kan anvendes til et slik formål. Det eneste som trengs for å ta i bruk deres begrepsapparat, er kun «litt fantasi», påpeker de.⁷² Men hvordan går man helt konkret frem for å gjøre en diskursanalyse?

Som fremgangsmåte i denne oppgaven har jeg valgt å bruke Iver B. Neumanns trestegstilnærming. Neumann skriver at det man leser, det skrevne og det talte - er en handling, og disse talehandlingene er forskningsdata for diskursanalytikeren, uavhengig av hva slags status de har som for eksempel sannhetskrav.⁷³ Og han foreslår å innlede analysen ved å dele den inn i tre steg: valg og avgrensning av diskurs, identifikasjon av diskursens representasjoner og diskursens lagdeling.⁷⁴

3.4.1 Iver Neumanns trestegstilnærming

Steg én: Valg og avgrensning av diskurs

I Neumanns første steg skal man avgrense det som skal studeres.⁷⁵ Denne oppgaven er tematisk avgrenset til debatter om Putins grunnlovsreform. Jeg ønsker å kartlegge den russiske maktelitens diskurs om grunnlovsreformen, og den liberale opposisjonens diskurs. Tidsperioden for analysen er avgrenset fra Putins tale den 15. januar 2020 til folkeavstemningen om grunnlovsendringene den 1. juli 2020.

Det å avgrense en diskursanalyse i tid er viktig, men man må også huske på en «minne-faktor» - påpeker Neumann. Ifølge Neumann vil diskursen i prinsippet bære med seg minnet om sin egen tilblivelseshistorie, slik at hver tekst vil muliggjøres av de tekstene som er gått forut for den. Men man kan imidlertid ikke gå tilbake til «Arilds tid» hver gang man skal gjøre en diskursanalyse.⁷⁶ Siden denne studien er tematisk avgrenset til debatter om endringer av Russlands grunnlov fra 1993, er det naturlig å trekke linjen tilbake til den politiske situasjonen i Russland etter Sovjetunionens fall. Denne oppgavens kapittel 2 er nettopp ment å gi leseren den historiske bakgrunnen for Russlands grunnlov 1993, siden den utgjør grunnlaget for denne studiens diskurser.

⁷² Marianne Winther Jørgensen, Louise Phillips. *Diskursanalyse som teori og metode*. Roskilde: Roskilde Universitetsforlag. 1999. S. 62

⁷³ Iver B. Neuman. *Mening, materialitet, makt: En innføring i diskursanalyse*. Bergen:Fagbokforlaget. 2001. S. 51

⁷⁴ Ibid. S. 50

⁷⁵ Ibid. S. 55

⁷⁶ Ibid. S. 57

Steg to: Diskursens representasjoner

I Neumanns andre steg skal man sette opp en inventarliste over de representasjoner som finnes i den valgte diskursen.⁷⁷ Representasjoner er for Neumann «ting og fenomener i den tapning de fremstår for oss, altså ikke tingene i seg selv, men tingene silt gjennom det som kommer mellom oss og verden: språket, kategoriene, osv.».⁷⁸ Og han bruker begrepet representasjon som «en betegnelse på de viktigste pakkene av virkelighetskrav som en diskurs består av».⁷⁹ Slik jeg forstår det, så kan en diskurs hos Neumann bestå av flere representasjoner, og disse representasjoner er ulike virkelighetsoppfatninger, som utgjør et fullstendig meningsfylt system - «en pakke» der det fremmes et konkret syn på fenomenet som omtales. Det kan også sies at der hvor Neumann bruker begrepet «representasjon», ville Laclau og Mouffe kanskje brukt «diskurs». Videre forklarer Neumann også at diskurs er virkelighetsproduserende, så et annet ord for disse representasjonene er virkeligheter.⁸⁰ Slik jeg forstår det, så innebærer Neumanns steg 2 følgende: å sette opp en inventarliste over *de virkeligheter* som finnes i den valgte diskursen. I denne studiens analyse er, som nevnt, to hoveddiskurser i fokus: den russiske maktelites diskurs og den liberale diskurs.

For å kartlegge en diskurs om grunnlovsreformen hos den russiske makteliten, vil det være naturlig at aktørene i den russiske makteliten i stor grad er samstemte i sine uttalelser om Putins grunnlovsreform. I utgangspunktet kan vi anta at de hver for seg har sin egen virkelighetsoppfatning om grunnlovsreformen, men gjennom sine posisjoner i det russiske statsapparatet utgjør de en felles politisk diskurs (den russiske maktelites diskurs) hvor de fremmer et politisk syn i saken. Derfor kan det sies at det bare foreligger én representasjon. Problemstillingens første del søker i denne studien å belyse elitens eget perspektiv på grunnlovsreformen, for deretter å kunne undersøke hvordan opposisjonsdiskursen er forskjellig fra elitens diskurs.

Analysens andre del søker å avdekke hvordan de opposisjonelle konstituerer virkeligheten når de uttaler seg om grunnlovsreformen. Neumann påpeker at en diskurs ofte vil inneholde en dominerende representasjon av virkeligheten og én eller flere alternative representasjoner.⁸¹

⁷⁷ Ibid. S. 60

⁷⁸ Ibid. S. 33

⁷⁹ Ibid. S. 33

⁸⁰ Ibid. S. 60

⁸¹ Ibid. S. 60

Det jeg er ute etter å undersøke her er på hvilke områder de opposisjonelle kritiserer Putin og hvor de eventuelt er uenige med hverandre.

Steg tre: Diskursens lagdeling

Steg nummer 3 handler om å se om alle trekk ved en gitt representasjon er like bestandige. Dersom noen trekk forener og noen differensierer, er det rimelig å tenke seg at de trekkene som forener, vanskelig lar seg forandre.⁸² Denne vurderingen gjør jeg på slutten av analysen, hvor standpunkter og representasjonene fra de to diskursene om grunnlovsreformen blir sammenstilt.

3.4.2 Metodologiske betraktninger

I diskursanalyse er teori og metode lenket sammen. Dette forutsetter at man for å kunne anvende diskursanalyse i empiriske undersøkelser, må akseptere visse grunnleggende filosofiske premisser om hvordan mening skapes.⁸³ Men er diskursanalyse en holdbar form for vitenskapelig forskning?

Ifølge Bratberg lar diskursanalyse seg ikke fullt ut bedømme ved hjelp av strengt definerte kriterier for validitet og reliabilitet (gyldighet og etterprøvbarehet). Det er fordi at diskursanalytikere er mer opptatt av å fortolke snarere enn forklare. De vil sette sin faglige integritet inn på å forstå hvordan vi konstruerer, opprettholder og utfordrer dominerende tankesett og institusjoner vi omgir oss med. Men Bratberg påpeker at kvalitative data også kan gi grunnlag for refleksjon rundt årsak og konsekvens. For diskursanalyse har et potensial for å analysere årsaksforhold i en videre forstand enn å tallfeste kausaleffekter. Ifølge Bratberg kan man for eksempel være opptatt av å forstå årsakene bak noe vi har påvist: Hvorfor har ting blitt som de har blitt?⁸⁴ Eller som i denne analysen – hvorfor var det ganske få protester ved Putins grunnlovsreform i 2020? Her handler årsaksforholdet om å trekke linjer fra språk til adferd, idet det antas at liberaleres adferd påvirkes av bestemte virkelighetsoppfatninger om grunnlovsreformen. Altså, at *mening ligger til grunn for handling*. På denne måten kan det sies at diskursanalyse kan bidra til å belyse liberalernes syn på reformen og å forklare deres adferd.

⁸²Iver B. Neuman. *Mening, materialitet, makt: En innføring i diskursanalyse*. Bergen: Fagbokforlaget. 2001. S. 62

⁸³Marianne Winther Jørgensen, Louise Phillips. *Diskursanalyse som teori og metode*. Roskilde: Roskilde Universitetsforlag. 1999. S. 12

⁸⁴Øivind Bratberg. *Tekstanalyse for samfunnsvitere*. 2 utg. Oslo: Cappelen Damm. 2018. S. 58 - 62

4 Den russiske maktelites diskurs

I dette kapitlet vil jeg kartlegge meninger som kommer til uttrykk i den russiske maktelitens uttalelser om grunnlovsendringen. For å få fram elitens eget perspektiv på grunnlovsreformen, er det naturlig å se nærmere på uttalelser fra de aktørene som spilte en hovedrolle eller hadde direkte tilknytning til utformingen av grunnlovsendringene. Jeg har derfor valgt å ta med Putins uttalelser og uttalelser fra de tre lederne i arbeidsgruppen ansvarlig for utforming av grunnlovsendringene: Talija Khabrieva, Andrej Klisjas og Pavel Krasjeninnikov.⁸⁵

Gjennom tekstanalysen skal det ikke tas stilling til hva som er rett og galt. Denne delen vil ha mest refererende innhold med sikte på å avdekke i hvilken form reformen ble presentert for den russiske befolkningen.

4.1 Analytisk tilnærming og valg av analysemateriale

I denne oppgaven har jeg valgt å benytte meg av en induktiv tilnærming. Ved å gå induktivt til verks, søker denne studien å kartlegge hvilke meninger som kommer til uttrykk når den russiske makteliten (og de opposisjonelle) uttaler seg om grunnlovsendringene.

I denne oppgaven forstår jeg Putins grunnlovsreform som et nodalpunkt. Altså, et privilegert ord som nesten ikke sier noe i seg selv, før det settes inn sammen med andre ord i den russiske elites diskurs som innholdsutfyller dem. Ved å se nærmere på hvilke meninger som kommer til uttrykk i den russiske maktelitens uttalelser om grunnlovsendringer, ønsker jeg å avdekke den *strukturerende idé* om grunnlovsreformen som eliten gir uttrykk for.

Som jeg har nevnt tidligere, har det vært viktig for meg å finne materiale som diskursene om grunnlovsreformen trer frem gjennom. For å kartlegge maktelitens diskurs har jeg derfor valgt å benytte meg av to aviser: «Rossijskaja gazeta» og «Argumenty i Fakty». Begge aviser gjenspeiler Kremles politikk.⁸⁶ En meningsmåling utført av det uavhengige Levada-senteret i 2019 viser at avisen «Argumenty i Fakty» var den mest populære avisen blant deltakerne i

⁸⁵ Talija Khabrieva er professor i jus og direktør for Institutt for lovgivning og komparativ lov under regjeringen. Andrej Klisjas er leder for Føderasjonsrådets komité for konstitusjonell lovgivning i Russland. Pavel Krasjeninnikov er formann i Statsdumaens komité for statsbygging og lovgiving. Klisjas og Krasjeninnikov er begge medlemmer av partiet Forent Russland.

⁸⁶ Avisen «Rossijskaja gazeta» er eid av den russiske regjeringen. Mens avisen «Argumenty i Fakty» som tidligere tilhørte selskapet Media3, ble kjøpt i 2014 av selskapet «Moskovskije informatsionnye tekhnologiji» som er kontrollert av rådhuset i Moskva.

undersøkelsen, mens «Rossijskaja gazeta» havnet på tredje plass.⁸⁷ I analysen bruker jeg informasjon fra begge avisene (nettstedene), men størstedelen av tekstmaterialet henter jeg fra «Rossijskaja gazeta». Det er fordi «Rossijskaja gazeta» fungerer som det offisielle regjeringsorganet i Russland, hvor det publiseres regjeringsrelaterte saker, så som offisielle dekreter, lover, og uttalelser.

Etter å ha fulgt disse nettstedene tett har jeg oppdaget at det er mange tekster angående grunnlovsreformen som er kanoniske, i den forstand at de ofte henviser til og siterer fra det som ble sagt av Putin. Neumann nevner at når man prøver å finne de tekstene som bærer diskursen, må man se etter slike som peker seg ut som knute- eller forankringspunkter for diskursen. Disse tekstene kalles «*monumenter*».⁸⁸ I denne delen av analysen anses Putins uttalelser som de sentrale tekstene som de andre tekstene i sin tur forholder seg til, og dermed betraktes disse uttalelsene i oppgaven som monumenter.

De fleste av Putins sitater er hentet fra hans tale den 15. januar 2020, publisert på det offisielle russiske nettstedet *Kremlin.ru*. I oppgaven henter jeg også noen sitater fra andre statlige nyhetsbyråer som for eksempel *Tass.ru* (*Itar Tass*) og *Ria.ru* (*Ria Novosti*). Det gjør jeg for, på en best mulig måte, å belyse maktelitens oppfatninger om de foreslåtte grunnlovsendringene.

Analyseperioden er ikke lang. Den strekker seg fra den 15. januar 2020 til folkeavstemningen over grunnloven 1. juli 2020. Grunnlovsendringene berører imidlertid mange elementer som hver for seg reiser omfattende problemstillinger. I oppgaven forsøker jeg å fokusere på det jeg oppfatter som de viktigste endringsforslagene for å kunne belyse grunnlovsendringene som en *helhet*. Dette innebærer imidlertid at det vil være en rekke enkeltforslag som ikke vil bli analysert i oppgaven. Blant disse er for eksempel sosialpolitiske forslag for å styrke omsorgen for barn, bedre dyrevelferden og styrke naturvernet. Også enkelte politiske forslag er utelatt.

Jeg har valgt å dele analyseperiode i tre faser. Den første fasen omhandler perioden (tiden) fra Putins tale den 15. januar 2020 til Teresjkovas forslag den 10. mars 2020. Teresjkovas forslag om nullstilling av Putins presidentperiode og diskusjonen rett etter dette forslaget representerer den andre fasen. Den tredje fasen gjelder fra starten av pandemien til folkeavstemningen over

⁸⁷ Levada.ru. 2019. «Российский медиа-ландшафт 2019: телевидение, пресса, интернет и социальные сети.» *Levada.ru*, (uten dato), s. 12, <https://www.levada.ru/wp-content/uploads/2019/08/LevadaMedia2019.pdf> (Oppsøkt, 10.02.2021)

⁸⁸ Iver B. Neumann. *Mening, materialitet, makt: En innføring i diskursanalyse*. Bergen: Fagbokforlaget. 2001. S.52

grunnloven den 1. juli 2020. Analysen er basert på taler og aviskommentarer: (15 av Vladimir Putin, 7 av Taliya Khabrieva, 7 av Andrej Klisjas og 7 av Pavel Krasjeninnikov).

4.2 Tekstanalyse

Putins første forslag til grunnlovsendringer: hvilke endringer foreslås?

Etter at Putin lanserte en rekke grunnlovsendringer den 15. januar 2020, ble hans forslag til endringer i grunnloven videre behandlet og godkjent i Statsdumaen. I avisen «Rossijskaja gazeta» ble forslagene presentert slik:

- Minstelønnen må ikke være lavere enn eksistensminimum og også pensjoner må justeres i takt med prisstigningen.
- Grunnlovens forrang over internasjonal rett stadfestes.
- Statsrådet skal få reell makt. Dette organet skal bestemme hovedretningene for den russiske føderasjonens innenriks- og utenrikspolitikk og angi de prioriterte målsetningene for den sosioøkonomiske utviklingen av staten.
- Statsdumaen får myndighet til å utnevne statsminister og medlemmer av regjeringen (med unntak av lederne for Forsvaret og de rettshåndhevende organer). Presidenten beholder retten til å godkjenne strukturen til føderale utøvende organer, gjøre endringer i denne, samt avskjedige statsministeren og andre regjeringsmedlemmer.
- Det er presidenten som (etter samråd med Føderasjonsrådet) skal utnevne og avskjedige lederne for Forsvars-, Utenriks-, Innenriks-, Justis- og Krisehåndteringsministeriet, og regionale statsadvokater.
- Føderasjonsrådet vil etter presidentens anbefaling kunne avsette dommere fra Grunnlovsdomstolen og Høyesterett.
- Grunnlovsdomstolen får mulighet til, etter presidentens anmodning, å kontrollere om et lovvedtak fattet av parlamentet, er i overenstemmelse med grunnloven, før vedtaket signeres av statsoverhodet.
- Representanter i Føderasjonsrådet og Statsdumaen, statsministeren og andre regjeringsmedlemmer, guvernører, dommere og andre føderale ledere skal ikke ha lov til å inneha dobbelt statsborgerskap eller oppholdstillatelse i et annet land.
- Strengere krav for presidentkandidater - fast bopel i Russland i minst 25 år (mot 10 år tidligere), og forbud mot noen gang å ha innehatt statsborgerskap eller oppholdstillatelse i et annet land.
- Avklaring av presidentperioden. Ordet «etter hverandre» vil forsvinne fra den tilsvarende artikkelen i grunnloven. Den nye formuleringen er at en og samme person ikke kan sitte i mer enn to presidentperioder.
- Grunnlovsfeste et enhetlig system av prinsipper for offentlige myndigheter.
- Grunnlovsendringer må fremlegges for folkeavstemning som en «pakke».⁸⁹

⁸⁹ Jurij Politov. 2020. «В чем суть предложенных президентом поправок в Конституцию.» *Rossijskaja gazeta*, 23. januar, <https://rg.ru/2020/01/23/v-chem-sut-predlozhennyh-prezidentom-popravok-v-konstituciiu.html> (Oppsøkt, 11.07.2020)

Vi legger her merke til at avisen velger å trekke fram sikring av minstelønn og pensjoner og russiske lovers forrang foran internasjonal rett, før den går inn på de strukturelle endringsforslagene. Disse berører, som vi ser, de viktigste maktorganer i Russlands politiske system. Forslaget innebærer ikke bare endringer i maktforholdene mellom president og den føderale forsamling (et forslag – som fikk bred omtale i begynnelsen), men angår også den føderale strukturen og domstolene. Så hva var grunnen til en slik omfattende grunnlovsreform?

4.2.1 Vladimir Putins uttalelser: hvorfor endringer?

Under lanseringen av en rekke grunnlovsendringer den 15. januar 2020 ble det også lagt frem en rekke begrunnelser for disse endringene. Når det gjelder Putins forslag om å la Statsdumaen utnevne statsminister, og deretter, på dennes anbefaling, utnevne medlemmer av regjeringen, så forklarte Putin dette på følgende måte:

[...] с учётом зрелости наших основных политических, партийных объединений, авторитета гражданского общества такие предложения считаю оправданными. Это повысит роль и значение парламента страны, роль и значение Государственной Думы, парламентских партий, самостоятельность и ответственность Председателя Правительства и всех членов кабинета, сделает более эффективным, содержательным взаимодействие между представительной и исполнительной ветвями власти. При этом [...] я убеждён, что наша страна [...] не может [...] существовать стабильно в форме парламентской республики. Россия должна оставаться сильной президентской республикой.

[...] med tanke på modenheten til våre viktigste politiske organisasjoner, partisammenslutninger og sivilsamfunnets autoritet, anser jeg slike forslag som berettigede. Dette vil gi landets parlament, Statsdumaen og partiene i Statsdumaen en økt rolle og betydning og vil gi statsministeren og alle medlemmene av regjeringen større uavhengighet og ansvar og vil gjøre samhandlingen mellom de representative og utøvende maktgrener mer effektiv og meningsfylt. Samtidig [...] er jeg overbevist om at landet vårt [...] ikke kan [...] eksistere stabilt i form av en parlamentarisk republikk. Russland må forbli en sterk presidentrepublikk.⁹⁰

I sitatene legger Putin til grunn en oppfatning om at de politiske partiene i Dumaen har nådd et høyt nivå med hensyn til politisk beslutningstaking de siste årene, noe som indikerer at tiden er inne for å gi Dumaen et større ansvar for regjeringsdannelsen. Putin mener at en viktigere rolle for Dumaen i det politiske systemet, og en større uavhengighet for regjeringen i forhold til presidentembetet, samlet sett vil øke effektiviteten til landets institusjoner og styrke de politiske partienes og sivilsamfunnets rolle. Samtidig gjøres det klart at disse endringene ikke impliserer

⁹⁰ Владимир Путин. 2020. «Послание Президента Федеральному Собранию.» *Kremlin.ru*, 15. januar, <http://kremlin.ru/events/president/news/62582> (Oppsøkt, 22.01.2020) se fra 01:02:18

at Russland skal vende seg mot et parlamentarisk system. Putin påpeker at Russlands stabile og effektive utvikling kun er mulig i form av en sterk presidentrepublikk. I dette ligger det at Putin fremmer en idé om at Dumaen skal få større makt over utformingen av landets politikk, men at et sterkt presidentembete er en grunnleggende betingelse for selve Russlands eksistens.

Ifølge Putin er det derfor viktig at presidenten beholder retten til å bestemme regjeringens oppgaver og prioriteringer, gjøre endringer i disse, samt beholder retten til å fjerne statsminister og andre regjeringsmedlemmer fra vervet. Presidenten bør også beholde direkte kontroll over Forsvaret og hele rettshåndhevelsessystemet. Men for å sikre en større balanse mellom de ulike maktorganer foreslår Putin å fastslå i grunnloven at presidenten kan utnevne lederne for alle de såkalte rettshåndhevende organer etter konsultasjoner med Forbundsrådet. En slik tilnærming vil, ifølge Putin, gjøre arbeidet til de rettshåndhevende organer mer transparent og mer ansvarlig overfor samfunnet.⁹¹

Putin foreslår også å grunnlovsfeste Statsrådets status og rolle. Han peker her på at Statsrådet arbeider effektivt ved å gi profesjonelle vurderinger av de viktigste spørsmålene for innbyggerne og landet. Men han sier ingenting om hva slags fullmakter Statsrådet skal ha.⁹²

Når det gjelder Putins grunnlovsendringer innenfor den føderale strukturen, så foreslår han å grunnlovsfeste et enhetlig system av prinsipper for offentlige myndigheter. Putin begrunner dette forslaget på følgende måte:

[...] наша задача – обеспечить высокие стандарты жизни, равные возможности для каждого человека, причём на всей территории страны. [...] Вместе с тем, вы знаете, к каким проблемам в образовании, здравоохранении, да и в других сферах приводит разрыв [...] между государственным и муниципальным уровнями власти. И такая разделённость, запутанность полномочий прежде всего отрицательно сказывается на людях. Предусмотренные законодательством общие для всех граждан права, возможности и гарантии в разных регионах и муниципалитетах обеспечиваются по-разному. Это несправедливо по отношению к человеку и несёт прямую угрозу нашему обществу и целостности страны.

[...] vår oppgave er å sikre en høy levestandard og like muligheter for ethvert menneske over hele landet. [...] Samtidig vet dere hvilke problemer innen utdanning, helsevesen og på andre områder som skyldes gapet [...] mellom føderale og regionale myndigheter. Og en slik oppdeling, og forvirring med hensyn til hvilken myndighet som har hvilke fullmakter, påvirker først og fremst mennesker negativt. Rettigheter, muligheter og garantier som er fastlagt av loven og som er felles for alle innbyggere, sikres imidlertid

⁹¹ Ibid. Se fra 01:03:30

⁹² Ibid. Se fra 59:20

på ulik måte i ulike regionale enheter. Det er urettferdig overfor mennesker og utgjør en direkte trussel mot samfunnet vårt og landets integritet.⁹³

Putin foreslår også at regionale statsadvokater bør utnevnes av presidenten etter samråd med Forbundsrådet, og sier:

Сегодня они назначаются по согласованию с региональным законодательным собранием. Уважаемые коллеги, это может на практике приводить к определённым, в том числе неформальным, обязательствам перед местными властями, а значит, и к рискам потерять объективность и беспристрастность [...]. У нас не может быть какой-то своей доморощенной законности в одном и в другом регионе, а значит, прокурор – это сквозная верховная власть, следящая за исполнением этих законов вне зависимости ни от каких обстоятельств регионального характера. Убеждён, большая независимость прокуратуры от местных властей, безусловно, в интересах граждан, в каком бы субъекте они ни проживали.

I dag utnevnes disse i samråd med regionale parlamenter. Kjære kolleger, i praksis kan dette føre til visse uformelle forpliktelser overfor lokale myndigheter, og dermed fare for å miste objektivitet og upartiskhet [...]. Vi kan ikke ha en slags «hjemmelaget» lovgivning i den ene eller den andre regionen. En statsadvokat er en representant for den øverste myndighet som fungerer som et bindeledd mellom staten og regionene, en representant som fører tilsyn med håndhevelsen av lovene, uavhengig av regionale forhold. Jeg er overbevist om at en større uavhengighet for påtalemyndigheten vis-a-vis lokale myndigheter, utvilsomt vil være i innbyggernes interesser, uansett hvor de bor.⁹⁴

I uttalelsene ovenfor fremmer Putin en idé om at en fordeling av makt mellom føderasjonens sentrum og regioner - slik den var grunnfestet i grunnloven - hindrer myndighetenes effektive arbeid. Her legger Putin til grunn en oppfatning om at myndighetene ikke er i stand til å ivareta befolkningens rettigheter på en rettferdig måte fordi ulike regionale enheter praktiserer ulike lover og regler. Dette fører til at innbyggernes rettigheter ivaretas ulikt. Putin mener at det må knyttes et tettere bånd mellom føderale og regionale myndigheter, for at myndighetene skal kunne være i stand til å sikre god levestandard og like muligheter for alle. Det vil si å utarbeide et enhetlig system av prinsipper for den offentlige myndighet, et system som vil sikre et effektivt samspill mellom føderasjonens sentrum og regioner. Putin mener også at utnevning av statsadvokater i samråd med regionale parlamenter åpner for uformelle bindinger til lokale myndigheter. De utvalgte kan altså komme til å identifisere seg mer med regionale interesser enn med de føderale myndighetene de formelt representerer. Putin understreker her at dette ikke kan aksepteres, og foreslår at statsadvokater utnevnes etter samråd med Forbundsrådet, og ikke

⁹³ Ibid. Se fra 57:00

⁹⁴ Ibid. Se fra 01:04:02

med regionale parlamenter. Denne endringen vil, ifølge Putin, imøtekomme befolkningens interesser over hele landet.

For å forbedre befolkningens levestandard, foreslår Putin også å grunnlovsfeste prinsippet om at minstelønnen ikke må være lavere enn eksistensminimum, og grunnlovsfesting av en verdig pensjonsytelse. Putin påpeker her at statens sosiale forpliktelser må oppfylles – uavhengig av den økonomiske situasjonen i landet.⁹⁵

Om endringer i rettsvesenet sier Putin følgende:

Основной закон должен закреплять и защищать независимость судей, принцип их подчинения только Конституции и федеральному законодательству. При этом считаю необходимым предусмотреть в Конституции полномочия Совета Федерации по представлению Президента России отрешать от должности судей Конституционного и Верховного Судов в случае совершения ими проступков, порочащих честь и достоинство, а также в иных случаях, предусмотренных федеральным конституционным законом, [...]. Это предложение делается исходя из сложившейся практики. Этого явно сегодня не хватает.

Grunnloven må beskytte dommernes uavhengighet og fastsette prinsippet om at de skal være underlagt bare grunnloven og føderal lover. Samtidig anser jeg det som nødvendig å gi Føderasjonsrådet fullmakt til, etter presidentens anbefaling, å avsette dommere fra Grunnlovsdomstolen og Høyesterett, i tilfeller der en dommer vanærer seg selv ved klanderverdig oppførsel, så vel som på et annet grunnlag som forutsatt i grunnloven [...]. Dette forslaget blir fremsatt på grunnlag av etablert praksis. Dette er tydeligvis ikke nok i dag.⁹⁶

Videre sier Putin også at:

[...] для повышения качества отечественного законодательства, для надёжной защиты интересов граждан предлагаю усилить роль Конституционного Суда, а именно: наделить его возможностью по запросам Президента проверять конституционность законопроектов, принятых Федеральным Собранием, до их подписания главой государства.

[...] for å høyne kvaliteten på nasjonal lovgivning og for å beskytte borgernes interesser på en betryggende måte, foreslår jeg å styrke rollen til Grunnlovsdomstolen, nemlig ved: å gi den mulighet til, etter presidentens anmodning, å kontrollere om lovvedtak fattet av Føderasjonsrådet er i overenstemmelse med grunnloven, før vedtak signeres av statsoverhodet.⁹⁷

I Russlands grunnlov er det slått fast at dommere skal være uavhengige, og at deres fullmakter bare kan oppheves på den måten og på det grunnlag som er fastsatt i føderal lov.⁹⁸ I sitatene

⁹⁵ Ibid. Se fra 58:30

⁹⁶ Ibid. Se fra 01:05:50

⁹⁷ Ibid. Se fra 01:06:30

⁹⁸ Grunnlovens artikkel 120 og 121, tilgjengelig på: <https://konstitucija.ru/1993/15/#07> (Oppsøkt, 14.07.2021)

ovenfor går ikke Putin imot disse grunnlovsfaste prinsippene. Han mener at det er viktig at dommenes status og virksomhet er beskyttet av Grunnloven og føderal lov. Samtidig peker han på at det har blitt etablert en praksis i rettssystemet som ikke er god nok. Her er det litt uklart hva som menes med «etablert praksis». Slik jeg forstår det, så fremmer Putin her en oppfatning om at dagens lovgivning ikke fungerer som den skal, og at den åpner for at dommere kan misbruke sin makt og sine posisjoner. For å demme opp for en slik utvikling vil Putin, i de tilfeller der en dommer misbraker sin myndighet, gi Føderasjonsrådet fullmakt til å avsette dommere fra Grunnlovsdomstolen og Høyesterett etter presidentens anbefaling. Videre mener Putin at også kvaliteten på den nasjonale lovgivningen må forbedres. Dette kan oppnås ved å gi Grunnlovsdomstolen myndighet til, etter presidentens anmodning, å kontrollere om et lovvedtak fattet av maktinstitusjonene⁹⁹, er i overensstemmelse med grunnloven, før loven signeres av presidenten. Dette vil, ifølge Putin, styrke Grunnlovsdomstolens rolle.

Putin foreslo også å innføre grunnlovsendringer som sikrer grunnlovens forrang over internasjonal rett. Putin hevder her at kravene i internasjonal lovgivning og traktater, samt beslutninger fra internasjonale organer bare bør være gyldig på Russlands territorium i den utstrekning de ikke innebærer begrensninger på menneskers og borgeres rettigheter og frihet eller er i strid med landets grunnlov.¹⁰⁰

På slutten av denne talen uttaler Putin følgende:

Мы должны создать систему прочную, [...] абсолютно стабильную, [...] гарантирующую России независимость и суверенитет. В то же время систему [...], обеспечивающую в том числе сменяемость тех, кто находится у власти или занимает высокое положение в других сферах. Такое обновление – неотъемлемое условие для прогрессивной эволюции общества и [...] стабильного развития.

Vi må skape et fast [...] og fullstendig stabilt system [...] som garanterer Russlands uavhengighet og suverenitet. Samtidig må det være et system [...] som blant annet sikrer muligheten for utskifting av dem som sitter ved makten eller inntar høye posisjoner på andre områder. En slik fornyelse er en absolutt betingelse for en progressiv og [...] stabil utvikling av samfunnet.¹⁰¹

Alle disse grunnlovsendringene er, ifølge Putin, nødvendige for å skape et stabilt og tilpasningsdyktig system, men også et system som kan sikre rotasjon av makten. Putin mener

⁹⁹ Med «maktinstitusjonene» menes det lovvedtak vedtatt i Dumaen og godkjent av Føderasjonsrådet. Senere ble det bestemt at dette også skal gjelde lovforslag vedtatt i regionale parlamenter. Grunnlovsdomstolen får altså myndighet til (etter presidentens anmodning) å påvirke lovgivning både på føderalt og regionalt nivå.

¹⁰⁰ Владимир Путин. 2020. «Послание Президента Федеральному Собранию.» *Kremlin.ru*, 15. januar, <http://kremlin.ru/events/president/news/62582> (Oppsøkt, 22.01.2020) se fra 54:10

¹⁰¹ Ibid. Se fra 01:08:35

at de foreslåtte endringene samlet sett vil bidra til en progressiv og stabil utvikling av samfunnet.

Putins andre forslag til grunnlovsendringer

For å utforme grunnlovsendringene, oppnevnte Kreml en bredt sammensatt arbeidsgruppe.¹⁰² Mens det pågikk et aktivt arbeid rundt Putins foreslåtte grunnlovsendringer, mottok denne arbeidsgruppen flere hundre nye endringsforslag. Endringsforslagene ble lansert av både vanlige innbyggere, regionale myndigheter og offentlige organisasjoner over hele landet. At diskusjonen om grunnlovsendringen fikk et slikt omfang, vurderte Putin som positivt. Han sa at «jo flere som blir trukket inn i denne prosessen, jo mer folkelig støtte får grunnlovsendringene [...]». Folk vil føle seg som medforfattere av dette dokumentet».¹⁰³

Den 2. mars 2020 oversendte Putin ytterligere noen grunnlovsendringer til behandling i Dumaen. Ifølge avisen «Rossijskaja gazeta» gikk de mest sentrale ut på å:

- Innlemme «Gud» i landets grunnlov.
- Grunnlovsfeste at ekteskapet skal være mellom mann og kvinne.
- Fastsette at barn skal anses som landets viktigste gode.
- Forby å avstå russisk territorium, og forby å argumentere for at man bør gjøre dette.
- Beskytte den «historiske sannheten» om Sovjetunionens rolle under Andre verdenskrig, og å fastslå at Russland er den juridiske etterfølgeren til Sovjetunionen.
- Å gi russisk språk offisiell status i hele landet.
- Forby høytstående embetsmenn å ha utenlandsk statsborgerskap eller bankkontoer i utlandet.¹⁰⁴

Avisen «Rossijskaja gazeta» fremstiller Putins nye endringsforslag som et resultat av hans dialog med representanter for alle politiske fraksjoner og sivilsamfunnet. Her legges det til grunn at det er vanlige innbyggere, offentlige organisasjoner og andre politikere som er de «ekte» forfatterne til disse forslagene, og ikke Putin selv. I avisens artikkel nevnes det for eksempel at initiativet til å skrive «Gud» inn i grunnloven kom fra Patriarken av Moskva og hele Russland, Kirill, og at forslaget om å stadfeste ekteskapet som en heterofil samlivsform,

¹⁰² Arbeidsgruppen besto av 75 representanter av forskjellige yrker. Navnene til medlemmer er gjengitt på: <http://www.kremlin.ru/events/president/news/62589> (Oppsøkt, 03.04.2020)

¹⁰³ Smotrim.ru. 2020. «Путин: предложенные поправки к Конституции продиктованы жизнью.» *Smotrim.ru*, 4. februar, <https://smotrim.ru/video/1992302> (Oppsøkt, 15.08.2021) se fra 1:25

¹⁰⁴ Татьяна Замахина. 2020. «Ключевые предложения. Президент предложил новые поправки в Конституцию.» *Rossijskaja gazeta*, 2. mars, <https://rg.ru/2020/03/02/prezident-predlozhit-novye-popravki-v-konstituciiu.html> (Oppsøkt, 15.08.2021)

ble fremsatt¹⁰⁵ av nestlederen for Dumaen, Pjotr Tolstoj. Det nevnes også at forslaget som forbyr å avgi russisk territorium, ble foreslått av skuespilleren Vladimir Masjkov, som også var medlem av arbeidsgruppen som var ansvarlig for utforming av grunnlovsendringer.¹⁰⁶

Selv mener Putin at alle disse verdiorienterte endringsforslagene samlet sett vil bidra til å forsterke Russlands suverenitet. Dette ga han uttrykk for i sin tale til befolkningen 30. juni 2020:

Именно [...] на наших искренних чувствах патриотизма, заботы о Родине держится суверенитет России, так же как и на уважении к своей истории, культуре, к родному языку, традициям, к нашей памяти о достижениях и свершениях наших предков.

Det er på vår oppriktige følelse av patriotisme og omsorg for hjemlandet at Russlands suverenitet hviler, så vel som på vår respekt for dets historie, kultur, morsmål, tradisjoner og vårt minne om våre forfedres prestasjoner og seire.¹⁰⁷

Putins syn på Valentina Teresjkovas forslag

Mens det pågikk et aktivt arbeid rundt de nye grunnlovsendringene, ble det plutselig lagt frem et nytt forslag som åpnet for Putins gjenvalg som president etter 2024. Under den andre avstemningen om grunnlovsendringene i Dumaen den 10. mars foreslo Valentina Teresjkova fra partiet Forent Russland å fjerne begrensningene med hensyn til antall presidentperioder i Grunnloven helt, eller å nullstille Putins inneværende presidentperiode slik at han kunne stille til valg på nytt. Hennes begrunnelse var at bare det at det eksisterer en mulighet for at Putin kan bli gjenvalgt, vil være en stabiliserende faktor i samfunnet.¹⁰⁸ Før forslaget skulle behandles, dukket presidenten selv opp og sa, i en tale til medlemmene av Dumaen, at:

[...] президент является гарантом Конституции, если сказать проще, является гарантом безопасности нашего государства, его внутренней стабильности и эволюционного развития. Именно эволюционного, нам достаточно уже было революций. Россия свой «план по революциям» выполнила [...]. Я прекрасно осознаю свою собственную ответственность перед гражданами страны и вижу,

¹⁰⁵ «Rossijskaja gazeta» angir at forslaget ble fremmet av Pjotr Tolstoj, men ifølge Gazeta.ru stammer forslaget fra den ortodokse oligarken, Konstantin Malofejev. Tilgjengelig på:

<https://www.gazeta.ru/social/2020/01/30/12936782.shtml> (Oppsøkt, 20.04.2022)

¹⁰⁶ Татьяна Замахина. 2020. «Ключевые предложения. Президент предложил новые поправки в Конституцию.» *Rossijskaja gazeta*, 2. mars, <https://rg.ru/2020/03/02/prezident-predlozhit-novye-popravki-v-konstituciiu.html> (Oppsøkt, 15.08.2021)

¹⁰⁷ Владимир Путин. 2020. «Путин обратился к россиянам накануне основного дня голосования.» *Tass.ru*, 30. juni, <https://tass.ru/politika/8850291>

¹⁰⁸ Государственная Дума. 2020. «Рассмотрение поправок в Конституцию. Второе чтение.» *Vk.com/duma*, 10. mars, https://vk.com/duma?z=video-138347372_456241004%2Fvideos-138347372%2Fpl_-138347372_-2 (Oppsøkt 11.03. 2020) se fra 1:43

что люди, во всяком случае, большинство общества, ждут, конечно, и моих собственных оценок, решений по ключевым вопросам формирования государственной власти в стране и сейчас, и после 2024 года.

[...] presidenten er en garantist for Grunnloven, han er, for å si det enkelt, garantisten for vår stats sikkerhet, statens indre stabilitet og jevne utvikling. Nettopp, en jevn utvikling, vi har hatt nok revolusjoner. Russland har oppfylt sine «planmål» for revolusjoner [...]. Jeg er fullstendig klar over mitt eget ansvar overfor innbyggerne i landet, og jeg ser at folk, i hvert fall et flertall i samfunnet, selvfølgelig venter på mine egne vurderinger, beslutninger om sentrale spørsmål om dannelsen av statsmakt i landet både nå og etter 2024.¹⁰⁹

Videre sa han at:

[...] мы ещё не всё преодолели после развала Союза, это тоже понятно, – стабильность, может быть, и важнее, и должна находиться в приоритете. Особенно, повторю, в то время, когда у страны ещё много проблем. Но когда политическая, экономическая, социальная сферы обретают внутреннюю устойчивость, [...] тогда на первый план, безусловно, выходит именно возможность сменяемости власти. Она нужна для динамики развития страны. А мы-то с вами как раз принимаем поправки не на год, не на два и даже не на десять, я надеюсь, [...] хотя бы лет на 30 - 50. И в этой долгосрочной перспективе общество должно иметь гарантии, что регулярная смена власти будет обеспечена. О будущих поколениях нам с вами нужно подумать. Потому считаю всё-таки нецелесообразным убирать из Конституции ограничение по количеству президентских сроков.

[...] vi har ennå ikke overvunnet alt etter Sovjetunionens kollaps, dette er også forståelig - stabilitet er kanskje viktigere,¹¹⁰ og bør prioriteres. Spesielt, gjentar jeg, i en tid hvor landet fortsatt har mange problemer. Men når de politiske, økonomiske, sosiale sfærene oppnår indre stabilitet, [...] da er det selvsagt muligheten for maktskifte som kommer i forgrunnen. En slik mulighet er nødvendig for landets dynamiske utvikling. Men vi vedtar jo grunnlovsendringene, ikke for ett, to eller til og med ti år, jeg håper [...] i det minste for 30-50 år. Og i dette langsiktige perspektivet må samfunnet ha garantier for at et regelmessig maktskifte vil bli sikret. Vi må tenke på fremtidige generasjoner. Derfor anser jeg det fortsatt som uhensiktsmessig å fjerne begrensningen på antall presidentperioder fra Grunnloven.¹¹¹

Som vi ser blir Teresjkovas forslag om å fjerne alle begrensninger for antall presidentperioder i grunnloven, tilbakevist av Putin. Han mener at grunnlovsreformen må garantere utskifting av dem som sitter ved makten, og dette gjelder også landets president. I henhold til Grunnloven kunne Russlands president sitte i to perioder «etter hverandre». Da Putin lanserte

¹⁰⁹ Ibid. Se fra 3:28

¹¹⁰ Putin sier ikke eksplisitt hva han mener «stabilitet er viktigere enn». Av konteksten tror jeg at Putin mener at stabilitet er viktigere enn de nye prinsippene for maktskifte.

¹¹¹ Государственная Дума. 2020. «Рассмотрение поправок в Конституцию. Второе чтение.» [Vk.com/duma](https://vk.com/duma), 10. mars, https://vk.com/duma?z=video-138347372_456241004%2Fvideos-138347372%2Fpl_-138347372_-2 (Oppsøkt 11.03. 2020) se fra 3:37

grunnlovsendringene den 15. januar 2020, ble det foreslått å droppe «etter hverandre», slik at en president bare kunne sitte i to perioder. Denne begrensningen skulle i prinsippet sikre et regelmessig maktskifte.

Samtidig påpeker Putin at landet fortsatt sliter med mange problemer i dag, og at spørsmålet om landets stabilitet derfor må gis høyeste prioritet. Med dette legger Putin til grunn en oppfatning om at for å garantere regelmessig maktskifte i landet er det *først* nødvendig å sikre landets stabilitet. Og det første sitatet ovenfor illustrerer at det er han som representerer det stabiliserende leddet i samfunnet. Befolkningen venter på hans beslutninger angående spørsmålet om presidentvalg i 2024. Til Teresjkovas andre forslag om å nullstille hans innværende presidentperiode sier han følgende:

[...] второе предложение, по сути, означает снять ограничения для любого человека, для любого гражданина, включая действующего Президента, и разрешить в будущем участвовать в выборах. [...]. В принципе этот вариант был бы возможен, но при одном условии, а именно: если Конституционный Суд Российской Федерации даст официальное заключение, что такая поправка не будет противоречить принципам и основным положениям Основного закона, Конституции.

[...] det andre forslaget betyr faktisk å fjerne begrensninger for enhver person, for enhver borger, inkludert den nåværende presidenten, og å tillate disse å delta i valg i fremtiden. [...]. I prinsippet ville dette alternativet være mulig, men på én betingelse, nemlig: hvis den russiske føderasjonens konstitusjonsdomstol skulle avgi en offisiell erklæring om at en slik endring ikke vil være i strid med prinsippene og de grunnleggende bestemmelsene i Grunnloven.¹¹²

Sitatet ovenfor viser at Putin ikke stiller seg negativ til Teresjkovas forslag om å nullstille hans presidentperioder. Ifølge ham innebærer det bare at han, på lik linje med andre borgere, får mulighet til å stille til valg som president (igjen). Det er heller ikke noe i talen hans som peker på at han kommer til å gjøre det. Men ut fra det som ble sagt i de to første sitatene, fremmer Putin en idé om at det kan være nyttig å ha en slik «tilleggssikkerhet» med tanke på fortsatt uløste problemer i landet etter Sovjetunionens fall og usikkerhet knyttet til presidentvalget i 2024. Nullstillingen av hans presidentperioder fremstilles altså her som en slags «tilleggssikkerhet» for å bevare landets indre stabilitet.

Da Putin senere i et intervju for filmen «Russland. Kreml. Putin» på TV-kanalen «Rossija-1» ble spurt om han kommer til å stille til presidentvalg i 2024, svarte han følgende:

¹¹² Ibid. Se fra 3:38

Я не исключаю возможности баллотироваться, если это возникнет в Конституции [...]. Знаете, я сейчас скажу абсолютно откровенно: если этого не будет, года через два, я знаю это по собственному опыту, уже вместо нормальной ритмичной работы на очень многих уровнях власти начнется рысканье глазами в поисках возможных преемников. Работать надо, а не преемников искать.

Jeg utelukker ikke muligheten for å stille til valg, hvis Grunnloven åpner for det [...]. Vet dere hva, jeg skal fortelle dere helt ærlig nå: hvis dette [«nullstillingen», АК] ikke skjer, vil vi om et par år, og dette vet jeg av egen erfaring, i stedet for et normalt rytmisk arbeid på mange maktnivåer, se øyne begynne å flakke i jakt på mulige etterfølgere. Vi må arbeide, ikke lete etter etterfølgere.¹¹³

Når Putin vurderer grunnlovsendringen som «nullstiller» hans presidentperioder, fremmer han igjen en forståelse av at dette forslaget vil bidra til å opprettholde stabilitet i landet. Putin mener at denne grunnlovsendringen vil virke beroligende på makteliten. De vil i mindre grad interessere seg for den mest sannsynlige etterfølgeren, og konsentrere seg om selve arbeidet.

Koronapandemi og folkeavstemning om endringer i Grunnloven

Etter at forslaget til endringer i grunnloven ble godkjent av nasjonalforsamling og landets høyesterett, gjenstod det kun en folkeavstemning for at reformen kunne bli endelig vedtatt. Den opprinnelige datoen for folkeavstemningen var 22. april 2020, men med henvisning til koronapandemien besluttet Putin å utsette tidspunktet for avstemningen. I sin tale til den russiske befolkningen 25. mars 2020 sa Putin at den nye datoen for folkeavstemningen ville avhenge av hvordan koronapandemien utviklet seg.¹¹⁴ Etter to måneder med omfattende koronatiltak begynte russiske myndigheter en gradvis gjenåpning av samfunnet, og det ble besluttet å gjennomføre en folkeavstemning om grunnlovsreformen den 1. juli 2020. Under et TV-sendt møte med landets valgkommisjon og medlemmer av arbeidsgruppen ansvarlig for utforming av grunnlovsendringer 1. juni 2020 sa Putin at den nye datoen for folkeavstemning om endringene i grunnloven var perfekt. Han påpekte at situasjonen med koronapandemi i landet hadde endret seg, og at spredningen av koronavirusinfeksjon var under kontroll. Samtidig forsikret Putin om at det ville bli satt inn ytterligere tiltak for å minimalisere fare for smittespredning under denne avstemningen.¹¹⁵

¹¹³ Кира Латухина. 2020. «Работать, а не искать преемников.» *Rossijskaja gazeta*, 21. juni, <https://rg.ru/2020/06/21/putin-rasskazal-o-znachenii-popravok-v-konstitucii-i-obshchenii-s-vnukami.html> (Oppsøkt 02.04.2021)

¹¹⁴ Владимир Путин. 2020. «Обращение к гражданам России.» *Kremlin.ru*, 25. mars, <http://kremlin.ru/events/president/news/63061> (Oppsøkt, 30.03.2021)

¹¹⁵ Владимир Путин. 2020. «Путин: голосование по поправкам проведем 1 июля.» *Tass.ru*, 1. juni, <https://tass.ru/politika/8619005> (Oppsøkt, 17.10.2020)

Et gjennomgående tema i Putins uttalelser om denne avstemningen er at det er landets innbyggere som må være de «ekte forfattere» av disse grunnlovsendringene. Dette understreket han allerede i sin tale den 15. januar 2020, der Putin sa:

[...] считаю необходимым провести голосование граждан страны по всему пакету предложенных поправок [...]. Мнение людей, наших граждан, народа как носителя суверенитета и главного источника власти должно быть определяющим.»

[...] jeg anser det som nødvendig å holde en avstemning blant innbyggerne i landet om hele pakken av foreslåtte endringer [...]. Meningen som folket, våre borgere, folket som suverenitetsbærer og hovedkilden til makt gir uttrykk for, må være bestemmende.¹¹⁶

I et møte med arbeidsgruppen ansvarlig for utforming av grunnlovsendringer som ble holdt 13. februar 2020, utdypet han dette på følgende måte:

Для меня важно, чтобы [...] это был реальный плебисцит, и чтобы именно граждане России [...], придя на голосование, зафиксировали свое авторство этого закона. Вот как люди скажут, так и будет.

For meg er det viktig at [...] dette skal bli en ekte folkeavstemning (*plebisitt*), og at det nettopp er innbyggerne i Russland [...] som ved å delta i avstemningen skal stadfeste sitt forfatterskap til denne loven. Slik folk vil ha det, slik blir det.¹¹⁷

I henhold til Russlands grunnlov av 1993 er det faktisk nok med en avstemning i begge kamre i det russiske parlamentet for å gjennomføre grunnlovsendringer, det er ikke nødvendig med en folkeavstemning for at grunnlovsendringer skal kunne vedtas. Et unntak er dersom endringene angår grunnlovens kapittel 1 (grunnlaget for det konstitusjonelle system), kapittel 2 (individet og innbyggernes rettigheter og frihet) eller kapittel 9 (grunnlovsendringer).¹¹⁸ Dette unntaket får imidlertid ikke betydning for Putins foreslåtte grunnlovsendringer, siden hans forslag til endringer ikke berører disse tre kapitlene. Ved å si at grunnlovsendringer kun vil tre i kraft hvis landets innbyggere stemmer for disse, fremmet Putin en oppfatning om at det er befolkningen som er øverste myndighet, ikke landets maktinstitusjoner. Det er innbyggerne som vil ha den endelige myndighet til å godta eller forkaste grunnlovsendringer, selv etter at forslaget til endringene i grunnloven er godkjent av nasjonalforsamling og landets høyesterett.

¹¹⁶ Владимир Путин. 2020. «Послание Президента Федеральному Собранию.» *Kremlin.ru*, 15. januar, <http://kremlin.ru/events/president/news/62582> (Oppsøkt, 22.01.2020)

¹¹⁷ Кира Латухина. 2020. «Как люди скажут - так и будет.» *Rossijskaja gazeta*, 13. februar, <https://rg.ru/2020/02/13/putin-golosovanie-po-popravkam-v-konstituciiu-dolzno-projti-v-budnij-den-kotoryi-stanet-vyhodnym.html> (Oppsøkt, 20.03.2021)

¹¹⁸ Grunnlovens artikkel 135, 136, tilgjengelig på: <https://konstitucija.ru/1993/15/> (Oppsøkt, 11.02.2021)

I en TV-sendt tale 30. juni 2020, der Putin oppfordret befolkningen til å stemme for hans foreslåtte grunnlovsendringer, uttalte han følgende:

Мы голосуем за страну, в которой хотим жить [...]. Стабильность, безопасность, благополучие и достойную жизнь людей мы можем обеспечить только через развитие, только вместе и только сами. [...] Вновь обозначу свою позицию: [...] все предложенные поправки вступят в силу только при вашем одобрении, при вашей поддержке.

Vi stemmer for landet som vi ønsker å bo i [...]. Vi kan sikre stabilitet, trygghet, trivsel og et verdig liv for mennesker bare gjennom utvikling, bare sammen og bare selv. [...] Jeg vil gjenta min holdning: [...] alle de foreslåtte endringene vil bare tre i kraft med deres godkjenning, med deres støtte.¹¹⁹

I sitatet ovenfor understrekker Putin igjen at det er landets innbyggere som har det siste ordet her, og ikke myndighetene. Putin nevner imidlertid ikke den omstridte endringen som åpner for at han kan stille til valg og bli sittende helt fram til 2036.

Sentrale ideer i Putins uttalelser

Formålet med gjennomgangen av Putins uttalelser om grunnlovsendringer har vært å se hvilke oppfatninger han fremmer i sine uttalelser, og hvilke ideer han legger til grunn for å uttrykke disse oppfatningene. Etter å ha gjennomført en empirisk gjennomgang av materialet, ser vi at Putin legger landets suverenitet, stabilitet, effektive utvikling og velstand til grunn i sine uttalelser om grunnlovsreformen. For å konkretisere det som ble sagt av Putin, har jeg forsøkt å trekke fram de ideene jeg mener er mest sentrale i hans oppfatning av grunnlovsreformen:

Hovedendringer i grunnloven	Sentrale ideer i Vladimir Putins uttalelser:
Endringer i maktforholdene mellom president og den føderale forsamlingen	<ul style="list-style-type: none">➤ Vil øke effektiviteten til landets institusjoner og styrke partienes og sivilsamfunnets rolle➤ Arbeidet til de rettshåndhevende organer vil bli mer transparent og mer ansvarlig overfor samfunnet➤ Vil sikre en bedre maktbalanse
Endringer innenfor den føderale strukturen	<ul style="list-style-type: none">➤ Vil øke effektiviteten til offentlige myndigheter over hele landet➤ Vil hindre «uformelle» bindinger til lokale myndigheter

¹¹⁹ Владимир Путин. 2020. «Путин обратился к россиянам накануне основного дня голосования.» *Tass.ru*, 30. juni, <https://tass.ru/politika/8850291> (Oppsøkt, 10.04.2021)

Endringer innenfor domstolene	<ul style="list-style-type: none"> ➤ Vil forbedre kvaliteten på den nasjonale lovgivningen ➤ Vil hindre at dommere misbruker sin makt og posisjon
Grunnlovens forrang over internasjonal rett	➤ Internasjonal rett skal fortsatt stå over russiske lover, men ikke over Grunnloven
Sosiale endringsforslag	➤ Vil sikre at statens sosiale forpliktelser oppfylles
Verdibaserte endringsforslag	➤ Vil samlet sett bidra til å forsterke Russlands suverenitet
Teresjkovas forslag	➤ «Tilleggssikkerhet» for å bevare landets indre stabilitet

4.2.2 Taliya Khabrievas, Andrej Klisjas og Pavel Krasjeninnikovs uttalelser

En gjennomgang av uttalelser fra de tre lederne i arbeidsgruppen ansvarlig for utforming av grunnlovsendringene (i fortsettelsen kalt arbeidsgruppen) vil belyse hvilken virkelighetsoppfatning de legger til grunn når de uttaler seg om de politiske, sosiale og verdiorienterte endringsforslagene som ble fremmet både av Putin og andre aktører.

Siden Khabrieva, Klisjas og Krasjeninnikov utgjør en samlet enhetlig ledelse av denne arbeidsgruppen, har jeg valgt å analysere deres uttalelser under ett, og ikke tatt for meg én og én leder.

Endringer i maktforholdene mellom president og den føderale forsamlingen

Etter at denne arbeidsgruppen begynte å arbeide med utformingen av grunnlovsendringene, fikk Khabrieva, Klisjas og Krasjeninnikov flere anledninger til å uttale seg offentlig om grunnlovsreformen. Da for eksempel Khabrieva i et intervju med avisen «Rossijskaja gazeta» ble spurt om grunnlovsendringene med hensyn til maktforholdene mellom president og den føderale forsamlingen, svarte hun følgende:

Происходит перераспределение полномочий в системе функционирования публичной власти: Президент делится полномочиями с Государственной Думой, Советом Федерации. В 2008 году Госдума получила полномочия заслушивать отчеты правительства. Теперь делается следующий шаг.

Det foregår en omfordeling av makten i hvordan offentlige maktorganer dannes og fungerer: Presidenten deler makt med Statsdumaen, Føderasjonsrådet. I 2008 fikk

statsdumaen myndighet til å følge fremlegging av regjeringsrapporter. Nå tas det neste steg.¹²⁰

I sitatet fremmer Khabrieva oppfatningen at disse grunnlovsendringene har som mål å styrke demokratiet. Det at den føderale forsamlingen får større makt er, ifølge Khabrieva, en ytterligere utvidelse av demokratiseringsprosessen. I sitatet påpeker Khabrieva at denne demokratiseringsprosessen allerede ble satt i gang i 2008, da nyvalgte president Dmitrij Medvedev hadde formulert et lovforslag til grunnlovsendringer som skulle gi Dumaen myndighet til å få følge regjeringens rapporter om resultater av dens aktivitet.¹²¹ Khabrieva nevner imidlertid ikke at Medvedevs forslag til grunnlovsendringer også medførte utvidelse av presidentperioden fra fire til seks år, noe som gjorde det mulig for Putin å bli gjeninnsatt som president fram til 2024.

Da Khabrieva i et intervju med avisen «Argumenty i Fakty» ble spurt om Putins foreslåtte grunnlovsendringer hadde som mål å styrke eller svekke presidentembetet, sa hun:

Я бы сказала, речь идет о поиске баланса в механизмах формирования и функционирования органов публичной власти. Сохраняются черты сильной президентской республики, но одновременно расширяются полномочия палат Федерального Собрания.

Jeg ville sagt at vi snakker om å finne en balanse i hvordan offentlige maktorganer dannes og fungerer. Grunntrekkene i en sterk presidentrepublikk bevares, men samtidig utvides makten til kamrene i den føderale forsamlingen.¹²²

I sitatet fremmer Khabrieva en oppfatning om at disse grunnlovsendringene verken svekker eller styrker presidentembetet. Formålet med en slik maktdeling er, ifølge Khabrieva, å finne en maktbalanse. Men er det her riktig å fremstille dette som en maktbalanse? For det første, at Dumaen får myndighet til å utnevne statsministeren, og deretter, på dennes anbefaling, utnevne andre regjeringsmedlemmer er egentlig ikke en prinsipielt viktig endring. Dumaen har allerede hatt en viss innflytelse over regjeringens sammensetning fra før – ved å godkjenne eller ikke godkjenne presidentens statsministerkandidat. Det som er nytt her er at Dumaen får myndighet

¹²⁰ Владислав Куликов. 2020. «Взять за основу.Талия Хабриева: Поправки в Конституцию укрепят стабильность власти.» *Rossijskaja gazeta*, 30. januar, <https://rg.ru/2020/01/30/taliia-habrieva-popravki-v-konstituciiu-ukrepiat-stabilnost-vlasti.html> (Oppsøkt, 20.05.2021)

¹²¹ Дмитрий Медведев. 2008. «Дмитрий Медведев внёс в Государственную Думу проекты законов об отчёте Правительства перед депутатами и увеличении сроков полномочий главы государства и депутатского корпуса.» *Kremlin.ru*, 11. november, <http://kremlin.ru/events/president/news/44561> (Oppsøkt, 24.11.2021)

¹²² Глеб Иванов. 2020. «Мы не первопроходцы. Как и зачем меняют Конституцию?» *Argumenty i fakty*, 30. januar, https://aif.ru/politics/russia/my_ne_pervoprohodcy_kak_i_zachem_menyayut_konstituciyu (Oppsøkt, 14.05.2021)

til å utnevne en del av regjeringsmedlemmene, men dette utgjør i praksis ingen stor forskjell. Dette fordi retten til å avskjedige statsministeren og andre regjeringsmedlemmer vil forbli presidentens prerogativ.

For det andre, endringen der presidenten skal utnevne lederne for alle de såkalte rettshåndhevende organer etter konsultasjoner med Føderasjonsrådet, har heller ingen stor betydning. Føderasjonsrådets representanter skal ikke godkjenne, men bare diskutere kandidatene til sikkerhetstjenesten. Deres anbefalinger vil ikke være juridisk bindende, og dermed vil de heller ikke kunne blokkere noen utnevnelser. For det tredje, den føderale forsamlingen kan ikke lenger kjempe for å få gjennom lovforslag dersom landets høyesterett, på anmodning fra presidenten, beslutter at lovforslaget er i strid med grunnloven. Før kunne den føderale forsamlingen, med to tredjedels flertall både i Dumaen og Føderasjonsrådet, overkjøre et veto nedlagt av presidenten.¹²³

Endringer innenfor den føderale strukturen

Når det gjelder Putins grunnlovsendringer med hensyn til den føderale strukturen, sa Krasjeninnikov følgende i et videointervju med avisen «Rossijskaja Gazeta»:

[...] для граждан важно решить свои проблемы, важно защитить свои права и важно защитить свои интересы [...]. И часто мы видим такую историю, когда говорят, что это «типо» не моя компетенция [...]. Мы считаем всё таки, что конституция из того и исходит, что существует единая публичная власть, которая должна работать в единстве, засчищая права граждан.

[...] for borgerne er det viktig å løse sine problemer, viktig å beskytte sine rettigheter og interesser [...]. Og ofte ser vi en slik situasjon der det sies at dette liksom «ikke er mitt bord» [...]. Vi mener allikevel at grunnloven går ut fra det faktum at det eksisterer én enhetlig offentlig myndighet som må arbeide som en enhet for å beskytte borgernes rettigheter.¹²⁴

Dette sitatet viser at Krasjeninnikov deler Putins syn om at regionale myndigheter ikke er i stand til å ivareta befolkningens rettigheter på en effektiv og rettferdig måte. Krasjeninnikov mener derfor at det – å utarbeide et enhetlig system av prinsipper for den offentlige myndighet – vil bidra til en mer effektiv drift av forskjellige sosiale tjenester og vil forbedre samhandlingen mellom føderale og regionale myndigheter. Samtidig er det fortsatt uklart hvordan inkluderingen av lokale myndigheter i dette enhetlige systemet kan kombineres med

¹²³ Grunnlovens artikkel 107, tilgjengelig på: <https://konstitucija.ru/1993/15/> (Oppsøkt, 14.07.2021)

¹²⁴ Rossijskaja gazeta. 2020. «Павел Крашенинников ответил на вопросы читателей "РГ".» *Rossijskaja gazeta*, 18 juni, <https://rg.ru/2020/06/18/krasheninnikov-video.html> (Oppsøkt, 02.08.2021) se fra 20:40

uavhengighet for de lokale myndighetene. For prinsippet om lokalt selvstyre er nedfelt i grunnlovens artikkel 12, som sier at den russiske føderasjonen anerkjenner og garanterer lokalt selvstyre. Lokale myndigheter er uavhengige innenfor sine fullmakter, og de utgjør ikke en del av statsapparatet.¹²⁵ Og denne artikkelen i grunnloven (om lokalt selvstyre) valgte Putin *ikke* å redigere.

I likhet med Krasjeninnikov, ser vi at også Klisjas brukte Putins argumenter da han uttalte seg om endringene med hensyn til utnevnelse av regionale statsadvokater. I et intervju med det statelige nyhetsbyrået «Ria Novosti», sa han:

Новый подход делает работу правоохранительных органов более прозрачной и в большей степени подотчетной обществу. [...] Существующая на сегодняшний день практика, при которой заксобрание согласовывает прокуроров субъектов РФ, к сожалению, иногда приводит к определенным, в том числе неформальным обязательствам перед местными властями, а значит, и к рискам потерять объективность и беспристрастность.

Den nye tilnærmingen vil gjøre arbeidet til rettshåndhevende myndigheter mer transparent og mer ansvarlig overfor samfunnet. [...] Dagens praksis, der statsadvokater i føderasjonssubjekter utnevnes i samråd med regionale parlamenter, fører dessverre noen ganger til visse uformelle forpliktelser overfor lokale myndigheter, og dermed til risiko for tap av objektivitet og upartiskhet.¹²⁶

Her ser vi at Klisjas legger til grunn de samme argumentene som presidenten, og fremmer samme oppfatning om at en slik endring både vil hindre «uformelle» bindinger til lokale myndigheter, og gjøre arbeidet til statsadvokater mer ansvarlig overfor føderale myndigheter og befolkningen. Men når man snakker om endringer med hensyn til utnevnelse av regionale statsadvokater, er det viktig å presisere at kandidatene til regionale statsadvokater foreslås av riksadvokaten i samråd med regionale parlamenter og deretter utnevnes av presidenten. Som tidligere nevnt, foreslo Putin at regionale statsadvokater bør utnevnes av presidenten etter samråd med Føderasjonsrådet, men Klisjas har gått enda lenger. Under den andre høring om grunnlovsendringene i Dumaen den 4. februar foreslo Klisjas (og Krasjeninnikov) at dette bør være en fast prosedyre også for utnevnelse av riksadvokat, dennes nestledere og ledere for andre spesialiserte deler av påtalemyndigheten.¹²⁷ Ifølge grunnloven av 1993 var det Føderasjonsrådet

¹²⁵ Grunnlovens artikkel 12, tilgjengelig på: <https://konstitucija.ru/1993/15/> (Oppsøkt, 14.07.2021)

¹²⁶ Ria.ru. 2020. «Андрей Клишас: поправки в Конституцию повысят благосостояние граждан.» *Ria.ru*, 28. januar, <https://ria.ru/20200128/1563934034.html> (Oppsøkt, 27.05.2021)

¹²⁷ Галина Мисливская. 2020. «Президент может получить право назначать Генпрокурора РФ.» *Rossijskaja gazeta*, 4. februar, <https://rg.ru/2020/02/04/prezident-mozhet-poluchit-pravo-naznachat-genprokurora-rf.html> (Oppsøkt, 27.06.2021)

som etter forslag fra presidenten utnevnte og avsatte riksadvokat og dennes nestledere.¹²⁸ Nå foreslås det å omgjøre også dette til presidentens prerogativer. Altså, endringen som opprinnelig skulle hindre «uformelle» bindinger mellom statsadvokater og lokale myndigheter endte opp med at både det lokale selvstyret og Føderasjonsrådet mistet en del av sin myndighet i favør av presidentembetet.

Endringer innenfor domstolene

I henhold til Grunnloven av 1993 utnevnes dommere til Grunnlovsdomstolen og Høyesterett av Føderasjonsrådet etter presidentens anbefaling,¹²⁹ og retten til å initiere en prosess for å avsette dem tilhører et bredt sammensatt kollegium av dommere.¹³⁰ Da Putin uttalte seg om grunnlovsendringene innenfor rettsvesenet pekte han på at den gjeldende lovgivning ikke fungerte som den skulle, men han sa ikke noe konkret om hva det dreide seg om. Khabrievas uttalelse kaster derimot mer lys over saken. I et intervju med avisen «Argumenty i Fakty», sa Khabrieva:

Что касается «судебного импичмента», [...] то давно указывалось на возникновение конфликта интересов при решении вопросов об отставке судьи органами судейского сообщества. Теперь это станет прерогативой палаты Федерального Собрания.

Når det gjelder spørsmål om å stille dommere for riksrett, [...] så har det lenge vært påpekt at det kan oppstå en interessekonflikt når rettsvesenets organer skal løse spørsmål om dommeres avgang. Nå vil dette bli et privilegium for det øverste kammeret i nasjonalforsamlingen.¹³¹

I sitatet gir Khabrieva uttrykk for en oppfatning om at dommere misbruker sin makt og posisjon ved å påvirke utviklingen i slike saker i en retning som tjener deres interesser, og som de får fordel av. Khabrieva peker her på en dommeradferd som strider med prinsippet om objektivitet og upartiskhet. I «Etisk kodeks for dommere» kapittel 9 er det slått fast at en dommer ved utførelsen av sine faglige plikter skal være fri for enhver form for preferanser, fordommer eller forhåndsinnfattede standpunkter, og skal bestrebe seg på å utelukke enhver tvil om egen

¹²⁸ Grunnlovens artikkel 129, tilgjengelig på: <https://konstitucija.ru/1993/15/> (Oppsøkt, 14.07.2021)

¹²⁹ Ibid. Artikkel 128

¹³⁰ Rossijskaja gazeta. 2002. «Федеральный закон от 14 марта 2002 года N 30-ФЗ "Об органах судейского сообщества в Российской Федерации".» *Rossijskaja gazeta*, 19. mars, <https://rg.ru/2002/03/19/sudy-dok.html> se artikkel 11, 17 (Oppsøkt, 16.12.2021)

¹³¹ Глеб Иванов. 2020. «Мы не первопроходцы». Как и зачем меняют Конституцию?» *Argumenty i fakty*, 30. januar, https://aif.ru/politics/russia/my_ne_pervoprohodcy_kak_i_zachem_menyayut_konstituciyu (Oppsøkt, 14.05.2021)

upartiskhet.¹³² I sitatet nevner hun også at en negativ dommeradferd har vært observert over lang tid. Her er det altså ikke snakk om enkelttilfeller, men om en «etablert praksis». Derfor mener Khabrieva at retten til å avsette dommerne nå må være Føderasjonsrådets prerogativ.

Men hvordan skal en slik endring forstås i forhold til grunnlovens prinsipper som pålegger staten en plikt til å sikre uavhengige og upartiske domstoler og dommere? Da Klisjas i et intervju med det statelige nyhetsbyrået «Ria Novosti» ble spurt om dette, sa han:

[...] сам по себе предлагаемый порядок назначения и прекращения полномочий судей [...] не посягает на независимость, которая не является абсолютной. А учитывая, что решение вопроса прекращения полномочий относится к компетенции представительного органа, то такая модель отвечает основам конституционного строя.

[...] denne foreslåtte prosedyren for utnevning og avsettelse av dommere [...] krenker ikke uavhengigheten i seg selv, en uavhengighet som ikke er absolutt. Og gitt at avgjørelsen i spørsmål om avsettelse av dommere faller inn under kompetansen til det representative organet, så samsvarer en slik modell med grunnlaget for den konstitusjonelle orden.¹³³

Her sier Klisjas at denne endringen er i samsvar med kravene som oppstilles i Grunnloven. Ved å nevne at uavhengighetskravet ikke er absolutt, peker Klisjas på grunnlovens artikkel 121 som sier at dommerens fullmakter kan oppheves på det grunnlag som er fastsatt i føderal lov. Samtidig gir Klisjas uttrykk for at endringen som gir Putin rett til å initiere en prosess med å avsette dommere fra Grunnlovsdomstolen og Høyesterett ikke vil påvirke dommernes evne til å løse saker uavhengig og upartisk.

Grunnlovens forrang over internasjonal rett

Putins forslag om å sikre grunnlovens forrang over internasjonal rett har skapt mye oppstyr, og ble omtalt av mange kritiske røster som Kremls forsøk på å la være å oppfylle landets internasjonale forpliktelser. Khabrieva og Klisjas ga imidlertid en annen forklaring for denne grunnlovsendringen. I et intervju med avisen «Argumenty i Fakty», sa Khabrieva:

У нас приоритет Конституции на территории России уже закреплен в [...] статье 15 Основного закона. Там сказано, что общепризнанные принципы и нормы международного права являются частью правовой системы России, в которой верховенство принадлежит Конституции [...]. Как и во многих странах,

¹³² Ssrf.ru. 2016. «КОДЕКС СУДЕЙСКОЙ ЭТИКИ от 19 декабря 2012 года, в ред. постановления IX Всероссийского съезда судей от 08.12.2016 № 2.» *Ssrf.ru*, 8. desember, <http://ssrf.ru/dokumenty/pravovaia-osnova/22612> (Oppsøkt, 21.05.2021)

¹³³ Ria.ru. 2020. «Андрей Клишас: поправки в Конституцию повысят благосостояние граждан.» *Ria.ru*, 28. januar, <https://ria.ru/20200128/1563934034.html> (Oppsøkt, 27.05.2021)

приоритет международного договора допускается перед законом, но не Конституцией.

I vårt land er grunnlovens prioritet på Russlands territorium allerede nedfelt i [...] grunnlovens artikkel 15. Den slår fast at de allment anerkjente folkerettslige prinsipper og normer utgjør en del av Russlands rettssystem, der Grunnloven har forrang [...]. Som i mange land har internasjonale avtaler prioritet foran loven, men ikke Grunnloven.¹³⁴

I likhet med presidenten, fremmer Khabrieva her en idé om at internasjonal rett fortsatt skal stå over russiske lover, men ikke over Grunnloven. Khabrievas argumentasjon virker imidlertid noe underlig. Dersom grunnlovens forrang over internasjonal rett allerede er fastlagt i grunnloven, hvorfor trenges da en videre «sikring» på dette feltet? En slik «sikring» ble jo allerede gjort i år 2015, da Putin undertegnet en lov som ga Grunnlovsdomstolen myndighet til å avgjøre hvorvidt beslutninger fra internasjonale menneskerettighetsdomstoler skulle fullbyrdes.¹³⁵

Klisjas uttalte på sin side følgende:

[...] мы не идём к какой-то изоляции, мы не пытаемся уйти от исполнения наших международных обязательств. Этого нет, но мы будем отстаивать наш суверенитет и конституционно-правовую идентичность [...].

[...] vi beveger oss ikke mot noen form for isolasjon, vi prøver ikke å unngå oppfyllelse av våre internasjonale forpliktelser. Det er ikke tilfellet, men vi vil forsvare vår suverenitet og juridiske identitet i henhold til konstitusjonen [...].¹³⁶

Ifølge Klisjas innebærer dette ikke at Russland vil slutte å være en del av verdenssamfunnet. Ved å peke på Russlands internasjonale forpliktelser, viser Klisjas at Russlands myndigheter fortsatt vil respektere alle internasjonale avtaler de har sluttet seg til, og russiske borgere vil fortsatt ha mulighet til å søke rettslig beskyttelse i Den europeiske menneskerettighetsdomstolen. Samtidig signaliserer Klisjas at Russlands myndigheter ikke vil tillate Vesten å frarøve dem selvbestemmelsesrett over deres interne affærer.

Sosiale- og verdiorienterte endringsforslag

¹³⁴ Глеб Иванов. 2020. «Мы не первопроходцы». Как и зачем меняют Конституцию?» *Argumenty i fakty*, 30. januar, https://aif.ru/politics/russia/my_ne_pervoprohodcy_kak_i_zachem_menyayut_konstituciyu (Oppsøkt, 14.05.2021)

¹³⁵ Publication.pravo.gov.ru. 2015. «О внесении изменений в Федеральный конституционный закон "О Конституционном Суде Российской Федерации"». *Publication.pravo.gov.ru*, 14. desember, s. 2 – 4, <http://publication.pravo.gov.ru/Document/View/0001201512150010?index=1&rangeSize=1> (Oppsøkt, 10.11.2021)

¹³⁶ Ria.ru. 2020. «Клишас: РФ будет выполнять обязательства после поправок в Конституцию.» *Ria.ru*, 21. januar, <https://ria.ru/20200121/1563666688.html> (Oppsøkt, 18.06.2021)

Som tidligere nevnt, så mottok arbeidsgruppen flere hundre nye endringsforslag fra andre aktører, forslag som de må gå gjennom og ta stilling til. Da Klisjas i et intervju med avisen «Argumenty i Fakty» ble spurt om hvilke kriterier som ble lagt til grunn for prioritering av konkrete endringsforslag, svarte han følgende:

Мы проводили определенные исследования и социологический мониторинг, чтобы понять, какие вопросы беспокоят граждан. Кому-то покажется странным, но самые высокие ожидания мы имеем по двум позициям: это защита суверенитета и социальные гарантии.

Vi foretok enkelte studier og sosiologiske datainnsamlinger, for å forstå hvilke spørsmål innbyggerne er mest bekymret for. For noen kan det virke rart, men de høyeste forventningene har vi sett rundt to områder: det er beskyttelse av suvereniteten og sosiale garantier.¹³⁷

Ved å peke på forskningsbaserte data, hevder Klisjas at de sosiale og verdiorienterte endringsforslagene gjenspeiler befolkningens vilje. Det er altså dette folk ønsker og er mest opptatt av.

Selv mener Klisjas at det å grunnfeste statens sosiale forpliktelser i grunnloven vil gi innbyggerne en større sosial beskyttelse.¹³⁸ Khabrieva er også av den samme oppfatningen. Hun mener at:

[...] если поправки будут одобрены гражданами то, что бы ни случилось, что бы ни делали недобросовестные чиновники, пенсии будут индексировать [...]. Сэкономить на людях чиновникам уже не удастся.

[...] dersom grunnlovsendingene blir godkjent av borgerne, så vil, uansett hva som skjer og uansett hva uærlige tjenestemenn gjør, pensjonene bli indeksregulert [...]. Tjenestemenn vil ikke lenger kunne «saldere regnskapet» med folks pensjoner.¹³⁹

I sitatet gir Khabrieva uttrykk for at politikere ikke bestemmer pensjonens størrelse på en rettferdig måte. Ifølge henne er det andre saker som prioriteres, og ikke levekår for de mest

¹³⁷ Пётр Городов. 2020. «Суверенитет и соцгарантии. Чем интересны гражданам поправки в Конституцию?» *Argumenty i Fakty*, 20. februar, https://aif.ru/politics/constitutional_amendments/suverenitet_i_socgarantii_chem_interesny_grazhdanam_po_pravki_v_konstituciyu (Oppsøkt, 14.05.2021)

¹³⁸ Ria.ru. 2020. «Андрей Клишас: поправки в Конституцию повысят благосостояние граждан.» *Ria.ru*, 28. januar, <https://ria.ru/20200128/1563934034.html> (Oppsøkt, 04.05.2021)

¹³⁹ Виктор Юрьев. 2020. «Поправки востребованы». Почему сегодня актуальны изменения в Конституции?» *Argumenty i Fakty*, 5. mai, https://aif.ru/politics/constitutional_amendments/popravki_vostrebovany_pochemu_segodnya_aktualny_izmeneniya_v_konstitucii (Oppsøkt, 26.05.2021)

sårbare i samfunnet. Med dette viser Khabrieva at for å sikre at politikerne oppfyller sine sosiale forpliktelser, er det nødvendig å nedfelle disse i landets grunnlov.

Når det gjelder verdiorienterte endringsforslag, var det bred enighet i arbeidsgruppen om at landets historie måtte være beskyttet av grunnloven. Dette ser vi for eksempel i Krasjeninnikovs uttalelse i et videointervju med «Rossijskaja gazeta» hvor han understeker at:

мы не только говорим о том, что признаем, что было в Советском Союзе, но также признаем то, что было в Российской империи, то, что было до Российской империи. Это все наша тысячелетняя история.

Vi snakker ikke bare om at vi anerkjenner det som var i Sovjetunionen, men vi anerkjenner også det som var i det russiske imperiet, og det som var før det russiske imperiet. Alt dette er vår tusenårige historie.¹⁴⁰

Ifølge Krasjeninnikov dreier det seg ikke bare å beskytte den «historiske sannheten» om Sovjetunionens rolle under andre verdenskrig og å fastslå at Russland er den juridiske etterfølgeren til Sovjetunionen. Her er det også snakk om å beskytte de russiske verdiene som har blitt formet av landets tusenårige historie.

Men når det kom til spørsmålet om å stadfeste tradisjonelle familieverdier i grunnloven, så oppstod det imidlertid delte meninger i arbeidsgruppen. Med tanke på å innlemme Gud i grunnloven, påpekte for eksempel Krasjeninnikov at hvis Gud er i sjelen, så er han der, uavhengig av om Gud står i grunnlovsteksten eller ikke. Han la også til at det er unødvendig å stadfeste ekteskapet som en heterofil samlivsform i grunnloven fordi dette allerede er nedfelt i Russlands familiekodeks.¹⁴¹ Men nestlederen for Dumaen, Pjotr Tolstoj, argumenterte på sin side for at «familiekodeksen er ikke nok for oss, vi trenger at dette blir nedfelt i grunnloven slik at internasjonale organisasjoner ikke skal kunne påtvinge oss sine verdier».¹⁴²

Vi ser at denne diskusjonen ikke bare går ut på å beskytte det tradisjonelle synet på familieliv. Her blir det også fremmet et argument om at Vesten forsøker å påtvinge det russiske folket sine egne verdier på bekostning av de russiske verdiene. Og det innebærer at Russland gradvis mister

¹⁴⁰ Владислав Куликов. 2020. «Павел Крашенинников: Последнее слово - за гражданами.» *Rossijskaja gazeta*, 18. juni, <https://rg.ru/2020/06/18/pavel-krasheninnikov-poslednee-slovo-za-grazhdanami.html> (Oppsøkt, 08.09.2021)

¹⁴¹ Tass.ru. 2020. «Крашенинников считает нецелесообразным закрепление в Конституции положений о браке и Боге.» *Tass.ru*, 4. februar, <https://tass.ru/politika/7682865> (Oppsøkt, 03.08.2021)

¹⁴² Ibid.

sin indre suverenitet, altså, sin selvbestemmelsesrett over egne interne affærer. Derfor er det nødvendig at grunnloven beskytter tradisjonelle russiske verdier.

Denne tankegangen ser vi også i Khabrievs uttalelse til «Ria Novosti» den 21. februar hvor hun sier at:

Положения об укреплении суверенитета РФ [...] получили полный консенсус в рабочей группе по изменению конституции. [...] Сюда относятся положения о нерушимости российских границ и верховенстве национального правопорядка. Кроме того, [...] положения о закреплении традиционных ценностей, которые «делают Россию Россией».

Bestemmelsene om å styrke den russiske føderasjonens suverenitet [...] har oppnådd full konsensus i arbeidsgruppen ansvarlig for utforming av grunnlovsendringene. [...] Dette gjelder bestemmelsene om russiske grensers ukrenkelighet og Grunnlovens opphøyethet. I tillegg [...] en bestemmelse om å grunnlovsfeste de tradisjonelle verdiene som «gjør Russland til Russland».¹⁴³

Av sitatet går det frem at når arbeidsgruppen vurderer de verdiorienterte endringsforslagene, legger de en idé om å styrke statens suverenitet til grunn. Med dette deler de Putins syn om at disse endringsforslagene samlet sett vil bidra til å styrke Russlands suverenitet.

Det er interessant at de var opptatt av å grunnlovsfeste de tradisjonelle verdiene som «gjør Russland til Russland», samtidig som de var imot å nevne «russere» som egen nasjon i grunnloven. For eksempel, da Konstantin Zatulin, medlem av partiet Forent Russland og første nestleder i statsduma-komiteen ansvarlig for SUS-saker (Samveldet av uavhengige stater), foreslo å nevne «russere» i grunnlovens fortale (preambel), fikk han ikke støtte av Krasjeninnikov. Lederen i arbeidsgruppen mente at den gjeldende formulering i form av en «mangenasjonal nasjon» (*mnogonatsionalnyj narod*) er veldig korrekt, og at ordet «russere» ikke bør trekkes inn i grunnlovens innledende avsnitt.¹⁴⁴

Uenighet i arbeidsgruppen oppstod også i spørsmålet om barn. Det var blant annet tilløp til uenighet om at barn skal anses som landets viktigste gode, og at staten skal påta seg foreldrerolle i forhold til foreldreløse barn.¹⁴⁵ Etter at saken etter hvert fikk større offentlig oppmerksomhet, og presset fra ulike veldedighetsfond økte, måtte ledelsen i arbeidsgruppen gi

¹⁴³ Ria.ru. 2020. «Рабочая группа по Конституции одобрила идеи об усилении суверенитета.» *Ria.ru*, 21. februar, <https://ria.ru/20200221/1565052378.html> (Oppsøkt, 03.06.2021)

¹⁴⁴ Екатерина Белоконова. 2020. «Крашенинников считает, что не стоит вносить слово "русские" в преамбулу Конституции.» *KP.ru*, 7. februar, <https://www.kp.ru/online/news/3758579/> (Oppsøkt, 10.11.27)

¹⁴⁵ Rbc.ru. 2020. «Благотворительные фонды попросили изменить поправку к Конституции о детях.» *Rbc.ru*, 6. mars, <https://www.rbc.ru/society/06/03/2020/5e6201a79a79472b0c679366> (Oppsøkt, 04.11.2021)

etter. Det ble bestemt å stadfeste i grunnloven at barn er den høyeste prioriteten i den russiske statens politikk. Men den andre formuleringen, om statens foreldrerolle for foreldreløse barn, forble imidlertid uendret.¹⁴⁶

«Nullstilling» av Putins presidentperioder

Etter at Putin annonserte sine planer om å endre grunnloven, har mange begynt å lure på om dette har sammenheng med at hans nåværende presidentperiode utløper i 2024. Denne tankegangen har lederne i arbeidsgruppen avfeid helt fra begynnelsen. Allerede den 25. januar uttalte Krasjeninnikov offentlig at det ikke vil bli noen «nullstilling» for den sittende presidenten. Ifølge han vil de foreslåtte grunnlovsendringene bare gi presidenten fullmakt til å sitte i to perioder.¹⁴⁷ En kort tid senere ble det også spredt rykter om at spørsmålet om «nullstilling» av Putins presidentperioder hadde blitt aktivt diskutert på møter i arbeidsgruppen. Disse påstandene ble imidlertid benektet av ledelsen i arbeidsgruppen.¹⁴⁸

Samtidig ble det publisert flere artikler både i «Rossijskaja gazeta» og «Argumenty i Fakty» om at Putin i møter med lokalbefolkningen ble bedt om å fortsette som president også etter 2024. Selv var Putin hele tiden konsekvent på at han ikke kom til å tøyne loven for å beholde makten. Ifølge ham ville det vært både uakseptabelt og ødeleggende for landet dersom han skulle ty til triks for å forlenge mandatet.¹⁴⁹

Her ser vi at under den første fasen av grunnlovsreformen ble forslaget om to presidentperioder fremstilt som en «innstrammingsmekanisme». En mekanisme som skulle begrense presidentens fullmakter til to perioder og sikre regelmessig maktskifte. Samtidig ble det vist til at det fantes innbyggere som støttet Putin og som ville ha ham som president også etter 2024.

Etter at Teresjkova hadde fremsatt forslaget om å nullstille Putins presidentperioder, uttalte Krasjeninnikov følgende:

¹⁴⁶ Duma.gov.ru. 2020. «В профильный комитет поступили дополнительные поправки в Конституцию.» *duma.gov.ru*, 10. mars, <http://duma.gov.ru/news/47986/> (Oppsøkt, 08.12.2021)

¹⁴⁷ Борис Ямшанов. 2020. «Слухи идут на поправку. Павел Крашенинников комментирует ключевые моменты предлагаемых изменений в Конституцию.» *Rossijskaja gazeta*, 25. januar, <https://rg.ru/2020/01/25/krasheninnikov-raziasnil-kliuchevye-momenty-predlagaemyh-izmenenij-v-konstituciiu.html> (Oppsøkt, 28.05.2021)

¹⁴⁸ Галина Мисливская. 2020. «Клишас: "Обнуление" президентских сроков не обсуждается.» *Rossijskaja gazeta*, 11. februar, <https://rg.ru/2020/02/11/klishas-obnulenie-prezidentskih-srokov-ne-obsuzhdaetsia.html> (Oppsøkt, 04.06.2021)

¹⁴⁹ Кира Латухина. 2020. «Путин заявил о губительности двоевластия.» *Rossijskaja gazeta*, 6. mars, <https://rg.ru/2020/03/06/putin-zaiavil-o-gubitelnosti-dvoevlastiia.html> (Oppsøkt, 12.04.2021)

Поправка в Конституцию не говорит о том, что слово «подряд» восстанавливается либо вообще все это убирается. Все эти ограничения остаются. Речь идет о волеизъявлении граждан и о поправках, которые носят переходное положение.

Grunnlovsendringen sier ikke at ordet «på rad» skal gjeninnsettes eller at alt skal fjernes helt. Alle disse restriksjonene består. Vi snakker her om borgeres vilje og om grunnlovsendringer som gjelder denne overgangsfasen.¹⁵⁰

Krasjeninnikov mener at Teresjkovas forslag ikke er av stor betydning fordi grunnlovsendringene som vil begrense presidentens fullmakter til to perioder vil forbli uendret. Ved å fokusere på borgernes rett til å velge, viser Krasjeninnikov at det er landets befolkning som skal avgjøre om Putins presidentperioder skal nullstilles eller ikke. Krasjeninnikov nevner imidlertid ikke at grunnlovsendringene skal fremlegges for folkeavstemning som en «pakke» der folk ikke får mulighet til å uttrykke sin «egentlige» vilje om en eventuell nullstilling.

Da Khabrieva kommenterte Teresjkovas forslag, sa hun:

В эпоху турбулентности, внешних вызовов нам как никогда важна и та поправка которая была включена ... где говорится о сроках и избрании главы государства. [...] эта поправка будет проходить через общероссийское голосование граждан. И только по его результатам поправка вступит в силу.

I en tid med turbulens og eksterne utfordringer er dette endringsforslaget – hvor det er snakk om styringsperioder og valg av statsoverhode – viktigere for oss enn noen gang. [...] Dette endringsforslaget vil bli lagt fram for en all-russisk folkeavstemning, og kun i henhold til resultatene fra avstemningen vil endringsforslaget tre i kraft.¹⁵¹

Her ser vi at Khabrieva legger seg på samme linje som Putin når hun uttaler seg om nullstilling av hans presidentperioder. Ved å nevne at situasjonen i verden er ustabil og uforutsigbar, fremmer Khabrieva en oppfatning om at Russland har store utfordringer i vente som kan true landets stabilitet. På denne måten knytter Khabrieva Putins mulighet til å bli gjenvalgt etter 2024 med en slags «tilleggssikkerhet», i tilfelle noe går galt i nærmeste fremtid. Samtidig sier Khabrieva (i likhet med Krasjeninnikov) at det er innbyggerne som skal ha det siste ordet her.

Koronapandemi og folkeavstemning om grunnloven

¹⁵⁰ Ria.ru. 2020. «Крашенинников прокомментировал поправку по президентским срокам.» *Ria.ru*, 10. mars, <https://ria.ru/20200310/1568399662.html> (Oppsøkt, 24.05.2021)

¹⁵¹ Ria.ru. 2020. «Эксперт прокомментировала поправки по президентским срокам.» *Ria.ru*, 12. mars, <https://ria.ru/20200312/1568507330.html> (Oppsøkt, 02.06.2021)

Et gjennomgående tema i analysematerialet fra denne fasen er at ledelsen i arbeidsgruppen ofte refererer til utfordringer knyttet til koronapandemien. Dette ser vi for eksempel i Klisjas uttalelse i «Argumenty i Fakty» den 30. mai 2020, hvor han sier at:

[...] во многом принимаемые в последнее время решения носили «пожарный» характер. Поправки же дадут людям гарантии того, что государство всегда будет вести социально ориентированную политику и принимать решения именно в таком ключе.

[...] på mange måter har mange av de beslutningene som er blitt vedtatt i den senere tid hatt karakter av hastverk. Grunnlovsendingene vil derimot gi folk garantier for at staten alltid vil føre en sosialt orientert politikk og vil ta beslutninger på et slikt grunnlag.¹⁵²

Da pandemien nådde Russland i mars 2020, innførte myndighetene – i forbindelse med nedstenging av samfunnet – forskjellige støtteordninger både for næringsliv og med hensyn til sosiale ordninger. Dette var som kjent også tilfellet i mange andre land under den første bølgen av pandemien, og ikke bare i Russland. I situatene ovenfor ser vi derimot at Klisjas kobler denne økonomiske støtten fra staten direkte til de sosialorienterte endringsforslagene til grunnloven, som grunnet pandemien måtte settes i gang før en folkeavstemning om endringer i grunnloven ble gjennomført. På denne måten vises det hvor aktuelle og viktige disse grunnlovsendingene er. Samtidig understrekes at en slik «velferdspolitik», knyttet til en pandemi, er midlertidig. For at staten også i fortsettelsen skal oppfylle sine sosiale forpliktelser, er det nødvendig å grunnlovsfeste disse.

Dette går også igjen hos Krasjeninnikov. I «Argumenty i Fakty» 30. mai 2020, sa han:

В критической ситуации стало остро ощущаться, насколько важны стабильные правовые нормы об адресной социальной помощи, [...] как важна государственная поддержка предпринимателей [...]. Очевидно, что поправки уже работали на опережение и, конечно же, необходимо их правовое закрепление.

I denne krisesituasjonen oppsto en sterk fornemmelse av hvor viktig det er med stabile juridiske normer for målrettet sosialhjelp, [...] hvor viktig den statlige støtten er for bedrifter [...]. Det er åpenbart at grunnlovsendingene allerede har kommet utviklingen i forkjøpet, og at det selvfølgelig er nødvendig å stadfeste disse juridisk.¹⁵³

Ved å trekke frem «stabile juridiske normer», refererer Krasjeninnikov til de foreslåtte sosiale grunnlovsendingene som ble satt i gang da koronapandemien inntraff. Her fremmes en

¹⁵² Виктор Юрьев. 2020. «Поправки востребованы. Почему сегодня актуальны изменения в Конституции?» *Argumenty i Fakty*, 30. mai,

https://aif.ru/politics/constitutional_amendments/popravki_vostrebovany_pochemu_segodnya_aktualny_izmeneniya_v_konstitucii (Oppsøkt, 07.08.2021)

¹⁵³ Ibid.

forståelse av at det er disse grunnlovsendringene som har bidratt til at staten både kunne føre en rettferdig «velferdspolitik» og støtte næringslivet. Vi ser altså her at både Krasjeninnikov og Klisjas bruker håndteringen av pandemien til å bygge opp interessen for folkeavstemningen.

I denne fasen omtales andre endringer i langt mindre grad eller nevnes overhodet ikke. Det var for eksempel ingen av lederne i arbeidsgruppen som i sine omtaler av folkeavstemningen (i «Rossijskaja gazeta» og «Argumenty i Fakty») nevnte endringen som åpnet for at Putin i prinsippet kunne sitte frem til 2036.

Om selve prosedyren for denne avstemningen, der folk ikke kunne ta stilling til enkeltforslag, men måtte velge om de vil stemme ja eller nei til hele pakken med lovendringer, sa Krasjeninnikov i et intervju med avisen «Rossijskaja gazeta» følgende:

Поправки носят целостный характер - это комплексная донастройка государственного механизма. Результат будет виден, если принятые меры будут реализовываться в комплексе.

Endringene er av en helhetlig karakter – dette er en omfattende justering av statsmekanismen. Resultatet vil [først, AK] bli synlig hvis tiltakene iverksettes som en helhet.¹⁵⁴

I samme intervjuet sa Krasjeninnikov også:

[...] последнее слово за гражданами. Такова процедура. Изменения в Основной закон вступают в силу только, если поправки получили поддержку граждан в ходе общероссийского голосования.

[...] borgerne har siste ord. Slik er fremgangsmåten. Grunnlovsendringene trer bare i kraft hvis de får støtte fra borgerne i den all-russiske folkeavstemningen.¹⁵⁵

Ved å presentere grunnlovsendringene til befolkningen som en slags enhetlig mekanisme, dempes oppfatningen om at en faktisk mulighet til å velge har blitt fratatt folket. Krasjeninnikov fremmer her en idé om at folk må vurdere denne grunnlovsreformen i sin helhet og ikke konsentrere seg om de enkelte endringsforslagene. Samtidig understreker han (i likhet med Putin) at det er borgerne som har endelig myndighet til å godta eller forkaste denne reformen.

Sentrale ideer i Khabrievs, Klisjas og Krasjeninnikovs uttalelser

¹⁵⁴ Владислав Куликов. 2020. «Павел Крашенинников: Последнее слово - за гражданами.» *Rossijskaja gazeta*, 18. juni, <https://rg.ru/2020/06/18/pavel-krasheninnikov-poslednee-slovo-za-grazhdanami.html> (Oppsøkt, 03.09.2021)

¹⁵⁵ Ibid.

Formålet med gjennomgangen av uttalelser fra de tre lederne i arbeidsgruppen har vært å se hvilke oppfatninger de legger til grunn når de uttaler seg om endringsforslagene fremmet både av Putin og andre aktører. Etter å ha gjennomført en empirisk gjennomgang av materiale, har jeg, på samme måte som i analysen av Putins uttalelser, plukket ut de ideene jeg mener er mest sentrale i deres oppfatning av grunnlovsreformen:

Hovedendringer i grunnloven	Sentrale ideer i Khabrievs, Klisjas og Krasjeninnikovs uttalelser:
Endringer i maktforholdene mellom president og den føderale forsamlingen	<ul style="list-style-type: none"> ➤ Vil styrke maktfordelingen ➤ Vil sikre en bedre maktbalanse
Endringer innenfor den føderale strukturen	<ul style="list-style-type: none"> ➤ Vil bidra til en mer effektiv drift av sosiale tjenester ➤ Vil forbedre samhandlingen mellom sentrum og regionene ➤ Vil hindre «uformelle» bindinger til lokale myndigheter
Endringer innenfor domstolene	<ul style="list-style-type: none"> ➤ Vil hindre at dommere misbruker sin makt og posisjon ➤ Vil opprettholde dommernes evne til å løse saker uavhengig
Grunnlovens forrang over internasjonal rett	<ul style="list-style-type: none"> ➤ Internasjonal rett skal fortsatt stå over russiske lover, men ikke over Grunnloven ➤ Mulighet til å søke rettslig beskyttelse i Den europeiske menneskerettsdomstolen opprettholdes
Sosiale endringsforslag	<ul style="list-style-type: none"> ➤ Vil sikre at statens sosiale forpliktelser oppfylles
Verdibaserte endringsforslag	<ul style="list-style-type: none"> ➤ Vil samlet sett bidra til å forsterke Russlands suverenitet
Teresjkovas forslag	<ul style="list-style-type: none"> ➤ «Tilleggssikkerhet» for å bevare landets stabilitet ➤ Landets innbyggere vil avgjøre om Putins presidentperioder skal nullstilles eller ikke

4.3 Maktelites diskurs om grunnlovsreformen

I lys av det analytiske rammeverket har formålet med analysen vært å avdekke den strukturerende idé om grunnlovsreformen som eliten gir uttrykk for. Som nevnt i kapittel 3, definerer Laclau og Mouffe diskurs som en strukturert helhet av utsagn innenfor et bestemt område, og alle tegnene som inngår i en diskurs, er momenter i et system. Man kan si at både grenser og struktur i elitens diskurs om grunnlovsreformen ble etablert under Putins tale den

15. januar 2020. Putins hovedbegrunnelser for grunnlovsreformen i denne talen var et behov for å øke effektiviteten til landets institusjoner, styrke suvereniteten, sikre velstand og stabil utvikling i landet. Samlet etablerte Putins ideer en bestemt måte å snakke om og forstå grunnlovsreformen på, og vi ser at alle de tre lederne i arbeidsgruppen trekker mot den samme forståelsen av grunnlovsreformen.

Gjennomgangen av Taliya Khabrievas uttalelser viser at de ideene hun legger til grunn for sine uttalelser skriver seg inn i en *Putins-diskurs* om grunnlovsreformen. I sine uttalelser fremmer hun en oppfattelse om at de politisk orienterte endringsforslagene som ble fremmet av presidenten er med på å styrke demokratiet. På samme måte som Putin, er Khabrieva også opptatt av å styrke landets suverenitet. Det gir hun uttrykk for i sin uttalelse om verdibaserte endringsforslag, som ifølge henne er med på å styrke statens suverenitet. Når Khabrieva uttaler seg om de sosiale endringsforslagene og nullstillingen av Putins presidentperioder, fremmer hun en oppfatning om bedre levestandard og stabilitet i landet.

I likhet med Khabrieva, ser vi at ideer i Andrej Klisjas uttalelser også trekker mot Putins forståelse av grunnlovsreformen. Det ser vi for eksempel i hans uttalelse om endringsforslag som gjelder utnevning av regionale statsadvokater, som ifølge Klisjas vil gjøre arbeidet til rettshåndhevende myndigheter mer transparent og mer ansvarlig overfor befolkningen. Videre gir Klisjas uttrykk for at det er viktig å styrke landets suverenitet for å hindre Vesten å frarøve dem selvbestemmelsesrett over sine interne affærer. Ideen om å beskytte landets suverenitet kommer også frem under hans senere uttalelser om grunnlovsendringene. Når det gjelder de sosiale endringsforslagene, så mener Klisjas at det å nedfelle statens sosiale forpliktelser i grunnloven vil forbedre innbyggernes velferd.

Gjennomgangen av Pavel Krasjeninnikovs uttalelser viser at han også snakker ut fra Putins forståelse av grunnlovsreformen. Når Krasjeninnikov uttaler seg om Putins foreslåtte endringsforslag, legger han (i likhet med Khabrieva og Klisjas) til grunn de samme argumentene som presidenten, og med det fremmer han samme syn på grunnlovsreformen. En slik idé sammenheng ser vi for eksempel i hans uttalelse om Putins grunnlovsforslag om å utarbeide et enhetlig system av prinsipper for den offentlige myndighet, som ifølge Krasjeninnikov vil bidra til å skape et effektivt samspill mellom føderale og regionale myndigheter. Selv om Krasjeninnikov ikke anser alle verdiorienterte endringsforslag som nødvendige, er han likevel enig om at landets suverenitet må styrkes. Når Krasjeninnikov

omtaler sosialorienterte endringsforslag, så legger han til grunn en idé om at disse endringene vil garantere en rettferdig «velferdspolitik» og en tryggere fremtid.

Det at alle de tre lederne i arbeidsgruppen trekker mot en Putins-diskurs om grunnlovsreformen, peker på forbindelsen mellom «statsoverhode» og «de underordnede». Som nevnt tidligere, beskriver Laclau og Mouffe i sin teori at i diskurser finnes det alltid noen bestemte posisjoner som subjekter kan innta, og til disse posisjonene fester det seg noen forventninger om hva man kan si og ikke kan si. Analysen viser at alle de tre ledere er svært samstemte i sin oppfatning av og i sine uttalelser om grunnlovsendringene fremmet av Putin. Med dette opprettholder de klare grenser for det tillate i posisjonen som underordnede.

Samtidig kan det sies at grensene for det tillate «løses» litt opp når ledelsen i arbeidsgruppen vurderer endringsforslag fremmet av andre aktører. Det ser vi for eksempel i Krasjeninnikovs uttalelser om verdiorienterte endringsforslag hvor han går imot forslag om å innlemme Gud i grunnloven og å stadfeste ekteskapet som en heterofil samlivsform. Siden disse forslagene er fremmet av andre aktører, og ikke av Putin selv, overskrider Krasjeninnikov ikke sin myndighet som underordnet. Han innser tydeligvis at på dette nivået finnes det muligheter for å påvirke utformingen av grunnlovsendringer, og han bruker dem. Men det at ledelsen i arbeidsgruppen i sin endelige vurdering av de verdiorienterte endringsforslagene velger å legge ideen om å styrke landets suverenitet til grunn, viser at de har blitt enige om å fremme et felles syn i denne saken. Det vil si å gjennomføre grunnlovsreformen innenfor de rammene som ble fremsatt av Putin. På denne måten har Putins ideer om grunnlovsreformen blitt fremhevet som sentrale i utformingen av grunnlovsendringer, mens andre forskjeller i gruppen har blitt ignorert. Og det er dette Laclau og Mouffe mener med at gruppedannelse er en reduksjon av muligheter.

I sin utforming av grunnlovsendringene har arbeidsgruppen ikke bare fremhevet Putins ideer om grunnlovsreformen som sentrale. Gruppen har også bidratt til å videreutvikle idéer først fremsatt av Putin. Et eksempel på det er endringer innenfor den føderale strukturen hvor presidenten får større myndighet overfor statsadvokat og riksadvokat. Det at utformingen av grunnlovsendringer endte opp med nullstilling av Putins presidentperioder, ble fremstilt av eliten som uventet og ikke planlagt. Av pragmatiske grunner ble det bestemt å beholde dette forslaget (fra Teresjkova). Vi ser at nullstillingen i elitens uttalelser om grunnlovsreformen senere tones ned betraktelig eller ikke er tema i det hele tatt. Vi ser også at i den tredje fasen, under pandemien, vektlegges de sosiale endringsforslagene stadig sterkere.

5 Den liberale diskursen

Oppgavens andre del søker å kartlegge hvordan de opposisjonelle fra den liberaldemokratiske retningen reagerer på det regimet sier og gjør med hensyn til grunnlovsreformen. For å kartlegge den liberaldemokratiske diskursen, har jeg valgt å fokusere på de mest sentrale og aktive¹⁵⁶ aktører. Disse er etter min oppfatning Aleksej Navalnyj, Vladimir Milov, Ilja Jasjin og Dmitrij Gudkov. Analysen tar også for seg uttalelser av Grigorij Javlinskij og Sergej Mitrokhins fra det sosialliberale partiet «Jabloko».

Til sammen representerer disse aktørene den liberaldemokratiske tendensen, men i sin motstand mot Putin-regimet fremstår noen av disse som mer radikale, mens andre er mer moderate. Når jeg vurderer hvem som bør analyseres sammen og hvem som bør analyseres for seg av de liberale, velger jeg å la dem som bruker de samme argumentene i diskusjonen omkring grunnlovsendingene, bli behandlet sammen, mens de som bruker forskjellige argumenter, behandles hver for seg. Dette kapittelet vil derfor bestå av tre deler. I første delen analyseres uttalelser av Aleksej Navalnyj, Vladimir Milov og Ilja Jasjin. Deretter kartlegges uttalelser av Grigorij Javlinskij og Sergej Mitrokhin. Uttalelser av Dmitrij Gudkov behandles til sist.

5.1 Analytisk tilnærming og valg av analysemateriale

Om vi trekker en parallell til Laclau og Mouffes diskursteori, så ønsker jeg (på samme måte som i analysen av elitediskursen) å avdekke den strukturerende idé om grunnlovsreformen som de opposisjonelle fra den liberaldemokratiske retningen gir uttrykk for. Samtidig ønsker jeg også å belyse hvor de opposisjonelle står i motsetning til hverandre og hvor de implisitt står side om side når de uttaler seg om grunnlovsreformen.

Analyseperioden strekker seg, på samme måte som i analysen av makteliten, fra den 15. januar 2020 til folkeavstemningen over grunnloven 1. juli 2020, og er delt i de samme tre fasene. Under den første fasen vil jeg først se nærmere på hvordan de opposisjonelle omtaler selve ideen om å endre grunnloven fra 1993, før jeg deretter fokuserer på deres konkrete

¹⁵⁶ Dette er en tidsperiode hvor de liberale stod overfor mange interne utfordringer, og presset fra regimet var stort. Det liberale partiet Partija Narodnoj Svobody «PARNAS» (opprettet i 2010 og ledet av Vladimir Ryzjkov, Mikhail Kasjanov og Boris Nemtsov, som ble drept i 2015) gikk over ende, mens det sosialliberale partiet «Jabloko» ble marginalisert. I tillegg ble «FBK», stiftet i 2011 av Aleksej Navalnyj, registrert som «agent» i september 2019 (etter at den såkalte «utenlandsk agent»-loven ble innført i 2012). Hensikten var å få avvirket FBK gjennom bøter, stigmatisering og arrestasjoner. FBK ble lagt ned i juli 2020. Denne oppsummeringen er basert på Geir Flikke. *Russlands rebeller. Protest og reaksjon i Putins Russland (2011-2020)*. Oslo: Cappelen Damm Akademisk. 2020. S. 236 - 240

handlingsstrategier. Under den andre fasen vil jeg kartlegge deres reaksjon på Teresjkovas forslag den 10. mars 2020. Under den tredje fasen vil jeg analysere deres syn på folkeavstemningen over grunnloven den 1. juli 2020.

For å kartlegge synspunkter på grunnlovsreformen på den liberaldemokratiske siden, bruker jeg, som nevnt innledningsvis, for det meste sosiale medier og *YouTube*-kanaler. I noen tilfeller innhenter jeg også informasjon fra andre nettsteder som *Meduza.io*, *Bbc.com*, *zona.media* (*Mediazona*), *Novayagazeta.ru* og *OVD-Info.org*.

Analysen er basert på uttalelser og kommentarer: (12 av Aleksej Navalnyj, 7 av Vladimir Milov, 10 av Ilja Jasjev, 18 av Jabloko og 14 av Dmitrij Gudkov).

5.2 Tekstanalyse

5.2.1 Aleksej Navalnyj, Vladimir Milov og Ilja Jasjevs uttalelser

En gjennomgang av Navalnyj, Milov og Jasjevs uttalelser søker å belyse hvilken virkelighetsoppfatning de legger til grunn når de uttaler seg om Putins grunnlovsreform. Når Navalnyj og Milov snakker om grunnlovsreformen, omtaler de betydningen av de foreslåtte grunnlovsendringene i sin helhet. Jasjev, derimot, er mer konkret, og snakker om de enkelte grunnlovsendringene i større grad. For å gjøre analysen mest mulig oversiktlig, har jeg forsøkt å trekke ut de mest fremtredende ideene som kommer frem av deres utsagn.

Putin vil beholde makten på «livstid»

Putins planer om å endre grunnloven, etterfulgt av regjeringens avgang, utløste en stor debatt også blant de opposisjonelle. Men i motsetning til makteliten ble disse endringene omtalt av dem som en ny form for manipulasjon, og ikke som en «revolusjon ovenfra». Det de ikke helt forsto var: hvorfor ble disse endringene satt i gang akkurat nå, og hva Putin konkret ville oppnå med dette.

Navalnyj uttalte for eksempel i en *YouTube*-video at grunnlovsendringene ble presentert i en form som ga inntrykk av at presidentembetet ville få mindre innflytelse, at Nasjonalforsamlingens fullmakter ville bli videre og at et slags statsråd av en mer kompleks

karakter ville dukke opp.¹⁵⁷ Men de foreslåtte endringene var særdeles lite gjennomtenkt og fullstendig uten grunnlag i faglig vurderinger, påpeker Navalnyj. Ifølge Navalnyj måtte det ha skjedd noe som fikk Putin til å ta grep og handle raskt, og Navalnyj utdypet denne tanken på følgende måte:

для Путина неопределенность в аппарате – она губительна. Просто люди ничего не будут делать. Они тебя не будут слушаться, они тебя не будут воспринимать – если они не понимают в чём твой план. Поэтому я убеждён в том, [...] что просто была потребность [...] дать сигнал элитом своим, что ребята, не «дёргайтесь», я остаюсь у власти и буду пожизненным президентом.

usikkerheten i apparatet er ødeleggende for Putin. Folk vil ikke gjøre noe. De vil ikke høre på deg, de vil ikke ta deg på alvor, hvis de ikke forstår hva planen din er. Derfor er jeg overbevist om [...] at det rett og slett var et behov for å gi et signal til eliten hans om at de ikke trengte å «stresse» – jeg [= Putin, AK] forblir ved makten og vil være president på livstid.¹⁵⁸

I samme YouTube-video sa Navalnyj også:

[...] эти поправки, они Путину собственно не дают ничего. Они расширяют его полномочия, но цели то своей он не достигает. Он не становится пожизненным лидером. Никакого мощного Госсовета пока мы не видим [...]. Вообще непонятно что это такое Госсовет. Но я думаю, что будет несколько операций.

[...] disse grunnlovsendringene gir faktisk Putin ikke noe. De utvider fullmaktene hans, men han når jo ikke målet sitt. Han blir ikke en leder på livstid. Foreløpig ser vi ikke noe mektig statsråd [...]. Det er ikke klart hva statsrådet er i det hele tatt. Men jeg tror det blir flere operasjoner.¹⁵⁹

Som nevnt innledningsvis, skriver Hale at når systemets viktigste maktaktører forutser presidentens avgang, kan de begynne å posisjonere seg for enten å få makt selv eller for å alliere seg med den mest sannsynlige etterfølgeren.¹⁶⁰ Putin var på ingen måte i en «lame-duck»-posisjon. Det gjensto fire år til hans presidentperiode ville utløpe og ingen etterfølger var blitt utpekt. Men det var stor usikkerhet hos eliten om hans fremtidige planer i politikken. Og når systemets viktigste maktaktører mangler tilgang på informasjon, vil de naturligvis forsøke å få innsyn i hva som skjer bak kulissene i Kreml på egen hånd. Det fører til at forskjellige rykter og spekulasjoner sprer seg og danner grunnlag for ulike grupperinger, konflikter og allianser i jakten på en arvtager. Jo nærmere Putin kommer 2024, jo større konfliktnivå innad

¹⁵⁷ Алексей Навальный. 2020. «Путин меняет Конституцию, о правительстве Мишустина, Алена Водонаева — враг России.» *YouTube*, 23. januar, <https://www.youtube.com/watch?v=wmD9mbd4brQ&t=828s> (Oppsøkt, 10.05.2020) se fra 14:30

¹⁵⁸ Ibid. Se fra 11:00

¹⁵⁹ Ibid. Se fra 19:30

¹⁶⁰ Henry E. Hale. 2020. «Putin's End Game?» *Ponarseurasia.org*, 11. mars, <https://www.ponarseurasia.org/putin-s-end-game/> (Oppsøkt, 18.12.2020)

maktapparatet kan han forvente. Og det er akkurat dette som ifølge Navalnyj er ødeleggende for Putin. I sitatet viser Navalnyj at Putin forsto at det å holde alle kortene tett til brystet om sine planer angående presidentvalget i 2024 ikke bidrar til å opprettholde stabilitet i den «vertikale maktstrukturen». Ifølge Navalnyj valgte Putin derfor å ikke vente og kom i talen 15. januar med et forslag som skulle vise eliten at han ikke har tenkt å gi seg i 2024.

Selv om Navalnyj er overbevist om at Putins hovedformål med grunnlovsreformen er å beholde makten og å forbli president på livstid, er det fortsatt uklart for Navalnyj hvordan dette «prosjektet» er tenkt gjennomført.

Når Milov uttaler seg om Putins foreslåtte grunnlovsendringer, er han mer forsiktig enn Navalnyj med å trekke klare konklusjoner. I en kronikk publisert i den uavhengige russiske nettavisen «The Insider» 16. januar 2020 skriver Milov:

[...] какая точно это будет система, из послания Федеральному Собранию ничуть не ясно. Ясно одно: Путин хочет создать новую систему сдержек и противовесов, чтобы не допустить потери собственного влияния, причем посылает явный сигнал – я буду формировать эту систему сам, и еще подумая, как именно.

[...] av Putins tale til den føderale forsamling, fremgår det ikke nøyaktig hva slags system det vil bli. En ting er klart: Putin ønsker å danne et nytt styringsform bygget på maktfordelingsprinsippet, en styringsform som vil hindre tap av hans egen maktinnflytelse, og som sender et tydelig signal – jeg vil danne dette systemet selv etter at jeg har tatt en endelig beslutning.¹⁶¹

Milovs mener, i likhet med Navalnyj, at hovedgrunnen til disse grunnlovsendringene er Putins ønske å beholde makten i sine hender. Men i motsetning til Navalnyj er han ikke så sikker på at Putin gjør dette for å bli sittende som president på livstid. I sitatet fremmer Milov en oppfatning om at Putin ennå ikke har bestemt seg for hva han kommer til å gjøre etter 2024, men at han prøver å sikre seg maksimalt handlingsrom og å holde flest mulig løsninger åpne.

Ideen om at Putin ønsker å beholde makten på livstid kommer også til uttrykk i Jasjins uttalelser. I en YouTube-video, sier for eksempel Jasjin:

Суть так называемых реформ Путина в том, что он решил править нашей страной до конца своих дней. С помощью конституционной реформы Госсовет должен превратиться в своего рода сверх-орган власти, который окажется выше президентского института и парламента. Дело видимо в том, что [...] он хочет стать вождём, который занимается чем хочет и не несёт вообще никакой

¹⁶¹ Владимир Милов. 2020. «Путин запаниковал. Владимир Милов о том, почему президент реформирует Конституцию задолго до выборов – 2024.» *The insider*, 16. januar, <https://theins.ru/opinions/vladimir-milov/196535> (Oppsøkt, 12.04.2022)

ответственности перед страной [...]. И разумеется Путин сохранит контроль над силовым блоком и судебной системой [...] чтобы никому не пришлось в голову устроить дворцовый переворот.

Hensikten med Putins såkalte reformer er at Putin har bestemt seg for å styre landet vårt på livstid. Ved hjelp av konstitusjonelle reformer vil statsrådet bli til et slags øverste maktorgan, som vil få høyere status enn presidentinstitusjonen og parlamentet. Tilsynelatende ønsker [...] han å bli den øverste leder som gjør det han vil og ikke bærer noe ansvar overfor landet i det hele tatt [...]. Og selvfølgelig vil Putin beholde kontrollen over forsvaret, maktinstansene og rettsvesenet [...] slik at ingen kan tenke seg å foreta et statskupp.¹⁶²

I motsetning til Navalnyj og Milov, fremmer Jasjin her en oppfatning om at Putin ved hjelp av reformen ønsker å omgjøre statsrådet til et slags «politbyrå». «Politbyrå» var det øverste organ i det sovjetiske kommunistpartiet, et organ som i teorien hadde kontrollen bare over partiet, men i praksis styrte hele landet fram til 1991. Jasjin mener at Putins fremtidsplan er å lede statsrådet og fortsatt trekke i trådene uten å bære noe ansvar. Noe lignende hadde blitt gjennomført av den tidligere kasakhstanske president Nursultan Nazarbajev i 2019.¹⁶³

Ideen om at Putin bruker grunnlovsreformen til å omgjøre statsrådet til et slags øverste maktorgan kommer på et senere tidspunkt også til uttrykk i Navalnyjs uttalelser. Da Navalnyj i mars 2020 for eksempel ble spurt om hvorfor det er så mye snakk om tradisjonelle russiske verdier i forbindelse med grunnlovsendringene, mens ingen snakker om Putin og hans presidentperiode, uttalte Navalnyj følgende:

[...] они вносят тысячу поправок и мне кажется самое главное там поправка про Госсовет [...], но мы не знаем точно сейчас [...]. И для того, чтобы за него проголосовали и его не обсуждали, вот сейчас и происходит вот это всё с Богом и со всём остальным.

[...] de foreslår tusen grunnlovsendringer og jeg tror at det viktigste endringsforslaget er forslaget om Statsrådet [...], men akkurat nå vet vi ikke sikkert [...]. Og for at folk skal stemme for dette, men ikke diskutere, skjer derfor alt dette nå – diskusjoner om å grunnlovfeste Gud og alt det andre.¹⁶⁴

¹⁶² Илья Яшин. 2020. «Путин решил править вечно. Технология переворота.» *YouTube*, 17. januar, https://www.youtube.com/watch?v=SB_Pi0s77LU (Oppsøkt, 05.02.2020) se fra 1:45

¹⁶³ Nursultan Nazarbajev som var president i Kasakhstan i nesten 30 år, overlot den formelle makten til Kassym - Jomart Tokajev i 2019. Samtidig beholdte Nazarajev en særstilling i landet med tittelen *landsfader*, og han fortsatte å spille en sentral rolle i landets politikk fram til de omfattende demonstrasjonene og voldelige sammenstøt mellom statlige sikkerhetsstyrker og demonstranter i Kasakhstan i januar 2022.

¹⁶⁴ Алексей Навальный. 2020. «Зачем врут о коронавирусе, как узбек разоблачил ФСБ, бог в Конституции.» *YouTube*, 5. mars, <https://www.youtube.com/watch?v=WDirZ75ut84&list=PLuC5xx2khuqcyGwNk89PP1ZbQ7KIRyvwS&index=27&t=4037s> (Oppsøkt, 07.05.2022) se fra 57:00

Navalnyj mener her at ved å dra inn i grunnloven forskjellige verdiorienterte endringsforslag ønsker Kreml å skape mye støy. Det er fordi at når folk krangler og prøver å ordne opp i ting, er det mye lettere for makteliten å få gjennom andre grunnlovsendringer (som tjener deres egne interesser som f.eks. endringen om Statsrådet) i det stille. Av sitatet kan man slutte at Navalnyj ikke lenger er skråsikker på at Putins hovedformål med reformen er å bli sittende som president på livstid.

Handlingsstrategi

Liberalernes reaksjon på reformen var blandet. En del var villige til å forsvare grunnloven av 1993 og tok til orde for mobilisering av befolkningen, gateprotester og andre aktive handlinger. Andre derimot ga uttrykk for at den gjeldende grunnloven ikke var verdt å forsvare, og inntok en nøytral stilling. En analyse av Navalnyjs og Milovs uttalelser viser at de tilhørte den sistnevnte gruppen.

Navalnyjs hovedargument gikk ut på at opposisjonen burde konsentrere sine krefter om å bekjempe Putin-regimet heller enn å forsvare grunnloven. I en kort melding publisert på hans Twitter-konto, kommer Navalnyj inn på kjernen i hvordan han ser på grunnloven av 1993:

Что касается [...] предлагаемых акций "в защиту Конституции". Конституция РФ - омерзительна. В ней заложен механизм узурпации власти. По этой конституции у нас всё отняли - от выборов до пенсий - и дальше хотят отнимать. Не надо её защищать.

Når det gjelder [...] forslag om protestaksjoner «til forsvar for grunnloven». Den russiske føderasjonens grunnlov er ekkel. Den inneholder en mekanisme for ulovlig tilranelse av makten. Ved hjelp av denne grunnloven er alt blitt tatt fra oss – fra valg til pensjoner – og de ønsker å fortsette å ta fra oss. Grunnloven kan ikke forsvares.¹⁶⁵

I sitatet legger Navalnyj til grunn at den gjeldende grunnloven, som ble vedtatt under Boris Jeltsins styre i 1993, åpner for maktmisbruk. Navalnyj peker her på en maktfordeling mellom den lovgivende og utøvende makt som gir presidenten svært vide fullmakter, og som svekker Nasjonalforsamlingens makt og innflytelse. Av sitatet fremgår det også at grunnloven under Putins styre fungerer som et «verktøy» for å fremme regimets egne interesser, og ikke for å ivareta borgernes grunnleggende rettigheter. Navalnyj anså altså den gjeldende grunnloven som verdiløs, og så ingen grunn til å bruke krefter på å beskytte den.

¹⁶⁵ Aleksej Navalnyj. 2020. «Uten tittel.» *Twitter*, 17. januar, <https://twitter.com/navalny/status/1218144227894259718> (Oppsøkt, 30.01.2020)

Denne meldingen satte fyr i sosiale medier der mange beskyldte Navalnyj for forræderi og for å spille på lag med Putin. Disse beskyldningene fikk Navalnyj til å forklare sine standpunkter på nytt. I et blogginnlegg sa Navalnyj seg enig i at de to første kapitlene i grunnloven som garanterer borgernes grunnleggende rettigheter og friheter, er utmerkede. Men resten av teksten er formulert slik at det mer eller mindre ikke vil være mulig å overholde de to første kapitlene, la han til. Navalnyjs handlingsstrategi var derfor «ikke å forsvare den mislykkede grunnloven av 1993, men å kjempe mot usurpasjon, og etter seieren vedta en ny grunnlov som i praksis tydelig forbyr å ta kontroll over domstolene, massemediene og parlamentet».¹⁶⁶

Et lignende syn på grunnloven av 1993 er også å finne i Milovs uttalelser. Men hans hovedargument går ut på at «grunnloven *de facto* sluttet å fungere for lenge siden og brukes av myndighetene som en kulle (*dubinka*) etter deres ønsker».¹⁶⁷ I tillegg var det vanskelig for Milov å se et potensiale i befolkningen som kunne bidra til å stimulere felles engasjement og mobilisering. I YouTube-videoen «Hvilken grunnlov trenger vi?», uttrykker han dette på følgende måte:

[...] люди не понимают зачем это нужно, им ещё туда записали [...] индексации пенсий и социальных выплат. Ну русские люди рассуждают как? Ну, хоть что-то полезное с этой паршивой овцы – которая называется наше государство – хоть шерсть клоч. А дальше, всё равно это конституция не действовала, пусть там будет написано чего хочешь.

[...] folk forstår ikke hvorfor dette trengs, og myndighetene har i tillegg skrevet inn [...] i disse grunnlovsendringene forslag om bedre pensjonsvilkår og sosiale ytelser. Og det russiske folk tenker jo hvordan? At det i det minste kommer noe nyttig fra dette sorte får - som vår stat kalles - i hvert fall en ulldott. Og hva kommer til å skje videre, vel, grunnloven fungerte jo uansett ikke, så la dem skrive hva de nå vil.¹⁶⁸

Her hevder Milov at befolkningen stort sett er likegyldig til reformen. Han viser også her at det er nesten umulig for opposisjonen å fordømme de sosialorienterte endringsforslagene, som er avgjørende for flertallet av russerne.

¹⁶⁶ Алексей Навальный. 2020. «Что происходит. Что делать. И нужно ли защищать Конституцию.» *Navalny.com*, 20. januar, <https://navalny.com/p/6289/> (Oppsøkt, 21.08.2021)

¹⁶⁷ Радио Свобода. 2020. «Бешеный путинский принтер.» *YouTube*, 20. januar, <https://www.youtube.com/watch?v=N6kiDU2n-6U> (Oppsøkt, 15.10.2020) se fra 9:50

¹⁶⁸ Владимир Милов. 2020. «Какая Конституция нам нужна?» *Youtube*, 20. mars, <https://www.youtube.com/watch?v=fHqd9VZSGis&list=PLuC5xx2khuqctZ5u2fxpnEATBIMhq56NH&index=3&t=185s> (Oppsøkt 11.05.2020) se fra 7:30

Når det gjelder Jasjin, så tok han til orde for organisering av gateprotester. Han mente at det var viktig å gå ut i gatene og uttrykke sin misnøye med Putins grunnlovsreform offentlig. I en YouTube-video, sier han:

«Очень надеюсь что народ России покажет своё отношение к планам Путина и на избирательных участках и на городских площадях».

«Jeg håper virkelig at folket i Russland vil vise sin holdning til Putins planer både i valglokalene og på gatene i russiske byer».¹⁶⁹

De første protestene mot Putins grunnlovsreform fant sted under den årlige antifascistiske demonstrasjonen i Moskva den 19. januar 2020. Kreml-kritikeren Julia Galiamina forsøkte her å mobilisere også til motstand mot den konstitusjonelle reformen.¹⁷⁰ Om denne marsjen skrev Jasjin på sin Facebook-side at en slik mars er vel og bra, men at det samfunnet trenger er en stor og virkelig masseaksjon.¹⁷¹ Og han annonserte en ny marsj mot endringer i grunnloven den 29. februar, en marsj som tidligere var planlagt for å markere femårsdagen for drapet på opposisjonspolitikeren Boris Nemtsov. «Det vil være en politisk marsj, hvor hovedkravet vil være maktskifte i Russland, og protest mot usurpasjon», skrev Jasjin.¹⁷² Ifølge Jasjin ble denne idéen støttet av Navalnyjs Fond for bekjempelse av korrupsjon «FBK», partiet «Jabloko», «Endringspartiet» ledet av Gudkov og Ksenija Sobtsjak, partiet «PARNAS», partiet «LPR» (*Libertarianskaja Partija Rossiji*), bevegelsen «Solidaritet» og menneskerettighetsorganisasjonen «Memorial».¹⁷³

Demonstrasjonens hovedbudskap var «samlende», og til denne marsjen sluttet seg også nasjonalister og venstreorienterte. Til sammen var det over 30 000 demonstranter som tok til gatene, ifølge Jasjin.¹⁷⁴ Aktivistene ropte slagord som «Russland uten Putin», «Russland vil bli fritt», «gi oss valgrettigheter tilbake», «frihet for politiske fanger» og «mitt Russland sitter i

¹⁶⁹ Илья Яшин. 2020. «Путин решил править вечно. Технология переворота.» *YouTube*, 17. januar, https://www.youtube.com/watch?v=SB_Pi0s77LU (Oppsøkt, 05.02.2020) se fra 5: 10

¹⁷⁰ Meduza.io. 2020. «Повестка не меняется — повестка расширяется. Как прошел марш памяти Маркелова и Бабуровой, который совместили с шествием в защиту Конституции.» *Meduza.io*, 19. januar, <https://meduza.io/feature/2020/01/19/povestka-ne-menyaetsya-povestka-rasshiryaetsya> (Oppsøkt, 11.06.2022)

¹⁷¹ Ilja Jasjin. 2020. «Uten tittel.» *Facebook*, 20. januar, <https://m.facebook.com/yashin.ilya/posts/2756189051101389> (Oppsøkt, 05.12.2021)

¹⁷² Ibid.

¹⁷³ Ibid.

¹⁷⁴ Радио Свобода. 2020. «Моя Россия сидит в тюрьме. Грани времени с Мумином Шакировым.» *YouTube*, 29. februar, <https://www.youtube.com/watch?v=a4zpkK4-NeQ&t=3055s> (Oppsøkt, 15.11.2021) se fra 7:00

fengsel». Det var også en del aktivister som protesterte mot endringene i grunnloven. De samlet seg bak banneret «vi stemmer NEI», mens de også ropte slagordet «Russland vil bli fritt».¹⁷⁵

Her ser vi altså at Jasjevns primære ønske var å arrangere en virkelig massedemonstrasjon mot Putins grunnlovsreform. Men denne marsjen ble ikke presentert som en protest mot grunnlovsendringene, men som en protest mot Putins regime og usurpasjon. Dette tyder på at Jasjevns (og andre liberalere) var klar over at befolkningen stort sett var likegyldige til Putins grunnlovsendringer, og at disse protestinitiativene ikke ville vekke stor offentlig støtte dersom de ble presentert kun som en protest mot grunnlovsendringene.

Det må også nevnes at demonstrasjonen 29. februar var den første (og siste) store protestaksjon som Jasjevns (i første omgang) forsøkte å kanalisere mot grunnlovsreformen. Protestaksjoner foregikk også i andre russiske byer, men i de fleste tilfeller var det små grupper av demonstranter som ikke tiltrakk seg stor offentlig oppmerksomhet. I tillegg ble det i mars måned innført restriktive tiltak begrunnet med faren for spredning av COVID-19-infeksjon, og regionale myndigheter begynte gradvis å forby offentlige arrangementer. I begynnelsen gjaldt forbudet bare protestaksjoner med et stort antall deltakere, men etter hvert ble også enmannsdemonstrasjoner forbudt.¹⁷⁶

Reaksjoner på «nullstilling» av Putins presidentperioder

Om selve nullstillingen av Putins presidentperioder, sa Navalnyj følgende i en YouTube-video 12. mars 2020:

Путина главная идея – остаться на всегда у власти. Ему хотелось сделать элегантный вариант, но он понял, что элегантного варианта не получается [...]. Не работает никакой вариант кроме как остаться у власти на второй, третий [...], какой угодно срок. Потому что он не уверен, что сработает Госсовет. Система вся развалена – люди нищие [...] и система не будет устойчива. Он боится идти в Госсовет, он боится возглавить какую-то другую структуру Совет Безопасности. Потому что понимает, что набрал такое жульё и ворьё, таких безпринципных скотов вокруг себя, что они его уничтожат.

Putins hovedidé er å forbli ved makten for alltid. Han ønsket å lage en elegant variant, men han innså at den elegante varianten ikke finnes [...]. Ingen variant kommer til å fungere bortsett fra å beholde makten som president for en andre, en tredje [...], og for

¹⁷⁵ Bbc.com. 2020. «Boris Nemtsov: Russians march in memory of slain Putin opponent.» *BBC Russian Service*, 29. februar, <https://www.bbc.com/news/world-europe-51690027> (Oppsøkt, 11.12.2021)

¹⁷⁶ Ovdinfo.org. 2020. «Свобода собраний в России на фоне пандемии. Что произошло с 10 марта по 22 апреля 2020 года.» *OVD-info*, fra 10. mars til 22. april, <https://reports.ovdinfo.org/svoboda-sobranij-v-rossii-na-fone-pandemii#1> (Oppsøkt, 10.01.2022)

en hvilken som helst periode. For han er ikke sikker på om statsrådet kommer til å fungere. Hele systemet er ødelagt – folk er fattige [...], og systemet vil ikke være stabilt. Han er redd for å gå til statsrådet eller en annen struktur i Sikkerhetsrådet. Fordi han forstår at han har samlet kjeltringer, tyver og prinsipløst kveg rundt seg, at de kommer til å tilintetgjøre ham.¹⁷⁷

I uttalelsen kommer Navalnyj inn på at Putins primære ønske er å beholde makten over den «vertikale maktstrukturen» som han har klart å bygge i løpet av de siste tjue årene. Men det faktum at Putin gikk med på å nullstille sine presidentperioder viser, ifølge Navalnyj, en stor usikkerhet fra Putins side. Han mener at Putin ikke er sikker på om han klarer å beholde kontrollen over dette maktsystemet hvis han forlater presidentposten etter 2024 for å lede et annet maktorgan. Han gjorde dette i 2008 ved å overlate presidentmakten til sin protesjé Dmitrij Medvedev, mens han selv overtok statsministerposten. Og ifølge mange var det Putin som fortsatt hadde det avgjørende ordet i landets politikk. Men denne tiden markerte perioden (2000-2008) da Putins popularitet var på sitt høyeste. I denne perioden sørget Putin ikke bare for politisk stabilitet, men også et merkbart løft i levestandarden. Og det var klart flertall i befolkningen som gjerne så ham som president også etter 2008.¹⁷⁸

I dag er situasjonen en helt annen. Landet har i lang tid befunnet seg i en situasjon med økonomisk stagnasjon, og som Navalnyj sier i uttalelsen – «folk er fattige». Man kan derfor forvente at misnøyen i befolkningen mot Putin-regimet vil øke, samtidig som Putins popularitet vil fortsette å synke. Ifølge Navalnyj er Putin klar over dette, og frykter for at hans egne kan vende seg mot ham, og han velger derfor å fortsatt sikre sin posisjon. Altså, å beholde full makt etter 2024 som landets president.

Ideen om at Putin ikke stoler på noen fra sine kretser og frykter for et maktkupp, er også å finne i Milovs og Jasjins uttalelser. I et intervju med Radio Svoboda 11. mars 2020, sier for eksempel Milov:

Он все взвесил и понял, что эту конкретную роль он отпускать не хочет. Он не доверяет каким-то другим, даже президентам с ослабленными полномочиями.

¹⁷⁷ Алексей Навальный. 2020. «Обнуление сроков Путина, Симоньян и Кеосаян, “Яндекс” под властью.» *YouTube*, 12. mars, <https://www.youtube.com/watch?v=907xw526Fgk&list=PLuC5xx2khuqdukv2bzu4HnKNBxnwGCyoy&index=1&t=3308s> (Oppsøkt, 25.02.2021) se fra 1:13:40

¹⁷⁸ Helge Blakkisrud. 2009. «Russland: Maktskifte i Kreml.» *NUPI*, 11. januar, <https://www.nupi.no/publikasjoner/innsikt-og-kommentar/hvor-hender-det/hhd-2009/rusland-maktskifte-i-kreml> (Oppsøkt, 12.01.2022)

Han veide alt og innså at han ikke ville gi slipp på akkurat denne rollen. Han stoler ikke på noen andre og heller ikke på presidenter med svekkete fullmakter.¹⁷⁹

I YouTube-videoen 10. mars 2020, uttalte Jasin følgende:

[...] сейчас он гораздо меньше верит собственному окружению и явно боится дворцового переворота. Так что, основная цель вносимых в конституцию поправок – позволить Путину сохранить всю полноту власти после 2024 года».

[...] Han har nå langt mindre tillit til sine egne, og er tydelig redd for en palassrevolusjon. Så hovedmålet med endringene i grunnloven er å la Putin beholde all makt etter 2024.¹⁸⁰

Hva gjør så liberalerne når det nå vil bli mulig for Putin å stille som president og styre landet fram til 2036?

Nullstillingen av Putins presidentperioder skapte sterke reaksjoner blant mange. Navalnyjs tilhengere var for eksempel villige til å gjøre noe, og kom med et forslag om å starte en kampanje «vi stemmer NEI». Men Navalnyj innså at dette ikke hadde noen hensikt. Han påpeker at det som veldig mange ikke har forstått, er at disse grunnlovsendringene allerede har trådt i kraft etter at Putin undertegnet dem. Nå trenger Putin bare å skape inntrykk av at folket støtter reformen, og resultatet av folkeavstemningen er gitt på forhånd – utfallet vil være fullstendig rigget, sa Navalnyj.¹⁸¹ Selv mente Navalnyj at de måtte ramme dem som gjorde Putins nullstilling mulig. I en YouTube-video den 19. mars 2020 sier Navalnyj:

[...] да, Путин опирается на корумпированных силовиков, на продажных судей, на лживых журналистах. Но его главный инструмент, с помощью которого он узурпирует власть – это Единая Россия. Они виновники всего, что происходит в нашей стране [...]. В сентябре пройдут выборы в 28 регионах [...], надо напрячься, поработать и с помощью умного голосования раздавить Единую Россию в каждом из этих регионов.

[...] ja, Putin er avhengig av korruperte sikkerhetstjenestemenn, kjøpte dommere og løgnaktige journalister. Men hans viktigste verktøy, som han tilraner seg makten med, er «Jedinaja Rossija». De er skyldige i alt som skjer i landet vårt [...]. Det vil bli avholdt

¹⁷⁹ Радио Свобода. 2020. «Экономика вечного Путина.» *YouTube*, 11. mars,

<https://www.youtube.com/watch?v=pZjyls4yrrA&t=162s> (Oppsøkt, 23.01.2022) se fra 1:50

¹⁸⁰ Илья Яшин. 2020. «Яшин объяснил поправки Путина в Конституцию РФ.» *YouTube*, 10. mars,

<https://www.youtube.com/watch?v=XR5WUexSTwI> (Oppsøkt, 02.03.2022) se fra 5:20

¹⁸¹ Алексей Навальный. 2020. «Обнуление сроков Путина, Симоньян и Кеосаян, “Яндекс” под властью.» *YouTube*, 12. mars,

<https://www.youtube.com/watch?v=907xw526Fgk&list=PLuC5xx2khuqdukV2bzu4HnKNBxnwGCyoy&index=1&t=3308s> (Oppsøkt, 25.02.2021) se fra 48:10

valg i 28 regioner i september [...], vi må anstrenge oss, jobbe hardt, og ved hjelp av smart stemmegivning,¹⁸² knuse «Jedinaja Rossija» i hver av disse regionene.¹⁸³

Dette sitatet illustrerer at Navalnyjs strategi forble uendret. Han mente fortsatt at de måtte bruke kreftene på å bekjempe Putin-regimet, ikke på å forsvare grunnloven.

Et lignende syn finner man også hos Milov. Det at mange ønsket å uttrykke sin motstand ved å stemme «NEI», ser Milov ikke noe galt i. Men han var imot å bruke ressurser på forsøke å sabotere Putins grunnlovsreform. I en YouTube-video den 20. mars 2020 sa Milov:

Многие люди хотят прийти и выразить им свой негатив. Я не вижу в этом ничего плохого. Но я не думаю что нам сегодня надо тратить наши в общем не безграничные силы на заведомо проигрышную борьбу [...]. Это не тот случай.

Mange ønsker å komme og uttrykke sin negative holdning overfor dem. Jeg ser ikke noe galt i dette. Men jeg tror ikke at vi i dag skal bruke våre ikke ubegrensede krefter på en åpenbart tapt kamp [...]. Dette er ikke det rette tidspunktet.¹⁸⁴

Milov viser her at deltakelsen i folkeavstemningen representerer en kamp som er umulig å vinne. Ved å legge dette til grunn fremmer han en forståelse av at alle spillereglene ved denne folkeavstemningen på forhånd er blitt tilpasset Putin og at utfallet derfor er gitt.

Når det gjelder Jasjin ser vi en endring i hans strategi. Jasjin, som tidligere hadde tatt til orde for mobilisering til gateprotester, kaster nå i annen fase «inn håndkleet» og legger seg på samme linje som Navalnyj og Milov. Dette kommer godt frem i en YouTube-video den 24. mars 2020:

[...] давайте называть вещи своими именами. Конституцию уже изменили и теперь Путину просто нужно сделать вид, что всё это происходит якобы от воли народа [...]. Если хотите моего совета, то не надо в этом участвовать, не помогайте Путину повернуть эту афёру [...]. Нашим с вами ответом на узурпацию власти должен стать настоящий оппозиционный парламент, где Единая Россия лишится большинства. Давайте всерьёз подготовимся к этой битве.

[...] la oss kalle ting ved sitt rette navn. Grunnloven er allerede endret, og nå trenger Putin bare å skape et inntrykk av at alt dette visstnok skjer ut ifra folkets vilje [...]. Hvis dere vil ha mitt råd, så ikke delta i dette, ikke hjelp Putin med denne svindelen [...]. Vårt

¹⁸² Ved smart stemmegivning mener Navalnyj å stemme på andre partiers kandidater enn «Jedinaja Rossija». Hensikten med en slik taktisk stemmegivning er å få færrest mulig representanter for Putins støtteparti inn i regionale parlamenter.

¹⁸³ Алексей Навальный. 2020. «Путин обнулится. Что с этим делать?» *YouTube*, 19. mars, <https://www.youtube.com/watch?v=X4XfgP1TjOs> (Oppsøkt, 21.03.2022) se fra 7:08

¹⁸⁴ Владимир Милов. 2020. «Какая Конституция нам нужна?» *Youtube*, 20. mars, https://www.youtube.com/watch?v=fHqd9VZSGis&list=PLuC5xx2khuqctZ5u2fXpnEATBI_Mhq56NH&index=3&t=185s (Oppsøkt 11.05.2020) se fra 13:50

svar på usurpasjon bør være et reelt opposisjonsparlament, hvor «Jedinaja Rossija» vil miste sitt flertall. La oss på alvor forberede oss på denne kampen.¹⁸⁵

I likhet med Navalnyj, hevder Jasjin her at for å motarbeide Putins planer må kreftene samles til kamp mot Putins støtteparti, ikke på å forsvare grunnloven som i praksis allerede er blitt endret. Samtidig formidler han en forståelse av at det å stemme «NEI» bare vil gjøre det lettere for Putin å gi prosessen og folkeavstemningen et skinn av legitimitet.

Analysen av Navalnyjs, Milovs og Jasjins uttalelser viser altså at de har samme syn på nullstilling av Putins presidentperioder. De er også samstemte i sin oppfatning av at opposisjonen må bruke kreftene sine på å legge grunnlaget for et maktskifte, ikke på å forsøke å stoppe grunnlovsreformen.

Koronapandemi og folkeavstemning om grunnloven

Da Covid-19-pandemien slo ned, rettet liberalerne sitt fokus på utfordringene knyttet til pandemien og nedstengingen av samfunnet. En gjennomgang av videoer fra den første tiden med korona-epidemi viser at spørsmålet om folkeavstemningen kom i bakgrunnen og at opposisjonen i denne fasen ikke maktet å få økt oppslutning om sin regimekritikk.

Et gjennomgangstema i liberalernes uttalelser fra perioden april / mai er at de støtteordningene som myndighetene innførte, i forbindelse med nedstenging av samfunnet, ikke var gode nok. Dette ser vi for eksempel i Milovs YouTube-video den 9. april 2020, hvor han sier at Putin sendte alle på en såkalt «frimåned med lønn», mens mange i realiteten ble tvunget til å søke om ulønnet permisjon. Og folk begynte å gå tom for penger.¹⁸⁶

Navalnyj mente på sin side at alle økonomiske tap for befolkningen og næringslivet burde kompenseres av staten. I sin YouTube-video den 20. april 2020 sier Navalnyj at det er mer enn nok penger i de russiske reservene til å dekke alle krav uten at det går ut over noe annet. Han foreslår å starte en nettbasert underskriftskampanje kalt «5 skritt for Russland» med fem krav til økonomisk støtte:

- Utbetaling av 20 000 rubler til hver voksen og 10 000 rubler til alle mindreårige med en gang.

¹⁸⁵ Илья Яшин. 2020. «Надо ли голосовать за новую Конституцию? За и против.» *YouTube*, 24. mars, <https://www.youtube.com/watch?v=QedNeiZ2Y1s> (Oppsøkt, 28.05.2021) se fra 7:02

¹⁸⁶ Владимир Милов. 2020. «Владимир Милов-коронавирус.» *YouTube*, 9. april, <https://www.youtube.com/watch?v=PcLwYNTtBMw> (Oppsøkt, 23.07.2022) se fra 1:50

- Hvis karantenen fortsetter, utbetaling av ytterligere 10 000 til alle i mai og juni.
- Fjerne betaling for kommunale tjenester fullstendig så lenge pandemien varer.
- Utdeling av 2 billioner rubler til små og mellomstore bedrifter.
- Opphevelse av alle skatter for små bedrifter i ett år.¹⁸⁷

Denne kampanjen samlet til sammen 1 656 461 underskrifter,¹⁸⁸ men fikk ingen innvirkning på myndighetenes beslutninger. Dette kommer godt frem i Jasjevns uttalelse på hans Facebook-side den 11. mai 2020, der han skriver:

По общему числу заболевших наша страна вышла на третье место в мире. А уже сегодня Путин заявил, что начинает снимать ограничительные меры [...]. Если посмотреть на ситуацию глазами Путина, то логика вполне понятна. Люди полтора месяца заперты в своих домах, и у большинства деньги закончились. Если продлевать ограничения, то надо раздать людям какие-то средства, чтобы хоть еды себе купили. Но очевидно, что Путин принял принципиальное решение: денег не давать.

Når det gjelder det totale antallet koronasyke har landet vårt tatt tredjeplassen i verden. Og i dag har Putin kunngjort at han vil begynne å oppheve restriktive koronatiltak [...]. Men ser man situasjonen med Putins øyne, er logikken ganske klar. Folk har vært innesperret i hjemmene sine i halvannen måned, og de fleste har gått tom for penger. Hvis vi utvider restriksjonene, må vi dele ut noen midler til folk slik at de i det minste kan kjøpe mat til seg selv. Men det er åpenbart at Putin tok en grunnleggende beslutning: å ikke gi penger.¹⁸⁹

Her ser vi altså at liberalerne fremstiller situasjonen i landet under pandemien helt annerledes enn makteliten. Der den fremmet en oppfatning om gode støtteordninger og kontroll over spredningen av koronavirusinfeksjon, hevder de opposisjonelle at situasjonen i landet fortsatt er veldig vanskelig. De mener at folk ikke har fått den økonomiske støtten de har rett på, og at manges økonomi er håpløs. Dette samtidig som stadig flere blir smittet av korona.

Under utbruddet av Covid-19 uttaler verken Navalnyj, Milov eller Jasjev seg om Putins grunnlovsreform. Diskusjonen rundt reformen gjenopptas etter at Putin i slutten av mai beslutter at folkeavstemningen om grunnlovsreformen skal gjennomføres den 1. juli 2020.

¹⁸⁷ Алексей Навальный. 2020. «5 шагов для России.» *YouTube*, 20. april, <https://www.youtube.com/watch?v=qTBs07VAkxU&t=286s> (Oppsøkt, 03.05.2022) se fra 5:40

¹⁸⁸ Команда Навального. 2020. «5 шагов для России.» *5steps.vote*, uten dato, https://5steps.vote/?fbclid=IwAR10gESrBBFGcUOI6gsfuiMq4jHNI3L2womrTNU6i7h49RiO3_OpdZ6Bn6Y (Oppsøkt, 15.07.2022)

¹⁸⁹ Ilja Jasjev. 2020. «Uten tittel.» *Facebook*, 11. mai, <https://www.facebook.com/yashin.ilya/posts/3000727093314249%2011%20май%202020> (Oppsøkt, 05.12.2021)

Et gjennomgående tema i de opposisjonelles uttalelser om denne folkeavstemningen er at den ikke representerer et referendum, men en avstemning (en såkalt plebisitt). Altså, en rådgivende avstemning som ikke er omtalt i grunnloven og som heller ikke vil ha noen juridisk kraft. Vi ser at denne idéen stadig går igjen i de opposisjonelles uttalelser etter at Putin første gang erklærte en slik type avstemning i begynnelsen av februar. Dette ser vi for eksempel i Jasjins YouTube-video den 24. mars 2020, der han sier:

Плебисцит этот, даже не упоминается ни в одном законе, юридически такой процедуры не существует [...]. Что это значит на практике? Во первых, нет порога явки [...]. Во вторых, нет закона – нет контроля [...]. И в третьих, поскольку этот самый плебисцит – юридически ничтожная процедура, то в правовом смысле голосование просто ни на что не влияет.

Denne avstemningen (plebisitt) er ikke engang nevnt i noen lov. En slik prosedyre eksisterer juridisk sett ikke [...]. Hva innebærer dette i praksis? For det første er det ingen terskel for valgdeltakelsen [...]. For det andre er det ingen lov – og ingen kontroll (av avstemningen) [...]. Og for det tredje, siden en slik avstemning juridisk sett er en ubetydelig prosedyre, så påvirker stemmegivningen rett og slett ingenting i juridisk forstand.¹⁹⁰

Jasjin sier her at denne folkeavstemningen ikke fremsetter noen terskel for oppmøte. Så selv om oppslutningen skulle bli mindre enn 50 prosent, vil avstemningen allikevel bli godkjent. Dette innebærer at folkets deltakelse vil få liten betydning. Jasjin viser også at prosedyrene for gjennomføring av en slik avstemning ikke er regulert av lovverket. Ved å legge dette til grunn fremmer Jasjin (i likhet med Navalnyj og Milov) en oppfattelse av at Putins støttespillere kan gjøre hva de vil for å tilpasse alle prosedyrene ved denne avstemningen i Putins favør. Det innebærer også at det ikke vil bli mulig å sende observatører til valglokale, fordi det ikke finnes en lovgivning som sier hvordan en observasjon av en plebisitt skal gjennomføres. Av uttalelsen går det også frem at siden denne avstemningen ikke har noen juridisk kraft, så utgjør innbyggerne heller ikke noen kilde til makt i denne prosessen. Det vil si at de ikke har noen myndighet til å godta eller forkaste grunnlovsendringene.

Som vi allerede har sett i gjennomgangen av analyse materialet i den andre fasen, har Navalnyj og Milov samme syn på folkeavstemningen. De sier at alle spillereglene ved folkeavstemningen på forhånd er blitt tilpasset Putin, og at deltakelse i den er en tapt kamp.

¹⁹⁰ Илья Яшин. 2020. «Надо ли голосовать за новую Конституцию? За и против.» *YouTube*, 24. mars, <https://www.youtube.com/watch?v=QedNeiZ2Y1s> (Oppsøkt, 14.06.2022) se fra 4:00

Så hvilken holdning inntok liberalerne i forhold til denne folkeavstemningen som skulle gjennomføres den 1. juli 2020?

Da Jasjin i et intervju med nettavisen «Meduza» den 25. juni 2020 ble spurt om hva han kommer til å råde sine tilhengere til med hensyn til denne folkeavstemningen, svarte han:

Я никого не отговариваю голосовать. Если кому-то хочется это сделать, чтобы совесть была спокойна, это нормально. Но я призываю граждан не воспринимать это голосование всерьез, потому что это заведомо неправовая процедура [...]. Разумный подход — игнорировать это «голосование» и публично разоблачать его фальшивую суть.

Jeg overtaler ingen til ikke å stemme. Hvis noen ønsker å gjøre dette for å få god samvittighet, er det greit. Men jeg oppfordrer innbyggerne til å ikke ta denne avstemningen på alvor, fordi dette åpenbart er en ulovlig prosedyre [...]. Den fornuftige tilnærmingen er å ignorere denne «avstemningen» og fortsette å avsløre dens falske natur offentlig.¹⁹¹

Navalnyj uttalte på sin side, i en debatt med Kreml-kritikeren Maksim Katz den 15. juni 2020, følgende:

Если люди не боятся заразиться и заразить своих родственников, они могут туда пойти. В этом нет ничего плохого. Наша стратегия и заключается: мы не признаём, не ходим или голосуем против.

Hvis folk ikke er redde for å bli smittet og smitte sine pårørende, kan de gå dit. Det er ikke noe galt i det. Vår strategi går jo fortsatt ut på: vi anerkjenner ikke, vi deltar ikke, eller stemmer mot.¹⁹²

Mens Milov, i et intervju med Jevgenij Kiseliiov fra tv-kanalen «Ukraina-24» den 22. juni 2020, sa at:

Навальный занял очень нейтральную позицию по этому голосованию: хотите – ходите, хотите – не ходите. Это ничего не решает, и я с этим полностью согласен.

Navalnyj inntok en veldig nøytral stilling til denne avstemningen: hvis du vil - gå, hvis du ikke vil - ikke gå. Det betyr ingenting, og det er jeg helt enig i.¹⁹³

¹⁹¹ Meduza.io. 2020. «Многие не могут решить, что делать с “обнулением”. Бойкотировать? Или все же голосовать против? Мы попросили людей, чье мнение для нас значимо, дать нам совет.» *Meduza*, 25 juni, <https://meduza.io/feature/2020/06/25/mnogie-ne-mogut-reshit-chno-delat-s-obnuleniem-boykotirovat-ili-vse-zhe-golosovat-protiv-my-poprosili-lyudey-chie-mnenie-dlya-nas-znachimo-dat-nam-sovet> (Oppsøkt, 28.06.2022)

¹⁹² Алексей Навальный. 2020. «Дебаты Кац vs Навальный / бойкот vs голосование против.» *YouTube*, 15. juni, https://www.youtube.com/watch?v=e29p0nWq_dc (Oppsøkt, 20.05.2021) se fra 36:15

¹⁹³ Владимир Милов. 2020. «О Путине, поправках и перспективе - интервью Е. Киселеву.» *YouTube*, 22. juni, <https://www.youtube.com/watch?v=2wbWvpgCwRs> (Oppsøkt, 20.05.2021) se fra 3:10

Her ser vi altså at verken Navalnyj, Milov eller Jasjein oppfordrer sine tilhengere til å boikotte folkeavstemningen, samtidig som de heller ikke støtter ideen om å stemme «Nei». De inntar en nøytral posisjon og lar folk bestemme selv.

Her må det også nevnes at selv om Navalnyjs handlingsstrategi helt fra begynnelsen var å kjempe mot regimet, og ikke bruke tid på å prøve å stoppe grunnlovsformen, ser vi at han allikevel kastet seg over et prosjekt (foreslått av Leonid Volkov) for å sabotere Putins «nullstilling». De oppfordret medlemmer av valgkommisjoner til å undertegne protestbrevet mot gjennomføring av folkeavstemningen under en pandemi, dette som en del av «valgkomitéstreiken». Brevet ble opprinnelig lansert av noen medlemmer av valgkommisjonene selv, men Navalnyjs FBK hovedkontor i Moskva hjalp dem med å sjekke underskriftene. Om lag 500 skrev under, med andre ord en svært lav andel av nesten en million valgkomitemedlemmer. Det er derfor ikke overraskende at aksjonen ikke fikk noen konsekvenser for gjennomføringen av avstemningen.¹⁹⁴

Sentrale ideer i Navalnyjs, Milovs og Jasjeins uttalelser

Analysen viser at den mest fremtredende ideen, som kommer frem av deres utsagn under den første fasen, er at Putin ved hjelp av reformen ønsker å beholde makten på livstid. Analysen viser også at deres reaksjon på reformen, under den første fasen, var blandet. Jasjein tok til orde for mobilisering til gateprotester, mens Navalnyj og Milov uttrykte motvilje mot å bruke ressurser på å forsvare den eksisterende grunnloven.

Analysen under den andre fasen viser at alle tre har samme syn på forslaget om nullstilling av Putins presidentperioder. De fremmer en idé om at hovedårsaken til «nullstillingen» er at Putin ikke stoler på noen og frykter et maktkupp. De er også samstemte i sin oppfatning av at opposisjonen må bruke kreftene på å bekjempe Putin-regimet, ikke på å forsøke å stoppe grunnlovsreformen.

De første månedene i tredje fase retter alle de tre liberalerne sitt fokus på utfordringene knyttet til pandemien og nedstengingen av samfunnet. De kritiserer regimet for mangel på økonomisk støtte til både befolkningen og næringsliv. Etter at Putin besluttet at folkeavstemningen om

¹⁹⁴ Алексей Навальный. 2020. «Самый верный способ саботировать путинское обнуление.» *Navalny.com*, 10. juni, <https://navalny.com/p/6376/> (Oppsøkt, 03.07.2021)

grunnlovsreformen skulle gjennomføres den 1. juli 2020, valgte de tre liberalerne en nøytral strategi. De oppfordret verken til en boikott eller å stemme «Nei». De lot sine tilhengere bestemme selv.

5.2.2 Partiet Jablokos uttalelser

I analysen av Jablokos uttalelser, har jeg, på samme måte som i analysen av Navalnyjs, Milovs og Jasjins uttalelser, forsøkt å trekke ut de mest sentrale ideene som kommer fram i partiets oppfattelse av grunnlovsreformen.

Som nevnt tidligere, har jeg, for å kartlegge meninger som kommer til uttrykk i Jablokos uttalelser om grunnlovsreformen, valgt å konsentrere meg om uttalelser fra partiets grunnlegger Grigorij Javlinskij og Sergej Mitrokhin som sitter i partiledelsen og i Moskvas byduma. Det forekommer også uttalelser fra andre partimedlemmer, men de er brukt i mye mindre grad.

Putin vil beholde makten på «livstid»

Et gjennomgående tema i Javlinskijs uttalelser under den første fasen er at Putins hensikt med reformen er å sementere sin maktbase, som han har bygd i løpet de siste tjue årene. Dette ser vi for eksempel i Javlinskijs blogginnlegg den 15. januar 2020, der han skriver at:

[...] Предложенные изменения Конституции [...] никак не улучшат жизнь в стране. Введение в Основной закон Госсовета и перераспределение полномочий между президентом и парламентом направлено на решение совсем другой задачи – обеспечение формального транзита власти без реальных изменений. Это «сдержки и противовесы», которые не ведут к реальному разделению властей, а создают возможности для вершущечных манипуляций.

[...] De foreslåtte endringene i Grunnloven [...] vil på ingen måte forbedre livet i landet. Innlemming av statsrådet i grunnloven og omfordeling av makt mellom presidenten og parlamentet tar sikte på å løse en helt annen oppgave – å sikre en formell maktovergang uten reelle endringer. Dette er et «checks and balances» som ikke fører til en reell maktfordeling, men skaper muligheter for manipulasjoner på toppnivå.¹⁹⁵

I likhet med Navalnyj, Milov og Jasjin, fremmer Javlinskij her en oppfattelse om at Putins foreslåtte grunnlovsendringene først og fremst dreier seg om å beholde makten, ikke om landets effektive videre utvikling og velstand. Putins hensikt med reformen er ifølge Javlinskij å sikre

¹⁹⁵ Григорий Явлинский. 2020. «Послание: итоги.» *Yavlinsky.ru*, 15. januar, <https://www.yavlinsky.ru/article/poslanie-itogi/> (Oppsøkt, 16.03.2021)

seg maksimalt handlingsrom og å åpne for flest mulig løsninger etter 2024. Ved å legge dette til grunn viser Javlinskij at Putin ikke har tenkt å gi seg etter 2024.

Ideen om at Putin ønsker å beholde makten etter 2024, kommer også til uttrykk i uttalelser fra Mitrokhin. På sin Facebook-side den 15. januar 2020, skriver Mitrokhin:

Путин обнародовал план своего переезда из Кремля в Белый дом. Полная демократия: парламентская республика, народный референдум, доступный интернет. Но итог один: Путин пожизненно.

Putin har offentliggjort en plan for sin flytting fra Kreml til «Det hvite hus». Fullt demokrati: parlamentarisk republikk, folkelig referendum og tilgjengelig internett. Men resultatet er bare: Putin på livstid.¹⁹⁶

Mitrokhin viser her at Putins foreslåtte grunnlovsendringene ble presentert i en form som skulle gi inntrykk av at Nasjonalforsamlingens betydning i det politiske systemet ville bli større og at sivilsamfunnets rolle i landets politiske prosesser ville øke. Men i realiteten prøver Putin ved hjelp av reformen å legge til rette for å beholde makten etter 2024. Ifølge Mitrokhin planlegger Putin å forlate presidentposten for å lede et annet maktorgan og å styre landet på livstid.

Handlingsstrategi

Som vi ser var Jabloko enig med Navalnyj, Milov og Jasjin om at Putins primære ønske var å beholde makten og styre landet på livstid. Men når det kommer til synet på grunnloven av 1993 og valg av handlingsstrategi, befant de seg på forskjellige sider.

Om den gjeldende grunnloven uttalte Javlinskij i sin YouTube-video den 15. januar 2020 at:

Мы считаем, что конституция не смотря на то, что её уже давно в России не выполняют и что принимали её в очень особый момент [...], тем не менее это фундаментальный документ суть которого общественный договор российского народа с государством [...]. И то что бюрократия придумала для того чтобы продвигать свои интересы, нас сегодня никак не устраивает. Поэтому мы предлагаем выработать другие поправки в конституцию.

Vi mener at grunnloven, til tross for at den for lenge siden sluttet å fungere i Russland og at den ble vedtatt på et helt spesielt tidspunkt [...], likevel er et grunnleggende dokument, en essens av den offentlige avtalen mellom det russiske folk og staten [...].

¹⁹⁶ Сергей Митрохин. 2020. «Uten tittel.» *Facebook*, 15. januar, <https://www.facebook.com/smitrohin/posts/pfbid02LLvNJ2pddaoA8sAeqi76nPtLQcyNaRTLXBBRppTm9stybCbDx5VxjYNWAnNBU9kvl> (Oppsøkt, 20.08.2022)

Og dette som byråkratiet har funnet på for å fremme sine interesser, passer oss ikke i dag. Derfor foreslår vi å utarbeide andre endringer i grunnloven.¹⁹⁷

Javlinskij gir uttrykk for at grunnloven av 1993 ble vedtatt etter en hard maktkamp mellom parlament og president (se kap. 2), og at den de facto sluttet å fungerer under Putins styre. Men han anser allikevel grunnloven som statens grunnleggende dokument, og mener at denne ikke må overlates fullstendig i regimets hender. Samtidig sier han ikke at den gjeldende grunnloven må forsvares. Javlinskij fremmer her en idé om at grunnloven må endres, men ikke på den måten Putin ønsker. Han foreslår derfor å utarbeide en egen pakke med grunnlovsendringer.

For å utarbeide endringer til grunnloven, inviterte Jabloko fagfolk med bakgrunn fra jus og statsvitenskap. Men for mange var det fortsatt uklart hva partiet egentlig ønsket å oppnå med dette. Da en journalist fra «Radio Svoboda» i et intervju med partimedlemmet Aleksandr Gnezdilov ironisk spurte om regimet ber Jabloko om å bidra i denne prosessen, (*a vas chto prosiat ob etom?*), svarte Gnezdilov at det i partiet lenge hadde vært forbudt å diskutere offentlige eventuelle endringer i grunnloven. Partiets «førstegenerasjonsmedlemmer» pleide å si at «dere må forstå at de vil utnytte dette (=debatten om å endre grunnloven, AK) for å gjøre ting verre», sa han. Men nå er «Pandoras eske» åpnet, og ingen hindrer oss i å diskutere hvordan et best mulig maktsystem faktisk kan se ut, uttalte Gnezdilov.¹⁹⁸

I februar ble Jablokos forslag til grunnlovsendringer introdusert i de fem regionale parlamentene der partiet hadde sine egne fraksjoner (Moskva, St. Petersburg, Karelia, Pskov og Astrakhan). Forslagene omhandlet maktfordelingen mellom president, nasjonalforsamling, regjering og rettsvesen. Disse endringene reduserte presidentens makt, utvidet nasjonalforsamlingens makt og sikret rettsvesenet uavhengighet.¹⁹⁹

Om disse forslagene skrev Jablokos nestleder Boris Vishnevskij følgende:

Да, эти поправки единокроссы, контролирующие почти все региональные парламенты, вряд ли направят в Госдуму. Но им придётся обсуждать их скрепя сердце, давать слово оппонентам на парламентской трибуне, пытаться возразить [...]. Ну а граждане, считающие эти поправки полезными для себя, увидев, что они блокируются, могут и задуматься о том, как голосовать в следующий раз.

¹⁹⁷ Григорий Явлинский. 2020. «Явлинский: Нужно изменить Конституцию – но не так, как хочет Путин.» *YouTube*, 20. januar, <https://www.youtube.com/watch?v=NFTG5--YXgA> (Oppsøkt, 20.05.2022) se fra 0:30

¹⁹⁸ Радио Свабода. 2020. «Бешеный путинский принтер.» *YouTube*, 20. januar, <https://www.youtube.com/watch?v=N6kiDU2n-6U> (Oppsøkt, 15.10.2020) se fra 4:55

¹⁹⁹ Борис Вишневский. 2020. «Двадцать поправок Яблока.» *Yabloko.ru*, 9. februar, <https://www.yabloko.ru/publikatsii/2020/02/09> (Oppsøkt, 11.05.2022)

Ja, disse endringene vil «Jedinaja Rossija», som kontrollerer nesten alle de regionale parlamentene, neppe oversende til statsdumaen. Men de vil motvillig måtte diskutere dem, måtte gi ordet til motstandere på talerstolen og prøve å argumentere [...]. Mens innbyggere, som anser disse endringene som nyttige for seg selv, kan, når de ser at forslagene blir blokkert, tenke på hvordan de vil stemme neste gang.²⁰⁰

Av Jablokos uttalelser ovenfor kan man slutte at partiet var klar over at deres forslag til grunnlovsendringer (omtalt som Grunnloven av frie mennesker) ikke ville ha noen innvirkning på Putins grunnlovsreform i det hele tatt. Men det partiet ønsket var å skape en offentlig debatt om hvordan en maktfordeling i grunnloven faktisk kunne se ut, og tilby folk sitt alternativ med et håp om økt oppslutning om sin regimekritikk.

Når det gjelder spørsmålet om å demonstrere eller ikke, ser vi at Jabloko (i likhet med Jasjin under den første fasen) tok til orde for mobilisering og gateprotester. Men partiet var ikke helt bestemt på hvilket budskap de skulle formidle på slike gateprotester. Dette ser vi for eksempel i Mitrokhins YouTube-video den 18. januar 2020, hvor han påpeker at:

[...] не очень понятно против чего выступаем, что осуждаем в этих предложениях [...]. Там есть вещи например абсолютно бесспорные для любой оппозиции. Это право утверждения Думой премьер министра, право утверждения министров. Мы с этим тоже не согласны? Когда мы говорим, что Путин хочет остаться у власти пожизненно – ну это всего лишь гипотеза. Он этого не заявил. Если мы выступаем против этого, [...] то выйдем не очень убедительно. Мне кажется, что в этом пакете предложений [...] надо выделить то, что действительно неприемлемо [...]. А именно, верховенство международных договоров над российскими законами – это хотят пересмотреть, а также создание некоего усиленного Госсовета.

[...] det er ikke helt klart hva vi protesterer mot, hva vi fordømmer i disse forslagene [...]. Det er for eksempel endringer som er absolutt udiskutable for alle opposisjonelle. Dette er retten til å godkjenne statsministeren i Dumaen, retten til å godkjenne statsråder. Er vi uenige i dette også? Når vi sier at Putin ønsker å forbli ved makten på livstid, vel, dette er jo bare en hypotese. Han sa ikke dette. Hvis vi kjemper mot dette, [...] så ser vi ikke særlig overbevisende ut. Jeg tror at i denne pakken med forslag [...] er det nødvendig å fremheve det som virkelig er uakseptabelt [...] nemlig forslagene om å endre internasjonale traktaters forrang over russiske lover og forslaget om å opprette et slags styrket statsråd.²⁰¹

I den samme videoen sier han også:

Нашим лозунгом должно быть не «оставьте конституцию в покое совсем», а лозунгом должно быть соблюдение конституции, даже в процессе её изменений

²⁰⁰ Ibid.

²⁰¹ Сергей Митрохин. 2020. «Изменение Конституции // Что это значит для оппозиции.» YouTube, 18. januar, https://www.youtube.com/watch?v=zRGgi9WV_g (Oppsøkt, 15.08.2022) se fra 0:23

[...]. На митингах излагать эти требования очень просто – «даёшь конституционное собрание – до здравствует референдум».

Vårt slagord må ikke være å «la grunnloven være i fred», men at grunnloven skal overholdes – også i prosessen med å endre den [...]. Under gateprotester er det veldig enkelt å formidle disse kravene – «gi oss en konstitusjonell forsamling – lenge leve referendum».²⁰²

Selv om det for liberalere var opplagt at Putins hovedmål med reformen var å beholde makten, var det ifølge Mitrokhin allikevel en strategisk feil å kjempe akkurat mot denne ideen (om Putin på livstid). Dette fordi ingen i begynnelsen av den første fasen kunne fastslå hva Putin konkret ønsket å oppnå med reformen. Mitrokhin mente at opposisjonen ville fremstå mer troverdig om deres budskap var et krav om gjennomføring av grunnlovsreformen i samsvar med loven.

I sitatene legger Mitrokhin til grunn at Putins forslag til grunnlovsendringer er i strid med grunnloven. Mitrokhin viser her at opprettelsen av statsrådet direkte berører grunnlovens kapittel 1 (grunnlaget for det konstitusjonelle system). Mens forslaget om å stadfeste grunnlovens forrang over internasjonale traktater strider med grunnlovens kapittel 2 (individets og innbyggernes rettigheter og friheter). Ved å legge dette til grunn argumenterer Mitrokhin for at Putins forslag til grunnlovsendringer ikke kan revideres av nasjonalforsamlingen (dette fordi nasjonalforsamlingen ikke har myndighet til å endre grunnlovens kapittel 1 og 2). Mitrokhin mener at i en slik situasjon må det innkalles en konstitusjonell forsamling,²⁰³ og at denne må utarbeide et nytt forslag til grunnlov som innbyggere får mulighet til å stemme over i en folkeavstemning. Og det er dette Mitrokhin mener opposisjonen må konsentrere seg om – kreve en konstitusjonell forsamling og et referendum.

Som nevnt tidligere i oppgaven, valgte Jabloko å støtte ideen om å fremstille Nemtsov-marsjen som en protest mot Putins regime og usurpasjon. Under denne marsjen samlet Jabloko seg bak banneret «kjemp for en frihetskonsitusjon» (*boris' za konstitutsiju svobody*), mens de også ropte slagord som «frihet for politiske fanger», «slipp ut», «den beste grunnlovsendringen er Putins avgang» og «å overholde, ikke endre».²⁰⁴

Her ser vi altså at selv om Jabloko utarbeidet sin egen pakke med grunnlovsendringer og krevde å gjennomføre grunnlovsreformen i samsvar med loven, var de også klar over at disse

²⁰² Ibid. Se fra 2:22

²⁰³ Grunnlovens artikkel 135, tilgjengelig på: <https://konstitucija.ru/1993/15/> (Oppsøkt, 11.02.2021)

²⁰⁴ Партия Яблоко. 2020. «"Яблоко" приняло участие в Марше Немцова.» *YouTube*, 29. februar, <https://www.youtube.com/watch?v=Edr3IM3sIYs> (Oppsøkt, 07.08.2022)

protestinitiativene ikke ville vekke stor offentlig støtte dersom de ble presentert kun som en protest mot grunnlovsendringene.

Reaksjon på «nullstilling» av Putins presidentperioder

Når Jabloko uttaler seg om nullstillingen av Putins presidentperioder, har de samme oppfatning som Navalnyj, Milov og Jasjin. Dette ser vi for eksempel i Javlinskij's blogginnlegg den 11. mars 2020, der han skriver at:

[...] Путин пытается решить свою главную проблему – сменяемость власти [...]. Дело в том, что при бездействии и отсутствии инициатив с его стороны он уже сейчас потеряет контроль: нарастает неуверенность, нестабильность, активизируется борьба группировок. Если в этой ситуации Путин не будет ничего предпринимать, он станет «хромой уткой».

[...] Putin forsøker å løse sitt hovedproblem – maktskiftet [...]. Saken er at ved passivitet og mangel på initiativ fra hans side vil han allerede miste kontrollen nå: usikkerhet og ustabilitet vil øke og kampen mellom ulike grupperinger vil bli mer aktiv. Hvis Putin ikke gjør noe i denne situasjonen, vil han bli en «lame-duck». ²⁰⁵

I sitatet viser Javlinskij at Putin er klar over at situasjonen i landet er ustabil, og at systemets viktigste maktaktører når som helst kan vende seg mot ham. Putin velger derfor å nullstille sine presidentperioder for fortsatt å sikre sin posisjon i den «vertikale maktstrukturen» etter 2024.

Når det gjelder Mitrokhin, så uttalte han under avstemningen om grunnlovsendringene i Moskvas byduma den 12. mars 2020 følgende:

Что нам предлагается, какие традиции мы сегодня укрепляем? Это традиции абсолютной монархии, полной несменяемости власти [...]. Ну и давайте вспомним чем это коньчилось [...]. Эта поправка [...] мина замедленного действия. В результате которой от нашей страны может ничего не остаться.

Hva tilbys oss, hvilke tradisjoner styrker vi i dag? Dette er tradisjonene til det absolutte monarki, og maktens fullstendige uavsettighet [...]. Vel, la oss minnes hvordan det endte [...]. Denne endringen [...] er en tidsinnstilt bombe. Som et resultat av dette kan ingenting bli igjen av landet vårt. ²⁰⁶

I uttalelsen fremmer Mitrokhin en oppfatning av at nullstilling av Putins presidentperioder i praksis vil innebære et monarkisk styre. Mitrokhin kommer her med dystre spådommer om

²⁰⁵ Григорий Явлинский. 2020. «Путинские поправки и “обнуление” — вне закона.» *Yavlinsky.ru*, 11. mars, <https://www.yavlinsky.ru/article/vne-zakona/> (Oppsøkt, 14.05.2022)

²⁰⁶ Партия Яблоко. 2020. «Сергей Митрохин: Несменяемость власти уже дважды привела к развалу страны.» *YouTube*, 12. mars, <https://www.youtube.com/watch?v=Qr1551AcEUc&t=10s> (Oppsøkt, 02.05.2020) se fra 0:55

Russland fremtid. Ifølge ham vil en slik mangel på maktskifte føre landet til enda ny kollaps av maktsystemet og et indre kaos som i forrige århundre (han referer her til revolusjonene i 1917 og Sovjetunionens sammenbrudd).

I sitatene ovenfor hevder altså Jabloko at nullstilling av Putins presidentperioder har til hensikt å sikre hans maktposisjon også etter 2024. Samtidig som Putin ikke bryr seg om at den manglende mulighet for maktskifte vil få fatale konsekvenser for Russlands fremtid.

Den 12. mars 2020 bestemte Jabloko å gjennomføre enmannsdemonstrasjoner mot nullstilling av Putins presidentperioder og andre endringsforslag i grunnloven. Enmannsdemonstrasjonene ble holdt ved de regionale parlamentene i mer enn 50 regioner.²⁰⁷ Når det gjaldt deres standpunkt til selve avstemningen, hadde de ennå ikke bestemt seg. Partiets talsmann Igor Jakovlev uttalte for eksempel til avisen «Vedomosti» den 12. mars 2020 at Jabloko ville utarbeide et standpunkt til grunnlovsendringene nærmere avstemningen. Han la til at det «fantas argumenter både for å stemme “Nei”, og for ikke å delta på noen måte».²⁰⁸

Koronapandemi og folkeavstemning om grunnloven

I likhet med Navalnyj, Milov og Jasjin, er Jablokos uttalelser fra perioden april / mai også knyttet til Covid-19-pandemien og nedstengingen av samfunnet. Et gjennomgangstema i Jablokos uttalelser fra denne perioden er at de er svært kritiske til myndighetenes støtteordninger til befolkning og næringsliv.

Jabloko uttrykte helt fra begynnelsen at tiltakene som Putin annonserte i sammenheng med koronavirus-pandemien i mars, var fullstendig utilstrekkelige. Partiet utarbeidet derfor sin egen anti-krisepakke som bestod av fire blokker. Disse var: støtte til helsevesenet, støtte til innbyggere, støtte til små og mellomstore bedrifter, og politiske tiltak – som å avlyse avstemningen over grunnlovsendringer i Grunnloven og å utsette verneplikten.²⁰⁹ Denne pakken med koronatiltak ble sendt til både presidenten, regjeringen og parlamentet. Men

²⁰⁷ Yabloko.ru. 2020. «“Яблоко” проводит акции против узурпации власти более чем в 50 регионах.» *Yabloko.ru*, 12. mars, <https://www.yabloko.ru/news/2020/03/12> (Oppsøkt, 04.05.2022)

²⁰⁸ Vedomosti.ru. 2020. «Обнуление президентских сроков может увеличить явку на голосование по Конституции.» *Vedomosti.ru*, 12. mars. <https://www.vedomosti.ru/politics/articles/2020/03/11/824979-obnulenie-prezidentskih> (Oppsøkt, 09.06.2022)

²⁰⁹ Yabloko.ru. 2022. «“Яблоко” направило президенту, правительству и парламенту программу неотложных мер в условиях пандемии коронавируса.» *Yabloko.ru*. 31. mars, <https://www.yabloko.ru/news/2020/03/31> (Oppsøkt, 09.06.2022)

Jablokos forslag fikk ingen innvirkning på myndighetenes beslutninger. Dette kommer godt frem i Javlinskij's blogginnlegg den 17. april 2020, hvor han skriver at:

правительство решилось выделить на поддержку российской экономики и борьбу с коронавирусом 2,8% ВВП, [...]. Чтобы понять – что это не достаточная помощь людям [...] можно сравнить меры правительства Путина и антикризисные программы других стран: в России — 2,8% ВВП, в Испании — 10,2% ВВП, во Франции — 13,2% ВВП, в Великобритании — 16,5% ВВП [...].

Regjeringen har besluttet å bevilge 2,8 % av BNP [= bruttonasjonalprodukt, AK] for å støtte den russiske økonomien og bekjempe koronaviruset, [...]. For å forstå at dette ikke er nok hjelp til folk, [...], kan man sammenligne tiltakene til Putins regjering og anti-kriseprogrammene til andre land: i Russland - 2,8% av BNP, i Spania - 10,2% av BNP, i Frankrike - 13,2% av BNP, i Storbritannia - 16,5% av BNP [...].²¹⁰

I sitatet gir Javlinskij uttrykk for at Putin valgte å ikke bruke store ressurser på støtteordninger i forbindelse med nedstengingen av samfunnet. Her viser Javlinskij at den økonomiske støtten som Putins regjering bevilget bare er en fjerdedel av det den burde ha vært. Ifølge Javlinskij er myndighetene opptatt av å skape inntrykk av at folk får økonomisk støtte. Men i realiteten er både befolkningen og næringslivet overlatt til å overleve på egen hånd.

Ideen om at myndighetenes koronastøtteordninger ikke var gode nok og at folk måtte klare å overleve på egen hånd er også å finne i Mitrokhins uttalelser. Under et digitalt møte i Moskvas byduma den 27. mai 2020 sa for eksempel Mitrokhin at «mange små bedrifter befinner seg nå på randen av være / ikke være. Ja, det er truffet noen støttetiltak [...], men de kveles av eiendomsskatt».²¹¹

Etter at det ble besluttet at folkeavstemningen om grunnlovsreformen skulle gjennomføres den 1. juli 2020, vendte Jabloko sitt fokus fra koronasituasjonen tilbake mot grunnlovsreformen. I likhet med Navalnyjs, Milovs og Jasjevskis uttalelser, er et gjennomgående tema i Jablokos uttalelser at denne avstemningen ikke representerer et referendum, men en plebisitt. Vi ser også at diskusjonen om denne avstemningen går igjen under alle tre faser. I YouTube-videoen den 20. januar 2020, sa for eksempel Gnezdilov:

Нам [...] отказывают в референдуме, предлагается режим общенародного голосования, который не имеет вообще никакой закрепленной законом формы.

²¹⁰ Григорий Явлинский. 2020. «Имитация помощи.» *Yavlinsky.ru*, 17. april, <https://www.yavlinsky.ru/article/imitatsiya-pomoshhi/> (Oppsøkt, 10.08.2022)

²¹¹ Сергей Митрохин. 2020. «Выступление на заседании Московской городской Думы.» *YouTube*, 27. mai, <https://www.youtube.com/watch?v=Hj1s6OyDhZc&t=235s> (Oppsøkt, 10.08.2022) se fra 4:20

Vi blir nektet et referendum, i stedet foreslåes det en form for folkeavstemning som ikke har noen som helst lovmessig forankring.²¹²

Javlinskij uttalte på sin side den 4. mars 2020 at:

В основу плебисцита закладывается закон об избрании президента. То есть, голосование за поправки это голосование за Путина.

På grunnlag av en plebisitt utformes en lov om presidentvalg. Det vil si at en stemme for grunnlovsendingene er en stemme for Putin.²¹³

Mens Mitrokhin den 19. juni 2020 sa at:

Это даже не плебисцит как многие считают. Это просто какое-то мероприятие в свободной форме, или фейковое мероприятие.

Dette er ikke engang en plebisitt, som mange tror. Det er bare en slags tilstelning i en fri form, eller en falsk tilstelning.²¹⁴

Her ser vi at Jabloko gir uttrykk for samme oppfatning som Navalnyj, Milov og Jasjin. Jabloko betrakter denne folkeavstemningen som en falsk begivenhet som vil ikke ha noen juridisk kraft, og at hele denne prosedyren er blitt utarbeidet for å fremme Putins interesser.

Når det gjelder Jablokos holdning til folkeavstemningen den 1. juli 2020, besluttet partiets øverste politiske organ den 5. juni 2020 følgende:

[...] комитет считает принципиально неприемлемым для Партии [...] участвовать в незаконном, антиконституционном, фейковом голосовании [...]. При этом мы уважаем все законные формы гражданского протеста против так называемых «поправок» и процедуры их протаскивания – например, голосование против или перечёркивание бюллетеней.

[...] Комитээн ансер дет сом принсипиелт уакseptabelт for partiet [...] å delta i en ulovlig, antikonstitusjonell og «fake» avstemning [...]. Samtidig respekterer vi alle legitime former for protest fra innbyggerne mot de såkalte «grunnlovsendingene» og prosedyrene for å presse dem gjennom, for eksempel ved å stemme «Nei» eller ved overstryking på stemmesedler.²¹⁵

Av sitatet kan man ikke slutte entydig at Jabloko tok til orde for å boikotte folkeavstemningen. Her ser vi at partiet lar sin strategi være litt «åpen» – også for andre muligheter. Ifølge Jabloko

²¹² Радио Свабода. 2020. «Бешеный путинский принтер.» *YouTube*, 20. januar, <https://www.youtube.com/watch?v=N6kiDU2n-6U> (Oppsøkt, 15.10.2020) se fra 6:50

²¹³ Григорий Явлинский. 2020. «Как происходит оформление корпоративного государства.» *YouTube*, 4. mars, <https://www.youtube.com/watch?v=7lepJyhB3c&t=135s> (Oppsøkt, 10.08.2022) se fra 2:00

²¹⁴ Партия Яблоко. 2020. «Сергей Митрохин: Участвовать в голосовании 1 июля абсолютно бессмысленно.» *YouTube*, 19. juni, <https://www.youtube.com/watch?v=EHeEpzbg7hl> (Oppsøkt, 03.06.2022) se fra 0:15

²¹⁵ Yabloko.ru. 2020. «О принципиальной неприемлемости голосования по путинским поправкам в Конституцию.» *Yabloko.ru*, 8. juni, <https://www.yabloko.ru/2020og> (Oppsøkt, 12.08.2022)

ville partiet selv ikke delta i avstemningen, men partiet oppfordret folk likevel ikke til en boikott. Selv om de ikke støttet ideen om å stemme «Nei», viste de også forståelse for andre som ønsket å gjøre dette.

Samtidig ser vi at Mitrokhin aktivt frarådet folk fra å delta i folkeavstemningen. I YouTube-videoen den 19. juni 2020 uttrykte han for eksempel at deltakelse i denne avstemningen både var meningsløs og farlig – med tanke på pandemien. «Koronaviruset har jo ingen avlyst [...], ikke gjør dette»,²¹⁶ sa Mitrokhin.

Og når en Jabloko-leder, Nikolaj Rybakov, i et intervju med journalisten Irina Shikhman fikk direkte spørsmål om partiets strategi var å boikotte denne avstemningen, svarte han følgende:

Мы выступаем за то, чтобы граждане активно заявляли о своём не участии в разрушении государства и в разрушении конституции.

Vi går inn for at innbyggerne aktivt erklærer at de ikke vil delta i ødeleggelse av staten og i ødeleggelse av grunnloven.²¹⁷

Her ser vi at Rybakov ikke vil betegne partiets holdning til denne avstemningen som en boikott. Partiet ønsker å oppfordre innbyggerne til aktivt å spre et budskap om at folk ikke anerkjenner denne avstemningen som en legitim politisk begivenhet, og at de ikke ønsker å være en del av denne prosessen.

Man kan altså oppsummere her med at Jablokos strategi gikk ut på å ikke anerkjenne denne avstemningen og å ikke delta. Samtidig ville partiet vise respekt for dem som ønsket å stemme «Nei». Hvis man vil sammenligne Jablokos strategi med Navalnyj, Milov og Jasjevskis strategi, så er de ganske like. Den viktigste forskjellen er at Jabloko aktivt frarådet folk å delta i folkeavstemningen, mens de andre liberalerne var ganske nøytrale og lot folk bestemme selv.

Sentrale ideer i Jablokos uttalelser

Gjennomgangen av Jablokos uttalelser fra den første fasen viser at partiet mente at Putins hensikt med reformen var å sikre makten i fortsettelsen. Selv om grunnloven av 1993 ble skrevet for Jeltsin og senere – under Putins styre – «de facto» sluttet å fungere, mener Jabloko allikevel at grunnlovens skjebne ikke fullstendig måtte overlates i regimets hender. De utarbeider en egen

²¹⁶ Партия Яблоко. 2020. «Сергей Митрохин: Участвовать в голосовании 1 июля абсолютно бессмысленно.» *YouTube*, 19. juni, <https://www.youtube.com/watch?v=EHeEpzbg7hl> (Oppsøkt, 03.06.2022) se fra 0:23

²¹⁷ Апоговорить.ru. 2020. «Поправки в Конституцию. За? Против? Бойкот?» *YouTube*, 24. juni, <https://www.youtube.com/watch?v=bv4BjBdmUXk> (Oppsøkt, 12.09.2022) se fra 1:17:34

pakke med grunnlovsendringer som et alternativ til Putins endringer. Analysen viser at partiet også tok til orde for mobilisering og gateprotester. De krevde at grunnloven skulle endres i samsvar med loven, men de ønsket ikke å stoppe reformeringen av grunnloven.

I den andre fasen legger Jabloko til grunn en idé om at Putin frykter et kupp mot seg og at «nullstilling» er hans løsning for å sikre sin posisjon etter 2024. Etter Teresjkovas forslag om nullstilling er det delte oppfatninger i partiet om den videre strategi. Noen argumenterer for å avstå helt fra å delta, andre for å stemme «Nei».

I begynnelsen av tredje fase konsentrerer Jabloko seg om utfordringene knyttet til Covid-19-pandemien og nedstengingen av samfunnet. I sine uttalelser er partiet svært kritisk til myndighetenes støtteordninger til så vel befolkning som næringsliv. Etter at det ble kjent at folkeavstemningen skulle gjennomføres den 1. juli 2020, besluttet Jabloko å ikke delta i folkeavstemningen, men partiet selv betraktet likevel ikke denne strategien som en boikott. Jablokos strategi gikk ut på å ikke anerkjenne folkeavstemningen, ikke delta, men likevel å respektere dem som ville stemme mot.

5.2.3 Dmitrij Gudkovs uttalelser

En gjennomgang av opposisjonspolitikeren Dmitrij Gudkovs uttalelser viser at han slutter seg til bevegelsen som helt fra januar av oppfordrer befolkningen til å stemme «Nei» til grunnlovsreformen. Denne nei-bevegelsen oppsto noen dager etter Putins tale til den føderale forsamlingen den 15. januar 2020, og ble ledet av en komité bestående av flere opposisjonsaktivister (blant annet Ilja Azar, Jegor Zhukov, Julia Galiamina og Andrej Pivovarov).²¹⁸ I denne oppgaven kan Gudkov derfor sies å representere en større gruppe opposisjonelle, og Gudkov refererer ofte til denne gruppen som «vi» og «oss».

Putin vil beholde makten på «livstid»

I likhet med Jabloko og de andre liberalerne, uttaler Gudkov ved flere anledninger at Putins primære ønske er å beholde makten og styre landet på livstid. I en kort melding publisert på hans Facebook-side den 15. januar 2020, skrev Gudkov:

Путин (он и только он) решил не рисковать, не ждать смутных дней транзита, а ударить первым [...]. Пока нельзя сказать, какую должность займет Путин (я бы

²¹⁸ Rbc.ru. 2020. «В Петербурге запущена кампания против поправок в Конституцию.» *Rbc.ru*, 10. februar, https://www.rbc.ru/spb_sz/10/02/2020/5e412a179a7947173784b1ac (Oppsøkt, 03.09.2022)

чисто стилистически советовал генсека), но это и неважно. Главное – что пожизненную.

Putin (han og bare han) bestemte seg for ikke å risikere å vente til de urolige dagene ved et maktskifte, men å slå til først [...]. Det er ennå ikke mulig å si hvilken lederposisjon Putin vil innta (jeg vil rent stilistisk foreslå tittelen «generalsekretær»), men dette er jo ikke så viktig. Hovedsaken er at posisjonen er på livstid.²¹⁹

I et intervju med «RTVI Novosti» den 31. januar 2020, uttalte Gudkov også:

Президент не собирается пока никуда уходить. Никакого транзита нет. Зачем ему кому то передавать пост президента, понимая, что этот президент уже будет ну прям царь, Бог, начальник [...], который будет всё абсолютно, тотально контролировать.

Presidenten har ikke tenkt til å forlate sin posisjon. Det blir ikke noe maktskifte. Hvorfor skulle Putin overgi presidentposten til en annen, samtidig som han selv forstår at den nye presidenten allerede vil være som en hersker, Gud, en sjef [...] som vil kontrollere absolutt alt.²²⁰

Gudkov trodde at Putins plan mest sannsynlig var å kunne lede statsrådet etter 2024. På denne måten skulle Putin kunne beholde makten og styre landet på livstid. Men så ser vi at Gudkov på et senere tidspunkt endrer sin oppfatning, og hevder at det allikevel ikke vil bli noe endring av posisjoner. Han underbygger dette ved å peke på at de foreslåtte grunnlovsendingene utvider presidentens (allerede vide) fullmakter betraktelig. Det vil derfor være lite sannsynlig at Putin forlater denne posten for en mindre viktig posisjon. Gudkov kommer derfor fram til at disse grunnlovsendingene er satt i gang for å la Putin fortsette i posisjonen som president også etter 2024.

Ideen om at Putin endrer grunnloven for å forbli sittende som president etter 2024, kommer også fram i et intervju med «Radio Svoboda» den 28. februar 2020, der Gudkov sier:

Те изменения, которые сейчас в Конституции происходят, [...] говорят о том, что [...] все полностью передается президенту. Суд он теперь контролирует и может распускать [...], он может преодолевать вето парламента. У нас появляется царь.

²¹⁹ Dmitrij Gudkov. 2020. «Uten tittel.» *Facebook*, 15. januar, <https://www.facebook.com/dgudkov/posts/3403287413046008> (Oppsøkt, 12.08.2021)

²²⁰ RTVI Новости. 2020. «Дмитрий Гудков: “Никто не понимает, что такое Конституция” // Специальный гость.» *YouTube*, 31. januar, https://www.youtube.com/watch?v=0PAhpDPhiYc&list=PLuC5xx2khuqjMymjwEZFkWP-YGP_Fci&index=10 (Oppsøkt, 02.05.2022) se fra 4:15

De endringene som nå foregår i grunnloven [...] indikerer at [...] alt fullstendig overføres til presidenten. Han kontrollerer nå domstolene, og kan oppløse disse [...]. Han kan overstyre et veto fra parlamentet. Vi får en tsar.²²¹

Selv om Putin også før hadde en høy grad av kontroll med domstolene i landet, kunne han allikevel ikke avsette dommere. Etter at de nye grunnlovsendringene trer i kraft vil Putin kontrollere domstolene ikke bare «det facto», men også «det jure». Ved å legge dette til grunn gir Gudkov uttrykk for at Putins foreslåtte grunnlovsendringer representerer et fullstendig pyramideformet maktsystem med én mann på toppen, der denne vil kontrollere alle maktorganer. Disse grunnlovsendringene beskriver altså en styreform som Putin ønsker seg, hevder Gudkov.

Handlingsstrategi

Når det gjelder Gudkovs syn på grunnloven av 1993, så uttalte han i et intervju med «RTVI Novosti» den 31. januar 2020 følgende:

[...] если мы возьмём конституцию 1993 года, которую я ругал, критиковал и так далее, всё равно там были заложены три базовых принципа. Первое: это приоритет права личности над интересами государства. Второе: это приоритет международного права. И в третьих: это разделение властей. Бездарно было прописано, было прописано под Ельцина. Но тем не менее, даже по действующей конституции – президент не может судью увольнять [...]. Вот, собственно говоря, отменяются вот все эти три базовых принципа.

[...] hvis vi tar grunnloven av 1993 (som jeg skjelte ut, kritiserte og så videre) var det i den likevel nedfelt tre grunnleggende prinsipper. For det første: individets rettigheter har prioritet over statens interesser. For det andre: internasjonal lovs prioritet (forrang). Og for det tredje: maktfordeling. Maktfordelingen var helt uprofesjonelt tatt inn i grunnloven [som ble] skrevet for Jeltsin. Men ikke desto mindre, selv under den gjeldende grunnloven, kan presidenten ikke avskjedige en dommer [...]. Nå blir faktisk alle disse tre grunnleggende prinsippene avvirket.²²²

Selv om Gudkov også er kritisk til grunnloven av 1993, gir han allikevel uttrykk for at den gjeldende grunnloven må forsvares, for etter Putins reform vil tilstanden bli enda verre. I sitatet hevder Gudkov at Putins reform fullstendig vil endre det grunnlaget landet er bygget på. Heretter er det staten som vil regulere hvordan folk skal leve, uttrykke seg og hvem de skal

²²¹ Радио Свобода. 2020. «Оппозиция и войны Путина.» *YouTube*, 28. februar, <https://www.youtube.com/watch?v=GRILIRcXcyU> (Oppsøkt, 15.08.2022) se fra 39:17

²²² RTVI Новости. 2020. «Дмитрий Гудков: “Никто не понимает, что такое Конституция” // Специальный гость.» *YouTube*, 31. januar, https://www.youtube.com/watch?v=0PAhpDPhiYc&list=PLuC5xx2khuqdjMymjwEZFkWP-YGP_Fci&index=10 (Oppsøkt, 02.05.2022) se fra 0:30

elske. Internasjonal lovs forrang vil bli avvirket, noe som innebære at landet vil bli gradvis isolert – internasjonalt. Mens avvikling av maktfordelingsprinsippet vil grunnfeste den «vertikale maktstrukturen» fullstendig.

Ifølge Gudkov var det derfor viktig å gjøre noe for å motarbeide Putins planer, og han foreslo følgende:

[...] я считаю, что нам нужно использовать этот момент для консолидации оппозиции [...]. Давайте мы все прийдём и скажем этой власти [...] «Нет». И сделаем как в 1988 году сделала оппозиция в Чили.

[...] jeg mener at vi må bruke dette øyeblikket [=avstemningen, AK] for å konsolidere opposisjonen [...]. La oss alle komme og si til dette regimet [...] «Nei». Og vi vil gjøre som opposisjonen i Chile gjorde i 1988.²²³

Gudkovs handlingsstrategi gikk ut på å motarbeide Putins planer ved å stemme «Nei». Han mente at dersom de andre opposisjonelle ville støtte denne ideen, kunne avstemningen om grunnlovsreformen utgjøre et «vendepunkt» i opposisjonens kamp mot Putins styre. I sitatet viser Gudkov at en slik strategi også ble brukt mot den chilenske statslederen Augusto Pinochet i 1988. Da det ble holdt en folkeavstemning om hvorvidt Pinochet skulle fortsette som president, oppfordret landets opposisjonelle til å stemme «Nei». Resultatet ble at folk stemte mot Pinochet og at han måtte gå av som president.

Det at Gudkov i sin argumentasjon bruker «Chile-eksempel» virker lite overbevisende. Det Gudkov ser bort fra, er at avstemningen i Chile var et legitimt referendum der alle prosedyrer var regulert av lovverket. Men når det kom til Putins grunnlovsreform, var situasjonen imidlertid en helt annen. Putins talsmann Dmitirij Peskov fastslo allerede i januar 2020 at det ikke var tale om noe referendum. Men siden dette var en nokså stor reform, var det derfor aktuelt med en avstemning, sa Peskov.²²⁴

Vi ser også at Gudkov (og «teamet» hans) var klar over at spillereglene under denne avstemningen kom til å bli tilpasset Putin på forhånd. Dette kommer godt frem i deres online «manifest» som oppfordrer russiske borgere til å stemme mot reformen. De skriver der at «vi

²²³ Ibid. Se fra 32:00

²²⁴ Tass.ru. 2020. «Песков: Путин подпишет указ о проведении голосования по поправкам в Конституцию.» *Tass.ru*, 15. januar, https://tass.ru/politika/7527879?utm_source=currenttime.tv&utm_medium=referral&utm_campaign=currentime.tv&utm_referrer=currenttime.tv (Oppsøkt, 20.02.2020)

er klar over at selve prosedyren for å stemme over endringer i grunnloven ikke er åpen og rettferdig. Men taushet vil bli tolket som samtykke».²²⁵

Da Gudkov ble spurt av «RTVI Novosti» om hvem som spiller på lag med ham, sa han:

[...] надо чтобы все принимали в этом участие. Ну там уже почти все [...] Юлия Галиямина, в том числе там Егор Жуков, Саша Соловьёв, я, Илья Азар, Марина Литвинович [...], с Яблоком мы поговорили. Вообще нужно чтобы мы вместе выступили, потому что у Яблоко есть альтернативные поправки к Конституции.

[...] alle må delta i dette. Vel, nesten alle [...] er allerede der: [...] Julia Galiamina, inkludert Jegor Zhukov, Sasha Solovjov, meg selv, Ilja Azar, Marina Litvinovich [...], vi har snakket med Jabloko. Vi må i det hele tatt gå sammen fordi Jabloko har [noen forslag til] alternative endringer til grunnloven.²²⁶

Og i spørsmålet om Navalnyj kommer til å slutte seg til dette initiativet, uttalte han følgende:

[...] он выступил против защиты конституции. Но если это всё развернуть не в протестное голосование, а против власти, то я не вижу здесь какого-то конфликта интересов.

[...] han vil ikke forsvare grunnloven. Men hvis vi kan utvikle dette til en kamp mot regimet og det ikke bare blir en protestavstemning, så ser jeg ingen konflikt mellom våre interesser.²²⁷

Her ser vi igjen at når Gudkov snakker om nei-bevegelsens handlingsstrategi, forsøker han å vise at dersom alle opposisjonelle slutter seg til dette initiativet, ville det være mulig å skape en større protestbølge mot Putins reform. Men Gudkov gir ikke noen forklaring på hvordan det å stemme nei kan ramme Putins planer. Gudkov og hans støttespillere vet jo at det ikke blir et referendum, men en avstemning. Gudkov tar heller ikke opp spørsmålet om det foreligger noe potensiale for folkelig mobilisering og protest mot reformen.

På et senere tidspunkt ser vi at Gudkov ikke lenger er så overbevist om nei-bevegelsens strategi vil resultere i noe. Dette gir han uttrykk for i et intervju med «Radio Svoboda» den 28. februar 2020, der han sier:

[...] можно было бы попробовать сыграть в историю, как это было в Чили в 1988 году [...]. Когда я об этом рассказывал [...] нашим молодым активистам, [...] все

²²⁵ Novayagazeta.ru. 2020. «Против конституционного переворота и узурпации власти. Манифест граждан России.» *Novayagazeta.ru*, 24. januar, <https://novayagazeta.ru/articles/2020/01/23/83598-pokushenie-na-osnovnye-printsipy-ustroystva-gosudarstva> (Oppsøkt, 20.08.2022)

²²⁶ RTVI Новости. 2020. «Дмитрий Гудков: “Никто не понимает, что такое Конституция” // Специальный гость.» *YouTube*, 31. januar, https://www.youtube.com/watch?v=0PAhpDPhiYc&list=PLuC5xx2khuqdjMymjwEZFKwP-YGP_Fci&index=10 (Oppsøkt, 02.05.2022) se fra 34:20

²²⁷ Ibid. Se fra 35:30

хотели в этом поучаствовать. Но у нас до сих пор нет закона об этом плебисците, я вообще не понимаю, что это такое будет [...]. Мы сейчас слышим, что кроме избирательных участков они хотят сделать надомное голосование, досрочное голосование, на каких-то предприятиях [...], где будет просто результат рисоваться. В этих условиях я не понимаю, как здесь мы можем [...] противостоять изменению Конституции.

[...] man kunne prøve samme spill som det i Chile i 1988 [...]. Da jeg fortalte om dette [...] til våre unge aktivister, [...] ønsket alle å delta. Men vi har fortsatt ingen lov om denne folkeavstemningen, jeg forstår ikke i det hele tatt hva det vil være [...]. Vi hører nå at de (i tillegg til valglokaler) ønsker å åpne for hjemmebasert stemmegivning, forhåndsstemmegivning, [avstemning, AK] ved enkelte virksomheter [...] hvor resultatet rett og slett blir forfalsket. Under disse forholdene forstår jeg ikke hvordan vi her kan [...] forhindre endringen av grunnloven.²²⁸

Gudkov innrømmer her at hans tidligere forslag om å følge «Chile-eksemplet» ikke kommer til å fungere i Russland. Dette er fordi denne avstemningen representerer en plebisitt – en avstemning som ikke er regulert av loven. Ved å legge dette til grunn sier han implisitt at dette er en kamp der alle spillereglene vil bli tilpasset Putin, og at denne kampen ikke kan vinnes.

Når det gjelder nei-bevegelses deltakelse i gateprotester, så var de ganske aktive. Som tidligere nevnt ble de første protestene mot Putins grunnlovsreform initiert av Galiamina. Gudkovs «Endringsparti» (som for øvrig aldri ble godkjent av myndighetene) støttet også ideen om å fremstille Nemtsov-marsjen som en protest mot Putins regime og usurpasjon. Under denne marsjen samlet nei-bevegelsen seg bak banneret «vi stemmer NEI!», mens de ropte «den beste grunnlovsendringen er Putins avgang».²²⁹

Reaksjon på «nullstilling» av Putins presidentperioder

Om selve nullstillingen av Putins presidentperioder, skrev Gudkov på sin Twitter-konto den 10. mars 2020 følgende:

[...] а дальше, конечно, обнуление президентских сроков. Так что обойдутся и без Госсовета, выступившего в роли дымовой шашки.

[...] og så, selvfølgelig, nullstilling av presidentperioder. Så de vil klare seg uten Statsrådet, som fungerte som en røykbombe.²³⁰

²²⁸ Радио Свобода. 2020. «Оппозиция и войны Путина.» *YouTube*, 28. februar, <https://www.youtube.com/watch?v=GRILIRcXcyU> (Oppsøkt, 15.08.2022) se fra 38:12

²²⁹ НЕТ поправкам к Конституции.2020. «Uten tittel.» *Facebook*, 29. februar, <https://www.facebook.com/netpopravkam/posts/pfbid032mZWRp27b92fmMmdmEXYzqLbTNLsyDeCEhwpuRwrHw2s89MULrkFM9DKa7F2uN1Nl> (Oppsøkt, 10.09.2022)

²³⁰ Dmitrij Gudkov. 2020. «Uten tittel.» *Twitter*, 10. mars, <https://twitter.com/gudkovd/status/1237307568088920064> (Oppsøkt, 08.08.2022)

I forhold til Jabloko og de andre liberalerne, gir Gudkov her en litt annerledes forklaring på «nullstillingen» av Putins presidentperioder. Som nevnt tidligere, mente Gudkov nesten helt fra starten at Putins hensikt med grunnlovsreform var å forbli sittende som president også etter 2024. Dette fordi alle grunnlovsendringene som ble satt i gang kun var i presidentens favør. Men det var fortsatt uklart hva det var i forslagene som kunne gi Putin mulighet til å forbli i stillingen sin. Den siste brikken falt på plass da forslaget om «nullstilling» av hans presidentperioder ble lagt frem. Men frem til dette øyeblikket måtte Putin ha noe for å skape forvirring i det offentlige rom om sine egentlige planer, og dette klarte han ved å rette fokuset mot Statsrådet. Det er dette Gudkov mener med at «Statsrådet fungerte som en røykbombe». «Nullstillingen» var Putins hovedmål helt fra begynnelsen.

Når det gjelder nei-bevegelses reaksjon på «nullstillingen», vedtok de å gjennomføre gateprotester. Aktivister og medlemmer fra Gudkovs «Endringsparti» søkte om tillatelse hos myndighetene, men fikk avslag begrunnet med faren for spredning av COVID-19-infeksjon.²³¹

Etter at Putin besluttet å utsette det opprinnelige tidspunktet for avstemmingen, skrev nei-bevegelsen på sin offisielle Facebook-side den 26. mars 2020 følgende:

[...] перенос общероссийского голосования по поправкам в Конституцию [...] не повод смириться с узурпацией и прекратить борьбу [...]. Мы продолжим кампанию «НЕТ!»: выпустим материалы, которые помогут объяснить друзьям и соседям, почему обнуление президентских сроков незаконно и как оно ведёт страну к краху, [...] а когда эпидемиологическая обстановка станет не такой напряжённой – обязательно проведём митинги в Москве и по всей стране.

[...] utsettelsen av den all-russiske avstemningen om endringer i grunnloven [...] gir ikke grunn til å forsone seg med usurpasjonen og slutte å kjempe [...]. Vi vil fortsette «NEI!»-kampanjen: vi vil gi ut materiale som kan hjelpe til å forklare venner og naboer hvorfor «nullstilling» av presidentperioder er ulovlig og hvordan det fører landet til en kollaps, [...] og når den epidemiologiske situasjonen blir mindre spent, vil vi definitivt gjennomføre demonstrasjoner i Moskva og over hele landet.²³²

Som vi ser, var nei-bevegelsen villig til å gjennomføre protestaksjoner, men ble hindret av Covid-19-pandemien som var regimets perfekte dekke for å hindre folk i å demonstrere. Nei-bevegelsen overveide sine muligheter og forstod at det ikke var så mye de kunne gjøre her og

²³¹ Zona.media. 2020. «Оппозиционеры подали три заявки на митинг против обнуления сроков правления Путина.» *Mediazona*, 10. mars, <https://zona.media/chronicle/putin-forever#29281> (Oppsøkt, 14.08.2022)

²³² НЕТ поправкам к Конституции. 2020. «Утен тител.» *Facebook*, 26. mars, <https://www.facebook.com/netpopravkam/posts/pfbid02EoJfCeHGxw8PmB7hBTEuFS5bmNLcwduXWLqW3mHUmZoXpHMMtRbDUt2EckMxvGmQl> (Oppsøkt, 12.08.2022)

nå. Under pandemien valgte de derfor å fortsette sin kamp ved å spre informasjon til befolkningen om Putins egentlige planer med reformen.

Koronapandemi og folkeavstemning om grunnloven

I begynnelsen av den tredje fasen så vi at både Jabloko og de andre liberalerne rettet sin oppmerksomhet på utfordringer knyttet til pandemien, mens spørsmålet om folkeavstemningen kom i bakgrunnen. Gudkovs uttalelser i denne fasen viser derimot at temaet om grunnlovsreformen går igjen også når han kommenterer regimets håndtering av pandemien. Dette ser vi for eksempel i hans tale under den digitale protestaksjonen «For livet» på YouTube den 28. april 2020, der han sier:

Наш режим оказался [...] жадным и людоедским [...]. Потому что имея колоссальные резервы власть людей бросает, бросает бизнес, бросает регионы.

Vårt regime viste seg å være [...] grådig og kannibalistisk [...]. Selv om staten har kolossale reserver velger myndighetene å ofre befolkningen, ofre næringslivet og ofre regionene.²³³

I samme videoen sa han også:

Путин будет до последнего эту кубышку беречь для себя. Потому что это для него такие «песочные часы» его политической жизни [...]. И поэтому он будет жертвовать [...] всеми нами для сохранения себя пожизненно.

Putin vil beholde dette pengeskrinet for seg selv til det siste. Det er fordi dette er et timeglass for hans politiske liv [...]. Derfor vil han ofre [...] oss alle for å sikre sin posisjon på livstid.²³⁴

I likhet med de andre liberalerne, er også Gudkov kritisk til måten regimet har håndtert utfordringer knyttet til pandemien og nedstenging av samfunnet. I sitatene viser Gudkov at selv om staten disponerer store ressurser, vil myndighetene likevel ikke bruke penger på støtteordninger til befolkning og næringsliv. Ifølge ham ønsker Putin å beholde disse pengene for å sikre egen maktposisjon etter 2024. På denne måten vil statens reserver gi ham større rom til å håndtere eventuelle kriser i årene som kommer, og det vil bli lettere å beholde makten, mener Gudkov.

Ideen om at folk blir overlatt til å overleve på egen hånd, mens Putin beholder statens ressurser for å sikre sin posisjon etter 2024, går igjen i Gudkovs intervju med «Radio Europa Libera

²³³ Кампания НЕТ. 2020. «Онлайн-митинг "За жизнь".» *YouTube*, 28. april, <https://www.youtube.com/watch?v=gYDkz-tjn7E> (Oppsøkt, 15.09.2022) se fra 9:35

²³⁴ Ibid. Se fra 11:00

Moldova» den 12. mai 2020. Under intervjuet sa Gudkov at staten kastet noen «smuler» (*podachki*) fra 3000 til 10000 rubler til folket og avskaffet noen skatter, men at disse tiltakene var utilstrekkelige.²³⁵ Da Gudkov ble spurt om hvorfor myndighetene bestemte seg for å ikke bruke større ressurser på støtteordninger til folk og næringsliv, svarte Gudkov: «det finnes penger, men Putin vil trenge dem for å beholde makten i fremtiden».²³⁶

Når det gjelder Gudkovs egen holdning til avstemningen den 1. juli 2020, skrev han på sin Facebook-side den 20. juni 2020:

Если вы уже решили бойкотировать или голосовать против поправок, то, скорее, переубедить вас будет сложно. Знаю на примере своей команды [...]. Я проголосую «Нет». Понимаю, что мой голос могут украсть. Но [...] когда мы голосуем против, то создаём им проблемы (разной степени сложности). Когда сидим дома – никаких.

Hvis noen allerede har bestemt seg for å boikotte eller å stemme mot endringene, vil det mest sannsynlig være vanskelig å overbevise dem. Det vet jeg på bakgrunn av mine erfaringer med mitt «team» [...]. Jeg vil stemme «Nei». Jeg forstår at stemmen min kan bli stjålet. Men [...] når vi stemmer mot, skaper vi problemer for dem [=regimet, AK] (av ulik vanskelighetsgrad). Når vi sitter hjemme – [skaper vi, AK] ingen.²³⁷

Og nei-bevegelsen publiserte på sin offisielle Facebook-side den 25. mars 2020:

Комитет «НЕТ!» призывает Навального, Дудя, Явлинского и их сторонников отказаться от бойкота и голосовать против поправок в Конституцию [...]. Впервые за долгие годы у нас есть шанс сказать «НЕТ!» продлению власти Путина.

Komiteen «NEI!» oppfordrer Navalnyj,²³⁸ [AK, Jurija=] Dudia, Javlinskij og deres støttespillere til å droppe boikotten og å stemme mot endringene i grunnloven [...]. For første gang på mange år har vi sjansen til å si «NEI!» til forlengelse av Putins styre.²³⁹

²³⁵ Radio Europa Libera Moldova. 2020. «Оппозиционер Дмитрий Гудков – об отмене карантина в России.» *YouTube*, 12. mai, https://www.youtube.com/watch?v=xjKN5H3OmXI&list=PLuC5xx2khuqdiMymjwEZFKwP-YGP_FCi&index=10 (Oppsøkt, 03.11.2020) se fra 2:35

²³⁶ Ibid. Se fra 4:40

²³⁷ Дмитрий Гудков. 2020. «Что я буду делать 1 июля.» *Facebook*, 20. juni, <https://m.facebook.com/NocensoredRussia/photos/a.263331704362849/563967830965900/?type=3> (Oppsøkt, 12.10.2021)

²³⁸ Her kan det presiseres at Navalnyj selv var veldig kritisk til nei-bevegelsen. Ifølge ham var det en bevegelse der flere anstendige mennesker og useriøse politiske «teknokrater» hadde opprettet en organisasjonskomité. Men utover dette hadde de ikke gjort noe mer. Det var ingen agitasjoner, regionale aktiviteter eller rekruttering av observatører, skrev Navalnyj i et blogginnlegg den 2. juli, 2020. Tilgjengelig på: <https://navalny.com/p/6392/?fbclid=IwAR0hfiN5T2tHWx1qgGprSfMJYJuluWXRwD2HkCsQ90LuoJ1HZ-d1Od2A74o> (Oppsøkt, 18.02.2021)

²³⁹ НЕТ поправкам к Конституции. 2020. «Утен тittel.» *Facebook*, 25. juni, <https://www.facebook.com/netpopravkam/posts/175556593995134> (Oppsøkt, 25.06.2022)

Selv om Gudkov altså var klar over at hans stemme sannsynligvis kom til å bli stjålet, bestemte han seg allikevel for å stemme «Nei». Men i motsetning til «teamet» sitt, oppfordret Gudkov ikke folk til å følge i hans spor. Han mente at enhver selv måtte bestemme her.

Sentrale ideer i Gudkovs uttalelser

Analysen av Gudkovs uttalelser under den første fasen viser at han oppfatter grunnlovsreformen som noe som er satt i gang for å la Putin å beholde makten på livstid. Selv om Gudkov er kritisk til grunnloven av 1993, mener han allikevel at den må forsvares. Gudkov beslutter, sammen med likesinnede, å starte en nei-bevegelse som oppfordret folk til å stemme mot grunnlovsendringene. Gudkov mener at dersom de andre liberalerne sluttet seg til deres initiativ, kunne denne avstemningen om grunnlovsreformen utgjøre et «vendepunkt» i opposisjonens kamp mot Putin-regimet.

I den andre fasen gir Gudkov uttrykk for at Putins hovedformål med grunnlovsreformen helt fra begynnelsen av var «nullstilling» av sine presidentperioder.

Analysen av Gudkovs uttalelser i den tredje fasen viser at folk under pandemien ble overlatt til å overleve på egen hånd, mens Putin beholdt statens ressurser for å sikre sin egen maktposisjon i fremtiden. Når det gjelder til folkeavstemningen den 1. juli 2020, forble Gudkov trofast mot «teamet» sitt og valgte å stemme «Nei». Men han oppfordret ikke folk til å gjøre det samme, og lot folk bestemme selv.

5.3 Opposisjonens diskurs om grunnlovsreform

Formålet med den andre del av analysen er å avdekke de strukturerende ideene om grunnlovsreformen som de opposisjonelle gir uttrykk for. Deretter ønsker jeg å kartlegge hvor de opposisjonelle er uenige seg mellom og hvor de implisitt står side om side når de uttaler seg om reformen.

Uttrykt med et begrep fra Laclau og Mouffes diskursteori er ordet «grunnlovsreform» ikke bare et nodalpunkt, men også et element – et tegn (ord) som ikke har fått endelig fiksert sin mening.²⁴⁰ Dette fordi det finnes flere konkurrerende måter å forstå ordet «grunnlovsreform» på. Som vist i kapittel 4, ble både grenser og struktur i elitens diskurs om grunnlovsreformen

²⁴⁰ Marianne Winther Jørgensen, Louise Phillips. *Diskursanalyse som teori og metode*. Roskilde: Roskilde Universitetsforlag. 1999. S. 39

etablert etter Putins tale den 15. januar 2020, der reformen ble presentert som en nødvendighet for landets videre utvikling, stabilitet og velstand. Analysen av den liberale diskursen derimot viser at den mest fremtredende ideen, som kommer frem av liberalernes utsagn om grunnlovsreformen, er at Putin ved hjelp av reformen ønsker å beholde makten på livstid.

Gjennomgangen av Navalnyjs uttalelser viser for eksempel at han er overbevist om at Putins hovedformål med grunnlovsreformen er å beholde makten og å forbli president på livstid. Milov er enig med Navalnyj, men sier også at Putin ennå ikke har bestemt seg for hvilket maktorgan han kommer til å lede etter 2024. Mens Jasjin argumenterer for at Putin ved hjelp av reformen ønsker å omgjøre statsrådet til et slags «politbyrå». Samlet gir de litt forskjellige forklaringer på Putins hensikter med reformen. Men denne klyngen av ideer peker på en felles oppfattelse av at Putins grunnlovsreform først og fremst dreier seg om å beholde makten på livstid, og ikke om å sikre landets effektive videre utvikling og velstand.

I analysen av Jablokos uttalelser går det frem at Putins grunnlovsreform er ment å sementere Putins maktbase, som han har bygd i løpet de siste tjue årene. Javlinskij argumenterer for at innlemming av statsrådet i grunnloven og omfordeling av makt mellom presidenten og parlamentet på ingen måte vil forbedre livet for folk i landet. Ifølge ham tar hele dette prosjektet sikte på å sikre Putins maktposisjon etter 2024. Her ser vi at Jablokos ideer peker på den samme overordnet hensikten – «Putin på livstid».

Samme mønstre er også å finne i analysen av Gudkovs uttalelser. Gudkov uttaler ved flere anledninger at Putins grunnlovsreform er noe som er satt i gang for å la Putin å beholde makten på livstid. Gudkov argumenterer ut fra en oppfatning om at alle grunnlovsendringene som er foreslått kun er i presidentens favør.

Når det gjelder Teresjkovas forslag om å nullstille Putins presidentperioder, så ser vi at dette forslaget ikke kommer som noen stor overraskelse for de liberale. «Nullstillingen» utløste åpenbart oppgitthet og sinne blant de opposisjonelle, men denne «begivenheten» førte ikke til grunnleggende endringer i den liberale diskursens struktur. Som Neumann påpeker i kapittel 3, vil en diskurs ofte inneholder en dominerende representasjon av virkeligheten og én eller flere alternative representasjoner.²⁴¹ I lys av dette så ser vi at for liberalerne var det – også før forslaget om nullstilling - opplagt at Putins hovedmål med grunnlovsreformen var å beholde

²⁴¹Iver B. Neuman. *Mening, materialitet, makt: En innføring i diskursanalyse*. Bergen: Fagbokforlaget. 2001.S.60

makten. Det er denne representasjonen av virkeligheten (av reformen) som går igjen gjennom alle de tre fasene. «Nullstillingen» kan her beskrives som den siste brikken i spillet.

Samlet sett viser analysen at liberalerne belyser Putins grunnlovsreform likt, ved at det er den samme overordnede ideen som trer frem hos alle tre grupper.

Hvis vi sammenligner liberalernes diskurs med maktelites diskurs, ser vi at det er to helt forskjellige diskurser uten berøringspunkter eller overlapping på noen måte. Ifølge Laclau og Mouffes teori befinner disse to diskursene seg i en diskursiv kamp der de kjemper om å stadfeste sine forståelser av grunnlovsreformen på hver sin måte for å oppnå hegemoni. Det at den liberale diskursen om grunnlovsreformen representerer det helt motsatte av maktelitens diskurs, er ikke så overraskende. Som nevnt i kapittel 3, blir kollektive identiteter etablert ved å skille et «oss» fra et «dem». Under visse betingelser kan en slik relasjon forvandles til et antagonistisk forhold der en gruppe stiller spørsmål ved identiteten til en annen gruppe, og dermed truer dens eksistens.²⁴² Analysen i denne oppgaven viser at de to diskursene (maktelitens og de liberales) befinner seg i et antagonistisk forhold.

Selv om dette faller utenfor oppgavens «tidsramme», er det min oppfatning at et slikt fiendtlig forhold ble etablert mellom de opposisjonelle og Putins styre i 2011 / 2012 (da Putin tok over som president igjen etter Medvedev og da mange demonstrerte i gatene). Fra da av ble Putin-regimet av mange opposisjonelle sett på som en gruppe som hadde tilranet seg makt på en ulovlig måte og som derfor måtte bekjempes. I den liberale diskursen om grunnlovsreformen kommer denne antagonismen tydelig til syne allerede fra starten.

Diskursive brytninger innenfor den liberale leiren

Når det gjelder spørsmålet om hvor liberalerne var uenige seg mellom og hvor de implisitt stod side om side når de uttalte seg om reformen, så er det to hovedkilder til uenighet her. Det er liberalernes syn på den *gjeldende* grunnlov, og deres valg av handlingsstrategier i forhold til folkeavstemningen.

Som vist i kapittel 3 kan noen sosiale praksiser virke som relativt fastlagte og uimotsagte størrelser. I Laclau og Mouffes diskursteori betegnes dette som objektivitet.²⁴³ Og vi ser at noen grunnleggende ideer om grunnloven av 1993 har blitt en objektivitet for de opposisjonelle. Som

²⁴² Chantal Mouffe. *Om det politiske*. Cappelen Damm Akademisk: Oslo. 2015. S. 23

²⁴³ Marianne Winther Jørgensen, Louise Phillips. *Diskursanalyse som teori og metode*. Roskilde: Roskilde Universitetsforlag. 1999. S. 47 - 48

nevnt innledningsvis skrev for eksempel Stanovaya at opposisjonen har kritisert den nåværende grunnloven siden den ble opprettet i 1993. Opposisjonens kritiske holdning til grunnloven av 1993 kommer frem også i denne analysen. Vi ser for eksempel at ideen om at den gjeldende grunnloven ble skrevet for Jeltsin går igjen hos både Navalnyj og Javlinskij. Gudkov gir uttrykk for at også hans holdning til grunnloven av 1993 var kritisk. Hos liberalerne fremstår altså den kritiske oppfatningen av grunnloven 1993 som den dominerende, selv om vi også ser tilfeller av andre måter å forstå denne grunnloven på.

Det objektive kan igjen bli politisk dersom omgivelsene endres eller det skjer dramatiske ting. Etter Putins tale den 15. januar 2020 blir den «utkrystalliserte» diskurs om grunnloven av 1993 hos de liberale problematisert i nye artikuleringer. Men som nevnt i kapittel 3, ingen artikulering er kun en gjentakelse av noe allerede ervervet – det er heller en konstruksjon med nye forskjeller i seg. I analysen ser vi at når det kom til spørsmålet om grunnloven av 1993 skulle forsvares eller ikke, uttrykte liberalere seg på forskjellige måter.

Av Navalnyjs artikulering kommer det frem at grunnloven av 1993 inneholder en mekanisme for maktmisbruk, en mekanisme som har hjulpet regimet til å ta alt fra folket – fra valg til pensjoner. Navalnyj anser derfor denne grunnloven som verdiløs og mener at den ikke kan forsvares. I Javlinskij artikulering ser vi at den kritiske holdningen til grunnloven av 1993 tones ned. I stedet prøver han å vise at denne grunnloven i seg selv er et grunnleggende dokument, og at den representerer en essens av den offentlige kontrakt mellom det russiske folk og staten. Javlinskij mener derfor at grunnlovsreformen ikke må overlates fullstendig til regimet. Gudkovs artikulering viser at han også toner ned sitt kritiske syn på grunnloven av 1993, og forsøker å fremheve dens sterkeste sider. Han sier at i grunnloven av 1993 er det innebygd tre grunnleggende prinsipper som landet er bygget på, og som Putin gjennom sin reform prøver å avvikle. (Dette gjelder individets rettigheter over statens interesser, internasjonal lovs forrang og prinsippet om maktfordeling).

Her ser vi altså at Navalnyjs artikulering fortsatt bygger opp under hans tidligere oppfatning. Javlinskij og Gudkov forsøker å «innholdsutfylle» forståelsen av grunnloven av 1993 på nye måter. I diskursteoriens termer etablerer de en ny relasjon mellom elementer, slik at elementets (grunnlovens av 1993) identitet omdannes som resultat av den artikuleringens praksis.

Det kan sies at disse forskjellige virkelighetsoppfatningene av den gjeldende grunnloven angir retning for liberalernes videre handlinger. Analysen viser at Navalnyjs handlingsstrategi gikk

ut på å bruke kreftene på å bekjempe regimet, ikke på å forsvare grunnloven av 1993. Mens Jabloko og Gudkov stilte seg på den motsatte siden. Jabloko krevde at grunnloven måtte reformeres i samsvar med loven. Gudkov (med teamet sitt) oppfordret folk til å stemme «Nei». Jabloko og Gudkov la fram forskjellige strategier, men de var samstemte i sin oppfatning av at opposisjonen måtte gjøre noe for å forsøke å motarbeide Putins planer. Under den siste fasen ser vi imidlertid at Jabloko bryter med sin tidligere handlingsstrategi (som gikk ut på å påvirke endringsforslagene) og implisitt²⁴⁴ stiller seg på Navalnyjs og hans støttespillere side. Når Jabloko uttaler seg om sin strategi i forhold til folkeavstemningen, bruker partiet de samme elementene som Navalnyj: de anerkjenner ikke folkeavstemningen, deltar ikke, men respekterer likevel dem som ville stemme mot.

I lys av Laclau og Mouffes teori kan det også sies at liberalernes ulike strategier stiller sine tilhengere overfor et «antagonistisk forhold», der de selv må velge om de skal boikotte avstemningen eller å stemme «Nei». Antagonisme oppstår i Laclau og Mouffes termer når forskjellige identiteter gjensidig utfordrer hverandre.²⁴⁵ Her er det to identiteter som er i fokus: en «aktivist-identitet» og en «velger-identitet». Disse to identitetene kommer i et antagonistisk forhold til hverandre fordi de står i veien for hverandre. En aktivist er under avstemningen om Putins grunnlovsreform også en velger. Som en velger vil han bruke sin stemmerett for å uttrykke sin misnøye med reformen og vil stemme «Nei». Men denne handlingen vil også bidra til å øke oppslutningen til denne avstemningen og gi den legitimitet. Dette kolliderer med hans «aktivist-identitet» der han ønsker å gjøre motstand mot Putin-regimet. De to identitetene stiller altså motstridende krav til ens handlinger, og dermed kan det sies at den ene diskursen blokkerer den andre. Dersom en aktivist skulle bestemme seg for å boikotte avstemningen, ville han i dette tilfelle måtte gi slipp på både en «velger-identitet» og en «aktivist-identitet». Det er fordi en boikott innebærer i seg selv – å sitte på sofaen og å gjøre ingenting.

Her ser vi altså at de strategiene som liberalerne la fram for sine tilhengere førte til forvirring og indre splittelse. Denne mangel på enighet om «hva som bør gjøres» opptrer i en situasjon der store deler av befolkningen stiller seg likegyldige til grunnlovsendingene, og der det er lite potensiale for folkelig mobilisering og protest mot reformen.

²⁴⁴ At Jabloko ikke støtter Navalnyjs eksplisitt kan ha sammenheng med at Jabloko er uenige i mange av Navalnyjs øvrige standpunkter. Partiet er for eksempel sterkt kritisk til Navalnyjs valgstrategi om å stemme taktisk «umnoje golosovanije».

²⁴⁵ Marianne Winther Jørgensen, Louise Phillips. *Diskursanalyse som teori og metode*. Roskilde: Roskilde Universitetsforlag. 1999. S. 60

6 Avslutning

Putins lansering av grunnlovsendringer den 15. januar 2020, etterfulgt av «nullstillingen» av hans presidentperioder, vakte oppmerksomhet i hele verden, ikke bare i Russland. Men det som var påfallende, var at det ikke kom noen betydelig reaksjon fra den liberale opposisjonen i Russland. Med dette som utgangspunkt har formålet med denne studien vært å forstå hvordan hele prosessen rundt grunnlovsreformen ble sett og omtalt av de opposisjonelle. Dette har jeg gjort ved først å kartlegge elitens eget perspektiv på grunnlovsreformen, for så å se hvilke fortolkningsrammer som trer frem når den liberale opposisjonen uttaler seg om den.

6.1 Hovedfunn

For å kartlegge maktelitens synspunkter har jeg analysert uttalelser av Vladimir Putin og uttalelser fra de tre lederne i arbeidsgruppen ansvarlig for utforming av grunnlovsendringene. Analysen viser at i maktelitens diskurs fremstilles grunnlovsreformen som en nødvendighet for å sikre landets suverenitet, stabilitet, effektive utvikling og velstand.

At utformingen av grunnlovsendringene ender opp med et forslag (fra Teresjkova) å nullstille Putins presidentperioder, blir fremstilt av eliten som uventet og ikke planlagt. Av pragmatiske grunner blir det likevel bestemt å beholde dette forslaget. På et senere tidspunkt ser vi at spørsmålet om nullstillingen tones betraktelig ned eller ikke er tema hos eliten i det hele tatt. Vi ser også at i den tredje fasen, under pandemien, blir de sosiale endringsforslagene i stadig sterkere grad trukket frem.

Analysen av den liberale diskursen derimot viser at den mest fremtredende ideen er at Putin ved hjelp av reformen ønsker å beholde makten på livstid. Her er det snakk om to absolutt forskjellige diskurser uten berøringspunkter på noen måter. I elitens diskurs fremstilles grunnlovsreformen som en nødvendighet for å sikre landets videre utvikling og velstand, mens i opposisjonens diskurs oppfattes den som en «løsning» for å sikre Putins styre på livstid. I maktelitens diskurs fremstilles for eksempel grunnlovsendringene i maktforholdene mellom institusjoner som en løsning for å sikre bedre maktbalanse og å styrke demokratiet. I opposisjonens diskurs oppfattes derimot en slik maktfordeling som en ny form for manipulasjon som skulle sikre Putins styre på livstid. Når makteliten uttaler seg om verdiorienterte endringsforslag, fremmer de en forståelse av at disse endringene samlet sett vil bidra til å styrke Russlands suverenitet. I opposisjonens diskurs blir disse endringsforslagene sett på som forslag

som er satt inn for å skape stor diskusjon i befolkningen, og for å få bort oppmerksomhet fra Putin og hans presidentperioder. Selv om de liberalere helt fra starten hadde en felles oppfatning av at den primære hensikten med reformen var å sikre at Putin kunne beholde makten, klarte de likevel ikke å komme frem til en felles strategi. Dette skyldtes primært ulike syn på grunnloven av 1993 og valg av ulike handlingsstrategier i forhold til avstemningen.

Navalnyj, som anser grunnloven av 1993 som verdiløs, opptrer med sine støttespillere pragmatisk i forhold til grunnlovsreformen. De kalkulerer alle muligheter – for og imot – og bestemmer seg for at dette er en kamp de ikke kan vinne. De trekker seg derfor til side, sparer sine begrensede krefter og forbereder seg til en annen kamp.

Jabloko anser grunnloven som statens grunnleggende dokument, og mener at grunnlovens skjebne ikke må overlates fullstendig i regimets hender. De bruker krefter på å utarbeide sine egne endringer til grunnloven, samtidig som de er klar over at de ikke vil få dem gjennom. Men de er likevel overbevist om at det er viktig å vise folket at de har et bedre alternativ for reform av grunnloven. Jablokos fremgangsmåte kan derfor kanskje best beskrives som et forsøk på å bevisstgjøre befolkningen.

Gudkov uttrykker på sin side at den gjeldende grunnloven må forsvares, for etter Putins reform vil tilstanden bli enda verre. Han slutter seg til en bevegelse som oppfordret folk til å stemme «Nei». Drivkraften bak denne kampanjen er borgernes rett til å si åpent hva de mener om Putins grunnlovsreform. Samtidig er de klar over at deres stemmer kommer til å bli stjålet, og at mange kommer til å bli smittet av Covid-19 og kanskje dø når de møter opp for å stemme.

Disse hovedfunnene avkrefter min arbeidshypotese om at det først var forslaget om nullstilling som for alvor «trigget» opposisjonens motstand mot reformen. Den mangelfulle mobiliseringen mot grunnlovsreformen skyldtes i første rekke²⁴⁶ at liberalerne helt fra starten var splittet og uenige seg imellom – særlig i synet på grunnloven (av 1993) og på hvordan man skulle forholde seg til folkeavstemningen. De mister på denne måten verdifull tid, og først ved forslaget om «nullstillingen» tar de initiativ til protester. Men da er det allerede for sent, pandemien er inntrådt og samfunnet stenges ned.

Pandemien var uten tvil et perfekt dekke for å hindre opposisjonen i å demonstrere mot «nullstillingen» av Putins presidentperioder. På den andre siden førte nedstengningen av

²⁴⁶ Som nevnt i kapittel 5, dette er en tidsperiode hvor de liberale stod overfor mange interne utfordringer, og presset fra regimet var stor.

samfunnet til at flere begynte å bruke sosiale medier som sin viktigste kommunikasjonskanal – en kanal som liberalerne brukte meget aktivt. Det kan dermed sies at opposisjonen under pandemien fikk en mulighet til å spre sin kritikk av Putins reform til flere, dette på et tidspunkt hvor de (etter forslaget om nullstilling) hadde et klart «bevis» på Putins hensikt med grunnlovsreformen – å forbli president på livstid. Analysen viser derimot at i stedet for å fokusere på spørsmålet om «nullstillingen», retter nesten alle liberalerne sin oppmerksomhet på utfordringene knyttet til pandemien og nedstengingen av samfunnet. Bare hos Gudkov ser vi at grunnlovsreformen også er et tema når han uttaler seg om regimets håndtering av pandemien.

«Nullstillingen» av Putins presidentperioder blir heller ikke et hovedtema etter at Putin har besluttet at folkeavstemningen om grunnlovsreformen skal gjennomføres den 1. juli. Diskusjonen kommer til å dreie seg om hvordan liberalerne skulle forholde seg til folkeavstemningen – om de skulle oppfordre til å stemme «nei» eller til å boikotte avstemningen. Navalnyj (og hans støttespillere) og Jabloko går for en boikott, mens Gudkov med sitt team fortsatt oppfordrer til å stemme nei. Denne mangelen på enighet opptrer i en situasjon der store deler av innbyggerne stiller seg likegyldige til Putins reform, og der det er lite potensiale for mobilisering og protest.

6.2 Metodologiske betraktninger og forslag til videre forskning

Ved å ta utgangspunkt i diskursanalyse og benytte meg av Ernesto Laclau og Chantal Mouffes diskursteori har jeg forsøkt å avdekke de underliggende virkelighetsoppfatninger som la føringer for de liberales politiske valg og strategier. Diskursteorien har vist seg egnet til å belyse hvordan liberalerne (og makteliten) konstituerer virkeligheten når de uttaler seg om reformen. Men som nevnt i kapittel 3, lar diskursanalyse seg ikke bedømme ved hjelp av strengt definerte kriterier for validitet og reliabilitet. Det er fordi diskursanalytikere setter sin faglige integritet inn på fortolkning snarere enn forklaring. Men det innebærer ikke at en empirisk analyse fra et fortolkende ståsted er ugyldig. Som Bratberg påpeker, kan validiteten i analysen oppnås ved å gi en klar fremstilling av hva som ligger til grunn for en bestemt tolkning, og hvilke implikasjoner som følger av den.²⁴⁷

For å sikre en holdbar analyse har jeg forsøkt å gjøre grunnlaget mest mulig gjennomiktig og sammenhengende. Dette ved at alle uttalelser i oppgaven både er gjengitt i originalt språk og

²⁴⁷ Øivind Bratberg. 2018. *Tekstanalyse for samfunnsvitere*. 2. utg. Oslo: Cappelen Damm. S. 63

oversatt til norsk. Samtidig har jeg detaljert underbygget min fortolkning ved å forbinde ulike oppfatninger av grunnlovsreformen med konkrete sitater. På denne måten vil leseren få mulighet for å evaluere analyseprosessen (gjennom alle de tre fasene) og danne sitt eget inntrykk.

Denne oppgaven har ikke tatt for seg hele opposisjonen utenfor Dumaen. Selv om jeg oppfatter liberalerne som den mest sentrale opposisjon i Russland, ville det også vært interessant om noen kunne undersøke hvordan Putins reform ble oppfattet av nasjonalister og sosialister. Om de i sin retorikk rundt reformen var mest opptatt av sine ideologiske fanesaker, eller om motstand mot Putins styre på livstid var den mest strukturerende idé i deres utsagn.

Litteraturliste

- Bbc.com. 2020. «Boris Nemtsov: Russians march in memory of slain Putin opponent.» *BBC Russian Service*, 29. februar, <https://www.bbc.com/news/world-europe-51690027> (Oppsøkt, 11.12.2021)
- Blakkisrud, Helge. 2009. «Russland: Maktskifte i Kreml.» *NUPI*, 11. januar, <https://www.nupi.no/publikasjoner/innsikt-og-kommentar/hvor-hender-det/hhd-2009/russland-maktskifte-i-kreml> (Oppsøkt, 12.01.2022)
- Большаков, Иван. 2011. «Несистемная оппозиция.» *Res Publica*, No. 3, (1622): 109–118.
- Bratberg, Øivind. 2018. *Tekstanalyse for samfunnsvitere*. 2.utg. Oslo: Cappelen Damm.
- Дмитриев, Денис. 2020. «Конституционный суд поддержал поправки к Конституции.» *Meduza.io*, 16. mars, [https://meduza.io/feature/2020/03/16/konstitutsionnyy-sud-podderzhal-popravki-k-konstitutsii-on-ob-yasnil-pochemu-putinu-mozhno-obnulit-sroki-i-kakoy-narod-v-rossii-gosudarstvoobrazuyuschiy](https://meduza.io/feature/2020/03/16/konstitutsionnyy-sud-podderzhal-popravki-k-konstitucii) (Oppsøkt, 18.03.2020)
- Flikke, Geir. 2020. *Russlands rebeller. Protest og reaksjon i Putins Russland (2011-2020)*. Oslo: Cappelen Damm.
- Гельман, Владимир. 2014. «Трудное возрождение российской Оппозиции.» *Pro et Contra*, januar – april, s. 107, https://carnegieendowment.org/files/ProEtContra_62_106-123.pdf (Oppsøkt, 11.07.2021)
- Grønmo, Sigurd. 2016. *Samfunnsvitenskapelige metoder*. Bergen: Fagbokforlaget.
- Grunnloven av 1993, tilgjengelig på: <https://konstitucija.ru/1993/15/>
- Hale, Henry E. 2020. «Putin's End Game?» *Ponarseurasia.org*, 11. mars, <https://www.ponarseurasia.org/putin-s-end-game/> (Oppsøkt, 18.12.2020)
- Jørgensen, Jørgen Holten, og Geir Hønneland. 2013. *Russisk politikk*. Bergen: Fagbokforlaget.
- Jørgensen, Marianne Winther, og Louise J. Phillips. 1999. *Diskursanalyse som teori og metode*. Roskilde: Roskilde Universitetsforlag.
- Laclau, Ernesto, og Chantal Mouffe. 1985. *Hegemony and Socialist Strategy. Towards a Radical Democratic Politics*. London: Verso.

Laruelle, Marlène. 2009. *In the name of the nation: Nationalism and politics in contemporary Russia*. New York: Palgrave Macmillan.

Levada.ru. 2019. «Российский медиа-ландшафт 2019: телевидение, пресса, интернет и социальные сети.» *Levada.ru*, s. 12, <https://www.levada.ru/wp-content/uploads/2019/08/LevadaMedia2019.pdf> (Oppsøkt, 10.02.2021)

Levada.ru. 2020. «Российский медиа-ландшафт 2020: Телевидение, интернет, социальные сети и мессенджеры.» *Levada.ru*, mai, s.1 <https://www.levada.ru/wp-content/uploads/2020/05/Medialandshaft-2020-fin-1.pdf> (Oppsøkt, 10.02.2021)

Meduza.io. 2020. «Повестка не меняется — повестка расширяется. Как прошел марш памяти Маркелова и Бабуровой, который совместили с шествием в защиту Конституции.» *Meduza.io*, 19. januar, <https://meduza.io/feature/2020/01/19/povestka-ne-menyaetsya-povestka-rasshiraetsya> (Oppsøkt, 11.06.2022)

Meduza.io. 2020. «Многие не могут решить, что делать с “обнулением”. Бойкотировать? Или все же голосовать против? Мы попросили людей, чье мнение для нас значимо, дать нам совет.» *Meduza*, 25 juni, <https://meduza.io/feature/2020/06/25/mnogie-ne-mogut-reshit-cto-delat-s-obnuleniem-boykotirovat-ili-vse-zhe-golosovat-protiv-my-poprosili-lyudey-chie-mnenie-dlya-nas-znachimo-dat-nam-sovet> (Oppsøkt, 28.06.2022)

Mouffe, Chantal. 2015. *Om det politiske*. Oslo: Cappelen Damm.

Neuman, Iver B. 2001. *Mening, materialitet, makt: En innføring i diskursanalyse*. Bergen: Fagbokforlaget.

Novayagazeta.ru. 2020. «Против конституционного переворота и узурпации власти. Манифест граждан России.» *Novayagazeta.ru*, 24. januar, <https://novayagazeta.ru/articles/2020/01/23/83598-pokushenie-na-osnovnye-printsipy-ustroystva-gosudarstva> (Oppsøkt, 20.08.2022)

Ovdinfo.org. 2020. «Свобода собраний в России на фоне пандемии. Что произошло с 10 марта по 22 апреля 2020 года.» *OVD-info*, fra 10. mars til 22. april, <https://reports.ovdinfo.org/svoboda-sobranij-v-rossii-na-fone-pandemii#1> (Oppsøkt, 10.01.2022)

Rbc.ru. 2020. «В Петербурге запущена кампания против поправок в Конституцию.» *Rbc.ru*, 10. februar, https://www.rbc.ru/spb_sz/10/02/2020/5e412a179a7947173784b1ac (Oppsøkt, 03.09.2022)

Schulmann, Jekaterina. 2021. «The Russian Parliament and the Pandemic: A State of Emergency, Post-constitutional Changes, Retaliatory Laws.» *Ponarseurasia.org*, 16. februar, <https://www.ponarseurasia.org/the-russian-parliament-and-the-pandemic-a-state-of-emergency-post-constitutional-changes-retaliatory-laws/> (Oppsøkt, 15.04.2021)

Stanovaja, Tatjana. 2020. «President Putin's Constitutional Reform: a Political Coup?» *Institutmontaigne.org*, 2. mars, <https://www.institutmontaigne.org/en/blog/president-putins-constitutional-reform-political-coup> (Oppsøkt, 02.06.2021)

Strøm, Ole Kristian. 2021. «Russland-ekspert om valget: alle Putin-kritiske partier er luket bort.» *VG*, 19. september, <https://www.vg.no/nyheter/utenriks/i/0GLIQB/russland-ekspert-om-valget-alle-putin-kritiske-partier-er-luket-bort> (Oppsøkt, 28.09.2021)

Vedomosti.ru. 2020. «Обнуление президентских сроков может увеличить явку на голосование по Конституции.» *Vedomosti.ru*, 12. mars, <https://www.vedomosti.ru/politics/articles/2020/03/11/824979-obnulenie-prezidentskih> (Oppsøkt, 09.06.2022)

Weidmann, Nils B., og Espen Geelmuyden Rød. 2019. *The Internet and Political Protest in Autocracies*. New York: Oxford University Press.

Zona.media. 2020. «Оппозиционеры подали три заявки на митинг против обнуления сроков правления Путина.» *Mediazona*, 10. mars, <https://zona.media/chronicle/putin-forever#29281> (Oppsøkt, 14.08.2022)